

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:8

Jordbruksdepartementet

SOU
1964: 8 A

KAPITALUTVECKLINGEN I DET SVENSKA LANTBRUKET

UNDERSÖKNING UTFÖRD PÅ UPPDRAG AV 1960 ÅRS
JORDBRUKSUTREDNING AV DESS ARBETSGRUPP
FÖR KREDITFRÅGOR

Stockholm 1964

STATENS

OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Kronologisk förteckning

1. Indexlån. Del I. Kihlström. 96 s. Fi.
2. Indexlån. Del II. Kihlström. 526 s. Fi.
3. Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. Esselte. 212 s. I.
4. Effektivare konsumentupplysning. Esselte. 111 s. H.
5. Bättre åldringsvård. Esselte. 121 s. S.
6. Alkoholreklamen. Norstedt & Söner. 278 s. Fi.
7. Statens skogar och skogsindustrier. Svenska Reproduktions AB. 144 s. Fi.
8. Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket. Esselte. 88 s. Jo.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964:8

Jordbruksdepartementet

KAPITALUTVECKLINGEN I DET
SVENSKA LANTBRUKET

UNDERSÖKNING UTFÖRD PÅ UPPDRAG AV 1960 ÅRS

JORDBRUKSUTREDNING AV DESS ARBETSGRUPP

FÖR KREDITFRÅGOR

IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG ESSELTE AB
STOCKHOLM 1964

STATENS OFFENTLIGA TRYCKERIEN
LITOGRAFISKA ABDELNINGEN

KAPITAN TARKKILAINEN J. O.
SVENSKA FANTBOKEN

EN BOK OM
SVEDESKA FANTBOKEN

Innehåll

Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet . . .	7
Skrivelse till 1960 års jordbruksutredning från arbetsgruppen rörande jordbrukets kreditförsörjning.	9
I. <i>Lantbrukets kapital och dess förändringar</i>	11
1. Lantbrukets kapital	11
2. Kapitalets förändringar	13
A. Förändringar i lantbrukets tillgångsvärden	13
B. Tillgångsförändringarnas finansiering	13
3. Redovisnings- och värderingsproblem	14
II. <i>Lantbrukskapitalets utveckling under senare år</i>	17
1. Utvecklingen av lantbrukets totala kapital	17
A. Enligt 1952 och 1960 års kapitalundersökningar	17
a. Beskrivning av 1952 och 1960 års kapitalundersökningar	17
b. Resultat från kapitalundersökningarna	20
B. Tillgångarnas förändringar enligt andra material än kapitalundersökningarna	23
a. Fastigheter	23
a 1. Fastighetsvärdena	23
a 2. Taxerings- och marknadsvärden	25
a 3. Markanläggningarna	32
a 4. Byggnaderna	33
a 5. Skogen	35
b. Husdjuren	42
c. Inventarierna	43
d. Föreningsandelarna	43
e. Sammanfattning av förändringarna	44
C. Kapitalanskaffningen enligt andra material	45
a. Långgivare	46
a 1. Hypoteksföreningarna	46
a 2. Sparbankerna	47
a 3. Jordbrukets kreditkassor	47
a 4. Affärsbankerna	48
a 5. Försäkringsbolagen	49
a 6. Staten	49
b. Lånevillkor	53
b 1. Lån mot botteninteckning i jordbruksfastighet	53

b 2. Lån mot statlig kreditgaranti	53
b 3. Inteckning i jordbruksinventarier.	55
c. Sammanfattning	56
D. Jämförelser mellan resultaten från olika material.	57
2. Utvecklingen för grupper av lantbruksföretag	59
A. Enligt 1952 och 1960 års kapitalundersökningar	59
B. Förändringar enligt andra material än kapitalundersökningarna	66
a. Beskrivning av JEU-materialet	66
b. Resultat från JEU.	67
c. Deklarationsundersökningen	71
C. Jämförelser mellan olika grupper	72
3. Sammanfattning av kap. II	75
III. <i>Lantbrukets nuvarande möjligheter till anskaffande av främmande kapital</i>	80
1. Inledning	80
2. Olika kreditgivare	80
A. Hypoteksföreningarna	80
B. Sparbankerna	81
C. Jordbrukskassorna	82
D. Affärsbankerna	83
E. Försäkringsbolagen	84
F. Statliga lån och bidrag.	84
a. Det statliga kreditstödet till förvärv och drift av jordbruk.	84
b. Stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering	84
c. Bostads- och förbättringslån	85
d. Lån och bidrag för landsbygdens elektrifiering	86
e. Lån och bidrag till gemensam maskin användning.	86
f. Lån och bidrag för byggande av skogsvägar	86
g. Bidrag till skogsförbättringsåtgärder	86
h. Särskilt stöd till produktionsfrämjande åtgärder i de fyra nordligaste länen.	86
G. Övriga kreditgivare	86
3. Olika låneformer	87

Förteckning över tabeller och diagram

A. Tabeller

II 1: 1. Lantbrukarnas tillgångar och skulder 1952 och 1960	21
II 1: 2. Jordbruksfastigheternas taxeringsvärden åren 1950—61 fördelade på delvärden.	26
II 1: 3. Jordbruksfastigheternas taxeringsvärden åren 1950—61 fördelade på delvärden och ägarekategorier	27
II 1: 4. Jordbruksfastigheternas uppskattade marknadsvärden åren 1950—61 fördelade på ägarekategorier	30

II 1: 5.	Nyinvesteringar i markanläggningar för jordbruket åren 1952—61	33
II 1: 6.	Lantbrukarnas kontanta utgifter för markanläggningar åren 1953—60.	34
II 1: 7.	Lantbrukets nybyggnadskostnader åren 1950—61.	34
II 1: 8.	Lantbrukarnas kontanta utgifter för underhåll av byggnader samt för ny-, till- och ombyggnader åren 1953—60.	35
II 1: 9.	Det statliga stödet till ekonomibygnader i lantbruket åren 1950—61	36
II 1: 10.	Totalavverkningens brutto- och nettovärde för samtliga skogar avverkningssäsongerna 1950/51—59/60	38
II 1: 11.	Husdjurskapitalets utveckling 1950—61	42
II 1: 12.	Jordbrukets investeringar i inventarier åren 1950—61	43
II 1: 13.	Insatskapital i jordbrukets ekonomiska organisationer åren 1950—61	44
II 1: 14.	Förändringar i lantbrukets fastighetsvärden, husdjurskapital och föreningsandelar samt bruttoinvesteringar i markanläggningar för jordbruk resp. skogsbruk, byggnader och inventarier åren 1950—61	45
II 1: 15.	Landshypoteksföreningarnas utlåning 1950—61	46
II 1: 16.	Sparbankernas utlåning till jordbruket 1950—61	47
II 1: 17.	Jordbrukskassornas utlåning till enskilda lantbrukare 1950—61. .	48
II 1: 18.	Affärsbankernas lantbrukskrediter till enskilda 1950—61	48
II 1: 19.	Försäkringsbolagens lån mot inteckning i jordbruks- och skogsfastigheter 1950—61.	49
II 1: 20.	Aktuella former av statliga lantbrukskrediter till enskilda 1949/50—61/62	50
II 1: 21.	Under avveckling varande former av statliga lantbrukskrediter till enskilda 1949/50—61/62	51
II 1: 22.	Samtliga kända statliga lantbrukskrediter till enskilda 1949/50—61/62	53
II 1: 23.	Lån mot botteninteckning i jordbruksfastighet 1950—61	54
II 1: 24.	Statliga lånegarantier till lantbruket 1949/50—61/62	55
II 1: 25.	Utestående jordbrukslån med statsgaranti fördelade på olika kreditinrättningar 1949/50—61/62	56
II 1: 26.	Beviljade inteckningar i jordbruksinventarier 1950—61.	56
II 1: 27.	Samtliga kända lantbrukskrediter till enskilda 1950—61	57
II 2: 1.	Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1952 och 1960.	60
	Värden per brukningsenhet, självägande, arrendatorer och samtliga, olika storleksgrupper, enligt kapitalundersökningarna	
II 2: 2.	Olika typer av tillgångar och skulder 1960 samt procentuell ökning 1952—60.	61
	Värden per brukningsenhet, självägande, arrendatorer och samtliga, olika storleksgrupper, enligt kapitalundersökningarna	
II 2: 3.	Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1952 och 1960.	65
	Bas- och normjordbruk, olika produktionsområden, självägande och arrendatorer, värden per brukningsenhet, enligt kapitalundersökningarna	
II 2: 4.	Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1954, 1960 och 1961.	67
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU	
II 2: 5.	Olika typer av tillgångar samt skulder 1961 och procentuell ökning 1/1 1954—31/12 1961	68
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU	

II 2: 6.	Genomsnittliga årliga värdet av vissa investeringar åren 1954—61	69
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU	
II 2: 7.	Det genomsnittliga värdet av olika typer av förmögenhetsförändringar åren 1954—61	70
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU	
II 2: 8.	Sparande och inkomst åren 1954, 1960 och 1961.	71
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU	
II 2: 9.	Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent åren 1954, 1960 och 1961	72
	Bas- och normjordbruk, olika produktionsområden, värden per brukningsenhet, enligt JEU	
II 2: 10.	Genomsnittliga årliga värdet av självälgående jordbrukares kontanta utgifter för markanläggningar, byggnader, husdjur och inventarier åren 1953—60	73
	Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt deklara-tionsundersökningen	

B. Diagram

II 1: 1.	Lantbrukskapitalets fördelning på huvudtyper av tillgångar och skulder år 1960.	24
II 1: 2.	Den relativa utvecklingen av jordbruksfastigheternas taxerings- och marknadsvärden samt av konsumentprisindex åren 1950—61	31
II 1: 3.	Prisutvecklingen på sågtimmer 1909/10—62/63	39
II 1: 4.	Bruttopriser på sågtimmer och massaved 1945—62	41
II 1: 5.	De kända lantbrukskrediternas utveckling 1950—61	58

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Jordbruksdepartementet

Arbetet inom 1960 års jordbruksutredning har hittills i stor utsträckning bedrivits inom expertgrupper, vilka på utredningens uppdrag bereder de frågor, som utredningen enligt direktiven har att behandla.

Resultaten av expertgruppernas arbete kommer i allmänhet att redovisas i utredningens huvudbetänkande eller i bilagor, som publiceras samtidigt med huvudbetänkandet. Vissa av de av expertgrupperna utförda undersökningarna är emellertid av sådan natur, att utredningen funnit en publicering i förväg icke innebära något föregripande av utredningens förslag och ej heller medföra någon olägenhet i övrigt. Till dessa undersökningar hör undersökningen »Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket», vilken utförts av arbetsgruppen för kreditfrågor under ledning av direktör Halvdan Åstrand. För innehållet i undersökningen svarar denna expertgrupp. De synpunkter, som framförs i densamma, behöver icke nödvändigtvis delas av utredningens ledamöter.

Under återopande av det anförda får jordbruksutredningen härmed överlämna »Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket».

Stockholm den 1 mars 1964.

1960 års jordbruksutredning

Gösta Netzén

Till

1960 års jordbruksutredning

Arbetsgruppen rörande jordbrukets kreditförsörjning får härmed överlämna en sammanfattning av den första delen av sitt arbete.

Sammanställningen har deskriptiv karaktär och behandlar förutom en inledning med vissa definitioner lantbrukskapitalets utveckling under senare år samt lantbrukets möjligheter till anskaffande av främmande kapital. Några slutsatser göres ej beträffande den framtida utvecklingen, men en del av det här presenterade materialet kan användas för bedömningar rörande denna utveckling.

Vid utarbetande av denna sammanställning har förutom arbetsgruppens medlemmar medverkat civiljägmästare Sölve Thulin (avsnittet rörande skogskapitalets utveckling) och agronom Gunnar Hökås (avsnittet rörande husdjurskapitalets utveckling). Som biträdande sekreterare i arbetsgruppen har tjänstgjort agronom Carl-Henrik Ägren och senare fil. mag. Birgitta Ahlfort-Dahlborg.

En del av de undersökningar, som utförts i anslutning till arbetsgruppens arbete, har separat redovisats. Detta gäller sålunda beträffande lantbrukskrediternas utveckling under 1950-talet, över vilken en översikt publicerats som ett meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut (nr 2—62) samt en mindre undersökning rörande jordbruksfastigheter, som omsatts vid andra än s. k. fria köp, för vilken en kortfattad redogörelse framlagts i stencilerad form. Statistiska centralbyrån har lämnat en preliminär redogörelse för undersökningen rörande jordbrukarnas tillgångar och skulder år 1960 samt senare publicerat en slutlig redogörelse för densamma.

En utförligare redogörelse för statliga lån och bidrag till lantbruket år 1962 publiceras i serien. Meddelanden från Jordbrukets utredningsinstitut (nr 5—63).

Inom arbetsgruppen har i samarbete med Jordbrukets utredningsinstitut

bearbetats och färdigställt en mindre intervjuundersökning rörande nytillträdna lantbrukares finansiella problem. Redogörelsen för denna undersökning publiceras som nr 6—63 i serien Meddelanden från Jordbrukets utredningsinstitut.

Stockholm i december 1963

Halvdan Åstrand

Stig G:son Berg

Knut Medin

Bo Hjalmarsson

Ursula Wallberg

/Åke Sambergs

KAPITEL I

Lantbrukets kapital och dess förändringar

I detta inledande kapitel definieras kortfattat vissa begrepp och termer, som används i den följande framställningen.

1. Lantbrukets kapital

Kapitalbegreppet är hänfört till bestämda tidpunkter och uttrycks räknenskapsmässigt i form av balansräkningar. Med kapital avses vanligen en räknenskapsmässig benämning på medel för ett företags finansiering, vilka är uppförda på balansräkningens passivsida. Detta kapital är placerat i de tillgångar, som redovisas på balansräkningens aktivsida. Man kan därför även tala om att kapitalet (balansräkningarna) har såväl en aktivsida (placeringen) som en passivsida (anskaffningen). Här har kapitalbegreppet använts i denna mera allmänna betydelse. Eftersom utredningsarbetet avser kapitalförsörjningen, kommer dock huvudintresset att riktas mot kapitalets passivsida (kapitalanskaffningen, finansieringen).

Kapitalanskaffningen kan dock inte behandlas annat än mot bakgrund av kapitalplaceringen, varför framställningen måste avse såväl aktiv- som passivsidorna. Då sättet för kapitalanskaffningen i vissa fall kan bero av hur kapitalet är placerat, bör en indelning av såväl tillgångar som passivkapital göras, varvid samtidigt avgränsningar av utredningens intresseområde erhålles.

En första indelningsgrund avser företagskategorier inom lantbruket. De viktigaste av dessa kategorier är enskilda

brukare (inklusive sterbhus och familjestiftelser), samfälligheter (staten, kommuner osv.) samt andra juridiska personer. Med företagare menas här främst brukare av jordbruk samt därmed förenat skogsbruk. Detta utesluter sålunda bl. a. de rena skogsbruksföretagen. Däremot kan sådant företagande, som endast avser ägande (och utarrendering) av jordbruk, ej utan vidare anses ligga utanför denna finansieringsutrednings intresseområde. En orsak härtill är bl. a. att utarrendering av jordbruk ibland är förenat med brukande av annat jordbruk och vidare att ägaren ofta är f. d. brukare, varför det kan ses som en del av jordbrukets finansieringsproblematik.

Huvudintresset för jordbruksutredningens arbete torde kunna sägas vara koncentrerat till de enskilda jordbruksföretagarna. Dessa kan vara fysiska personer, sterbhus eller familjestiftelser. De två sistnämnda företagarkategorierna är juridiska personer men behandlas i inkomst- och förmögenhetsskatt hänseende som fysiska personer. Det synes ej höra till arbetsgruppens uppgifter att behandla kapitalförsörjningen för av offentliga inrättningar eller aktiebolag och andra juridiska personer (främst industriaktiebolag) bedrivit jordbruk och därmed förenat skogsbruk.

Det statistiska materialet tillåter långt ifrån alltid en sådan uppdelning på företagarkategorier, som egentligen skulle

erfordras enligt ovanstående avgränsningsprinciper. Många finansieringsformer, främst på kreditområdet, kan utnyttjas av och har därigenom betydelse för även andra juridiska personer än sterbhus och familjestiftelser.

En andra huvudindelningsgrund är efter hushållets resp. företagens ekonomi (hushållsekonomisk balansräkning contra företagsekonomisk sådan). Med hushåll menas då den ekonomiska enhet, inom vilken huvudsakligen försigår konsumtion (men även viss produktion av nyttigheter) och med företag den enhet, inom vilken huvudsakligen utövas produktion (även viss konsumtion kan tänkas förekomma). Sammanfattningen av hushålls- och företagsekonomi kan benämnas familjeekonomi eller ekonomi för ett produktionshushåll.

Indelningen i hushålls- och företagsekonomisk sektor är främst tillämpbar för enskilda jordbrukarfamiljer. Sterbhus och familjestiftelser samt övriga juridiska personer kan förutsättas utöva enbart produktion. Detta hindrar dock ej att bland dessa tillgångar kan ingå hushållstillgångar (konsumtionskapital), varvid i deras balansräkningar måste ingå även motsvarande passivkapital. Det är inte heller för familj jordbruket möjligt att bestämt skilja på hushålls- och företagssektor. Som exempel kan nämnas de finansiella tillgångarna, vilka kan betraktas som tillgångar i hushållet (finansiell reserv, ålderdomssparande o. dyl.) eller i företaget (likviditetsreserv, fonderade avskrivningsmedel o. dyl.).

Det är inte möjligt att i en undersökning rörande lantbrukets kapitalförsörjning behandla enbart företagssektorn, vilket beror dels på nyssnämnda svårighet att dela upp vissa av tillgångarna, dels på att hushållet (genom sparande och överföring av kapital) är en

av företagets finansieringskällor. Även det omvända förhållandet kan vara för handen, t. ex. då ur företaget tagna avskrivningsmedel används för direkt konsumtion eller för anskaffande av konsumtionskapital.

I lantbruksekonomiska sammanhang och statistiska redovisningar på detta område förekommer några samlingsbegrepp av tillgångar, vilka värderas mer eller mindre som enheter. De begrepp, som härvid synes böra preciseras, är *fastighet* (jordbruksfastighet), *brukningsenhet* och *företag*.

Till *jordbruksfastigheten* hör mark, markanläggningar, byggnader (såväl ekonomibyggnader som bostäder) och växande skog samt eventuellt markförråd. Vissa tilläggsvärden kan förekomma för tomt- och industrivärde samt särskilda rättigheter o. dyl. Värdena på *annan fastighet* indelas i mark- och byggnadsvärden (samt ev. parkvärden). Fastigheternas värden är mer eller mindre oberoende av (eller kan i varje fall inte utan relativt godtyckliga antaganden uppdelas på) de olika däri ingående tillgångarna.

Med *brukningsenhet* avses jordbruk, som i avseende på driften utgör en enhet och som drives med en och samma arbetsstyrka. Den av en brukningsenhet omfattade arealen skär ofta över de taxeringsmässiga fastighetsgränserna. Ett *lantbruksföretag* omfattar i regel endast en brukningsenhet.

Lantbrukets passivkapital indelas i skulder (främmande kapital) och eget kapital (förmögenhet). Främmande och eget kapital kan liksom tillgångarna tänkas uppdelade i sådant som avser företaget resp. hushållet. Eftersom det i regel ej är möjligt att dela upp tillgångarna på hushåll och företag, kan motsvarande uppdelning av passivkapitalet ej heller göras.

Det egna kapitalet utgör skillnaden

mellan tillgångarna och skulderna. Dess storlek påverkas därför även av tillgångarnas värdering.

Vid statistiska uppskattningar får man ofta ge avkall på precision och avstämningskrav i indelningarna på grund av att man nödgas använda sig av material, vilka är uppbyggda enligt olika metoder.

2. Kapitalets förändringar

Utvecklingen på kapitalområdet kan beskrivas dels genom uppgifter, vilka avser bestämda tidpunkter, dels genom uppgifter om kapital, som under bestämda tidsperioder förts till eller från lantbruket. Kapitalströmmarnas nettoresultat utgör (i vissa fall efter korrigering för värdeanpassning) skillnader mellan motsvarande balansuppgifter från olika tidpunkter. Då finansieringsproblemet främst gäller tillflödet av kapital, vore det önskvärt att genomgående ha uppgifterna redovisade som bruttoströmmar, dvs. som både positiva och negativa förändringar i såväl tillgångarna som skulderna och det egna kapitalet. Detta är dock endast i undantagsfall möjligt och man får därför oftast nöja sig med uppgifter om nettoströmmar, skillnader mellan balansposter eller enbart ej helt jämförbara balansuppgifter.

A. Förändringar i lantbrukets tillgångsvärden

Förändringarna på tillgångssidan kan indelas i ändrade kvantiteter, ändrade priser samt sådana värdeförändringar, som ej kan uppdelas på kvantitets- och priskomponenter.

För varje tillgångstyp kan mellan två tidpunkter ske förändringar i såväl positiv som negativ riktning (tillägg till värdena, resp. avdrag från desamma) och differensen mellan dessa förändringstyper utgör tillgångens nettobi-

drag till balansräkningens förändring under perioden.

De positiva förändringarna, vilka medför öknings av tillgångsvärdena, har sin motsvarighet i ett ökat kapital. Finansieringen av dessa förändringar är det typiska kapitalanskaffningsproblemet. De negativa förändringarna kan dock ingalunda utan vidare uteslutas från finansieringsproblematiken, eftersom härvid kapital kan frigöras, vilket (såvida det ej används för konsumtion eller förs ut ur lantbrukssektorn) direkt eller indirekt kan föras över till andra tillgångar (kapitalomplacering). Nettoförändringarna i olika tillgångsposters värde följer därför ofta en del av finansieringsförloppen. I den mån det statistiska materialet så tillåter, borde därför såväl de positiva som de negativa strömmarna studeras (bruttoredo-visning).

B. Tillgångsförändringarnas finansiering

Anskaffningen av det för en positiv tillgångsförändring erforderliga kapitalet kan förutom genom omplacering av redan befintligt kapital ske genom ökad skuldsättning, genom kapitalöverföringar och kapitalvinster. De sistnämnda kan indelas i egentliga kapitalvinster (-förluster) och värdeanpassningar. Med egentliga kapitalvinster menas plötsligt och slumpmässigt uppstående förmögenhetsökningar (lotterivinster o. dyl.) och med värdeanpassningar ändrade (avkastnings- eller) marknadsvärden. De senare kan uppkomma till följd av ändrade relationer mellan intäkter och kostnader eller mellan efterfråge- och utbudsfaktorer eller genom det allmänna penningvärdets förändringar.

För negativa tillgångsförändringar gäller motsvarande förhållanden. Upplåning motsvaras av amortering och sparande av kapitalförtäring. Egentliga kapitalförluster kan uppstå genom na-

turkatastrofer, brand av oförsäkrade tillgångar o. dyl.¹

Tillgångsförändringen kan i vissa fall ha ett direkt samband med en förändring på balansräkningens passivsida eller med en förändring med motsatt tecken på andra tillgångsvärden. I andra fall synes tillgångsförändringen ej ha något direkt samband med någon sådan förändring. Upplåning kan exempelvis ha skett utan att de lånade medlens användning kan bestämt visas.

Ett viktigt problem innebär förändringarna i beståndet av fastigheter, brukningsenheter och företag. Här försiggår två olika processer, nämligen dels tillträden och frånträden av fastigheter (eventuellt kombinerade med andra företagstillgångar), dels en yttre rationaliseringsprocess, innebärande nedläggande av åkerjord samt utvidgning och sammanslagning av brukningsenheter.

En stor del av omsättningarna innebär att nya företagare träder till och gamla företagare träder tillbaka. I huvudsak är denna omsättning orsakad av de enskilda brukarnas ålder och familjens livscykel (generationsväxlingsproblemet). Såväl tillträden som frånträden kan dock ske även av juridiska personer, speciellt sterbhus. På grund av att den yttre rationaliseringen medför en minskning av antalet företag och företagare, pågår emellertid därutöver en frånträdesprocess, vilken ej uppvägs av motsvarande nytillträden.

Från finansieringssynpunkt innebär nytillträdena att kapital föres till lantbruknäringen, frånträdena att kapital föres från densamma. Eftersom de nytillträdande normalt har avsevärt mindre eget kapital än de frånträdande, måste nettoresultatet av dessa omsättningar emellertid bli att eget kapital föres från lantbruknäringen. Detta motverkas vid omsättningarna av tillflöden av främ-

mande kapital från dels de frånträdande, dels andra kreditgivare. Under en lantbrukares tid som företagare presteras ett relativt betydande uppbyggande av kapital, till stor del genom amorteringar av lån.

Omsättningar kan även innebära att en lantbruksföretagare byter företag. Härvid kan förre brukaren av det företag som övertages sluta som företagare i samband med frånträdet. Sådana omsättningar kan innebära övergång från mindre till större företag (och omvänt) samt andra utbyten av företag. Även dessa omsättningar innebär finansieringsproblem.

Sammanfattningsvis må framhållas att kapitalförsörjning ej enbart bör innebära studium av hur vid bestämda tidpunkter föreliggande tillgångar är finansierade. Av ännu större vikt är finansieringen av de under bestämda tidsperioder företagna tillgångsförändringarna. Härvid koncentreras huvudintresset till finansieringen genom sparande och upplåning. Detta kan dock ej fullständigt studeras utan hänsynstagande till finansieringar genom kapitalomplaceringar, kapitalöverföringar, egentliga kapitalvinster och kapitalanpassningar.

3. Redovisnings- och värderingsproblem

Det är angeläget att mäta utvecklingen av det svenska lantbrukets tillgångar och det i desamma placerade kapitalet

¹ För en närmare diskussion av sparande och andra förmögenhetsförändringar i lantbruket hänvisas till *Å Samberg*s, Lantbrukarnas sparande (Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut nr 7—58). Den här använda terminologien skiljer sig delvis från den inom Konjunkturinstitutet använda (se *S Thore*, Hushållens sparande år 1957, Del II, Sparundersökningens bokföringssystem, Meddelanden från Konjunkturinstitutet, Serie B: 32, Stockholm 1960). I den senare terminologien motsvaras egentliga kapitalvinster närmast av inkomstvinster och värdeanpassningar av kapitalvinster.

summerade till totalnivå (riksuppgifter).

Vid avgränsningen av vad som skall anses höra till det svenska lantbruket måste hänsyn tas till såväl företagen och deras ekonomi som till företagarna. De senare har i regel även tillgångar och skulder (samt eget kapital), som ej så naturligt kan hänföras till lantbrukssektorn. Då huvudintresset i den allmänna jordbrukspolitiken synes gälla lantbrukets familjeföretag, dvs. av enskilda personer (samt sterbhus och familjestiftelser) drivna lantbruk, synes en principiell avgränsning till av denna kategori drivna företag lämplig. Dessa företagens kapital utanför lantbruket bör då även ingå i intresseområdet, eftersom det i regel ej är möjligt att särskilja företagets ekonomi från familjens övriga ekonomi. Man kan även inberäkna av sådana personer ägda men icke brukade (utarrenderade, uthyrda) lantbrukstillgångar. I varje fall synes sådana fastigheters värden böra inräknas i totalsumman för det svenska lantbruket, medan det kan vara mera tveksamt om andra uthyrda tillgångar (t. ex. från maskinstationer) bör räknas dit. Man kan även medräkna av andra juridiska personer än sterbhus och familjestiftelser ägda jordbrukstillgångar, oavsett om de brukas i egen regi eller är utarrenderade (uthyrda).

Vidare synes man böra avgränsa området med hänsyn till de däri ingående företagens storlek. Man brukar då vanligen som lantbruk räkna endast brukningsenheter med mer än 2 ha åker. En ytterligare begränsning kan vara att utsluta också de största gårdarna (exempelvis sådana med mer än 100 ha åker). I den kommande framställningen skall redogöras för vilken omfattning de olika uppgifterna kan anses ha med hänsyn till de bakomliggande brukningsenheternas storlek. Det kan dock redan

här sägas att det ej är möjligt att få fullt exakt överensstämmelse mellan alla uppgifterna i detta hänseende.

För grupper av lantbruksföretag synes intresset i stället för till summauppgifter böra koncentreras till medeltal, vilka i den mån så är möjligt borde vara uppdelade i såväl positiva som negativa transaktioner och ej innebära enbart nettouppgifter. Ibland torde ej heller medeltalsuppgifter kunna anses vara tillräckliga, utan man kunde även behöva uppgifter om antalet förändringar och dessas storleksfördelning (spridningen).

De vid redovisningar för grupper av lantbruksföretag utnyttjade indelningsgrunderna är vanligen i storleksgrupper efter åkerareal samt regionalt efter åtta produktionsområden. Redovisningen kommer här främst att avse storleksgrupper för hela riket. Resultatens innebörd kommer då emellertid att påverkas av brukningsenheternas olika regionala fördelning. För att i någon mån belysa de regionala variationerna har därför i undantagsfall redovisats uppgifter för storleksgrupperna 10—20 (basjordbruk) och 20—30 ha åker (normjordbruk) fördelade på de olika produktionsområdena. Inom arbetsgruppen har även utförts mera detaljerade beräkningar för dessa grupper (motsvarande de som gjorts för storleksgrupper med avseende på hela riket).

På grund av olikheterna i kapitalbehovet mellan självägande och arrendatorer synes även ett särskiljande mellan dessa grupper nödvändigt (där så är möjligt). Härvid borde på grund av den stora roll gruppen numera spelar om möjligt särredovisas även kategorin »blandbrukare» (de som delvis äger, delvis arrenderar den brukade åkerarealen).

För tillgångarna är de tillämpade

värderingsprinciperna av stor betydelse. De värden som man oftast har anledning att använda är taxeringsvärden eller marknadsvärden. Här eftersträvas som allmän princip en värdering till marknadsvärde. Vid beskrivningen kommer för varje särskild tillgångstyp att redogöras för vilka värderingsprinciper som följts.

Vid marknadsvärdering av jordbruksfastigheter tillämpas ofta den s. k. köpeskillingskoefficientmetoden (se kap. II). Denna bygger på statistik över de köpeskillingar, som erlagts vid s. k. fria köp (ej slätköp och andra typer av fång).

En värdering av de icke omsatta realtillgångarna till marknadsvärden kan innebära tillgodoräknande av till bestämda tillgångar bundna kapitalvinster, vilka ej kan utnyttjas för anskaffan-

de av andra tillgångar. En begränsad möjlighet till sådant utnyttjande kan dock föreligga på det sättet att höjda värden även innebär höjda säkerhets- och belåningsvärden, varigenom tillflödet av främmande kapital kan underlättas.

Vissa av tabellerna har omräknats till ett fast penningvärde, närmare bestämt 1960 års. Detta har skett genom användning av den allmänna konsumentprisindex. I de tabeller, där sådana omräkningar skett, avser kolumnerna med rubrikerna »i löpande priser» de redovisade verkliga värdena och de med rubrikerna »i 1960 års penningvärde» värden efter omräkning med konsumentprisindex. Några omräkningar med hänsyn till prisutvecklingen för varje tillgångstyp för sig har alltså ej företagits.

KAPITEL II

Lantbrukskapitalets utveckling under senare år

I detta kapitel avses att på grundval av existerande statistiskt material beskriva utvecklingen på lantbrukets kapitalområde under senare år. Beskrivningen har begränsats till 1950-talet (i huvudsak till utvecklingen mellan 1950 och 1960 eller 1961). Utvecklingen har redovisats dels totalt för den studerade perioden, dels per år eller som årsmedeltal i den mån så är möjligt. Den har vidare beskrivits dels totalt för det svenska lantbruket, dels för grupper av lantbruksföretag.

De utnyttjade materialen kommer att redovisas för varje särskild typ av uppgift. De huvudsakligen använda materialen är Statistiska centralbyråns undersökningar rörande jordbrukarnas tillgångar och skulder (här kallade *kapitalundersökningarna*), Jordbrukets utredningsinstitutets sammanställningar över lantbrukskrediternas utveckling samt Lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning (JEU).

I översikten behandlas först utvecklingen för lantbrukets totala kapital och därefter utvecklingen för grupper av lantbruksföretag. För båda dessa redovisas först utvecklingen mellan 1952 och 1960 enligt kapitalundersökningarna. Dessa avser läget vid tidpunkterna 31/12 1952 och 31/12 1960 och ger möjligheter till vissa belysningar av utvecklingen mellan ifrågakvarande två tidpunkter.

1. Utvecklingen av lantbrukets totala kapital

A. Enligt 1952 och 1960 års kapitalundersökningar

a. Beskrivning av 1952 och 1960 års kapitalundersökningar

Såväl 1952 som 1960 års kapitalundersökningar har utförts av Statistiska centralbyrån som obligatoriska postenkätundersökningar. Dessa har inneburit att innehavarna av ett urval brukningsenheter ålagts att ifylla särskilda uppgiftsblanketter samt insända dessa tillsammans med deklara-tionsblanketterna för inkomsttaxeringen. Blanketterna har sedan efter viss granskning och kontroll överlämnats till Statistiska centralbyrån för bearbetning.

I utredningen angående jordbrukarnas tillgångar och skulder år 1952¹ var den population, ur vilken urvalet gjordes, samtliga brukningsenheter i riket (med undantag för de västra delarna av de tre nordligaste länen) med mer än 2 ha åker (med vissa nedan nämnda undantag). Ur denna population drogs enligt statistisk urvalsteknik ett urval på något mindre än 27 000 brukningsenheter, dvs. cirka 10 procent av det totala antalet enheter. Undersökningens

¹ Jordbrukarnas tillgångar och skulder den 31 december 1952, Stockholm 1955 (Sveriges Officiella Statistik — SOS —, avd. Jordbruk med binärningar).

resultat är redovisat för självägande enskilda brukare samt för arrendatorer, vilka tillsammans representerade drygt 24 000 brukningsenheter.

I undersökningen rörande jordbrukarnas tillgångar och skulder år 1960¹ var populationen brukningsenheter med 2—100 ha åker, vilka brukades av enskilda brukare. Urvalet omfattade cirka 11 000 brukningsenheter. Vissa uppgifter inhämtades dessutom på annat sätt för brukningsenheter med över 100 ha åker. I samband med huvudundersökningen gjordes även en särskild kontroll- och kompletteringsundersökning genom intervjuer med cirka 450 slumpvis utvalda brukare ur huvudundersökningens urval. Resultaten av huvudundersökningen har redovisats särskilt för självägande, arrendatorer och blandbrukare.

I såväl 1952 som 1960 års undersökningar utgjordes urvalsenheterna av brukningsenheter i Statistiska centralbyråns urval för de årliga arealinventeringarna m. m. Utöver de nyssnämnda arealbegränsningarna uteslöts dock ytterligare ett antal brukningsenheter. I 1952 års undersökning behövde uppgifter inte lämnas av staten, kommunerna och diverse offentliga inrättningar som brukare av jordbruksfastighet. Detta gällde även för 1960, men uppgiftsskyldighet förelåg då inte heller för andra juridiska personer (med undantag för sterbhus och familjestiftelser). För flertalet aktiebolag m. fl. juridiska personer kunde år 1952 uppgifter inhämtas endast om de s. k. primära jordbrukstillgångarna. Till samma kategori, till vilken full hänsyn ej togs vid skattningarna till riksvärden (dessa brukningsenheter förutsattes ha samma genomsnittsvärden av primära jordbrukstillgångar och motsvarande skulder som av enskilda brukare brukade enheter), fördes 1952 även en del av staten och andra samfälligheter ägda (och ut-

arrenderade) brukningsenheter samt vissa genom företagsledare drivna jordbruk, där ägaren hade ett annat huvudyrke och jordbruket för ägaren var av underordnad betydelse och utgjorde en obetydlig del av hans tillgångar. Den sistnämnda uteslutna kategorien motsvarades i 1960 års undersökning av brukningsenheter, vilkas brukare redovisade en bruttoförmögenhet på en miljon kronor eller däröver (dessa brukare hade i regel sin huvudsakliga inkomst från annan förvärvskälla än jordbruk). År 1960 skulle på uppgiftsblanketten slås samman uppgifter för flera brukare av en brukningsenhet samt för man och hustru (även i de fall då de avgav var sin självdeklaration). I både 1952 och 1960 års undersökningar uteslöts brukningsenheter, som helt användes för annat ändamål än jordbruk, i 1952 års undersökning även ett antal gårdar med åkerjorden utarrenderad i smålotter samt 1960 gårdar med total grödförsäljning. År 1960 uteslöts härigenom sammanlagt 39 brukningsenheter inom storleksgrupperna 30—50 och 50—100 ha. Det sålunda uteslutna tillgångsbeloppet uppgick sammanlagt till 823 milj. kr eller 5 procent av det i undersökningen redovisade tillgångsbeloppet på 17 661 milj.kr. Av tillgångssumman för de uteslutna brukningsenheterna utgjordes inte mindre än 414 milj. kr av värdepapper. De uteslutna skulderna uppgick till 258 milj. kr eller 5 procent av det redovisade skuldbeloppet på 4 933 milj. kr. *För båda undersökningarna gäller att ägarna till utarrenderade fastigheter inte var uppgiftsskyldiga och att alltså värdena av dessa fastigheter samt motsvarande skulder inte ingår i undersökningarna.*

¹ Undersökningen rörande jordbrukarnas tillgångar och skulder den 31 december 1960, Stockholm 1963 (SOS, avd. Jordbruk med binäringar).

De efterfrågade uppgifterna var i såväl 1952 som 1960 års undersökningar anpassade till självdeklarationsblanketternas rubriker. För flera av de därå befintliga tillgångs- och skuldposterna efterfrågades dock på kapitalundersökningarnas blanketter ytterligare specifikationer. Antalet sådana specifikationer var större på 1960 års blankett än på den för år 1952 använda, men på grund av den funna osäkerheten i svaren ansåg man sig ej kunna göra en så detaljerad redovisning av 1960 års resultat som från början avsetts. Redovisningen är därför mindre detaljerad i 1960 än i 1952 års undersökning.

De tillämpade värderingsprinciperna var i såväl 1952 som 1960 års undersökningar de taxeringsmässiga. Några större skillnader i taxeringens värderingsprinciper av betydelse för resultatens jämförbarhet synes ej ha ägt rum mellan 1952 och 1960 utom beträffande fastigheterna. För dessa bör beaktas att uppgifterna för år 1952 byggde på 1952 års allmänna fastighetstaxering och de för 1960 på 1957 års allmänna fastighetstaxering. Då en kraftig höjning av taxeringsvärdesnivån ägde rum vid 1957 års taxering, var skillnaden mellan marknadsvärde och taxeringsvärde större år 1952 än år 1960 (se avsnitt B. a. nedan).

Vid den för 1960 utförda kontroll- och kompletteringsundersökningen har man funnit vissa avvikelser i resultaten gentemot huvudundersökningen. Dessa avvikelser har för en del poster kunnat uttryckas som procenttal, vilka på grund av det underliggande urvalets ringa storlek dock ej ansetts kunna beaktas vid de utförda uppräkningsarna (och ej heller vid redovisningen av gruppmedeltalen). Sådana fel i svaren, som man funnit vid kontrollundersökningen, har även för huvudundersökningens övriga blankettmaterial delvis

kunnat rättas till vid gransknings- och kompletteringsarbetet. Samtliga här redovisade uppgifter bygger på huvudundersökningens resultat, men vissa av de vid kontrollundersökningen funna avvikelserna kommer dock att redovisas.

Ehuru urvalet för 1960 års undersökning endast var omkring hälften så stort som det för 1952 års undersökning, torde ej någon av urvalsförfarandet orsakad systematisk inverkan på resultatens jämförbarhet föreligga. Vid uppräkningsarna till riksvärden har däremot olika principer följts i de två undersökningarna, vilket gör innebörden av jämförelser mellan de uppräknade totalresultaten i viss mån osäker. I 1952 års undersökning gjordes uppräkningsarna på grundval av resultaten för brukarkategorierna självägande och arrendatorer, varvid kategorien blandbrukare förutsattes ha samma hektarvärden av tillgångar och skulder för de ägda resp. arrenderade arealdelarna som rena självägande och rena arrendatorer. I 1960 års undersökning gjordes däremot uppräkningsarna för de tre brukarkategorierna var för sig. Innebörden av denna olikhet i uppräkningsprinciperna för resultatens jämförbarhet kan dock ej uppskattas utan en detaljerad undersökning.

Man synes alltså sammanfattningsvis om jämförbarheten beträffande de till riksvärden uppräknade resultaten av de två undersökningarna kunna säga, att någon exakt överensstämmelse på grund av flera tidigare nämnda faktorer visserligen ej kan erhållas, men att korrespondensen mellan de två undersökningarna dock otvivelaktigt är så stor, att jämförelserna ger huvuddragen i utvecklingen. En reservation får dock göras för den ej närmare preciserade anledning till viss (sannolikt mindre betydande) osäkerhet i jämförelserna, som kan ligga i skillnaderna i uppräknings-

ningsmetodik. Jämförelserna avser främst lantbrukare i storleksgruppen 2—100 ha åker men även den större grupp, i vilken också brukningsenheter med över 100 ha ingår.

För brukningsenheter med över 100 ha åker har som nämnts för 1960 gjorts en specialundersökning. Resultatet från denna kan dock ej direkt jämföras med motsvarande uppgifter från 1952 års undersökning, eftersom någon särredovisning av resultaten för denna grupp ej gjorts för 1960.

Uppgifterna till specialundersökningen för brukningsenheter med över 100 ha åker år 1960 inhämtades på frivillig väg genom Sveriges lantbruksförbunds driftsbyråer och vissa bokföringsföreningar. Härigenom erhöles uppgifter från sammanlagt cirka 350 brukningsenheter, vilket urval utgör ungefär 16 procent av samtliga enheter i ifrågavarande storleksgrupp. Genom specialanalyser av representativitetsförhållandena har man emellertid inom Statistiska centralbyrån kommit till den slutsatsen, att någon särredovisning för storleksgruppen »över 100 ha» ej är möjlig. Den redovisning som skett avser därför som nämnts uppräknningar till totalbelopp av olika tillgångs- och skuldposter för samtliga brukningsenheter med mer än 2 ha åker. Härvid har för den översta storleksgruppen utöver uppgifterna från bokföringsgårdarna även utnyttjas uppgifter från centralbyråns s. k. deklarationsundersökning.¹ Någon bortsortering av brukare med bruttoförmögenhet över 1 milj. kr har ej skett för gruppen över 100 ha. Ifrågavarande resultat har alltså endast infogats i summavärdena för hela riket och utgör en approximativ korrigerad av huvudundersökningens resultat för storleksgrupperna 2—100 ha.

b. Resultat från kapitalundersökningarna

En överblick av lantbrukskapitalets utveckling mellan 1952 och 1960 enligt kapitalundersökningarna ger tabell II 1:1. I denna anges för jordbruksfastigheterna deras taxeringsvärden, dels det sammanlagda värdet, dels jordbruksvärdet (i vilket ingår även skogsmarksvärdet) och dels skogsvärdet (värdet av växande skog). Skillnaden mellan det totala taxeringsvärdet och de två delvärdena utgöres av tomt- och industrivärde. Med föreningsandelar menas andelar i jordbrukets ekonomiska föreningar. Uppgifter om förråd m. m., varmed menas ineliggande lager och varufordringar, har ej särskilt redovisats av Statistiska centralbyrån för 1960. I »övriga tillgångar» ingår bl. a. taxeringsvärde för annan fastighet, aktier och förlagsbevis, obligationer, kontanter, bilar och andra inventarier utanför jordbruket, andelar i andra ekonomiska föreningar än jordbrukets, lånefordringar och andra fordringar samt hemmavarande barns förmögenhet.

»Andra skulder för jord- och skogsbruk» är till stora delar växelskulder, varjämte häri ingår bl. a. varuskulder, krediter i checkräkning, förskott å leveranser samt kapitaliserade värden av undantagsförmåner. Under rubriken »övriga skulder» har förts skatteskulder samt andra personliga skulder. Det egna kapitalet utgör skillnaden mellan summa tillgångar och summa skulder.

Angående osäkerheten i de redovisade uppgifterna kan för 1960 års undersökning anges att intervjuundersök-

¹ PM angående jordbrukarnas kontanta inkomster och utgifter år - - - - (stencil, Statistiska centralbyrån, avd. för jordbruksstatistik); kallas i fortsättningen *deklarationsundersökningen*.

Enligt kapitalundersökningarna

Tillgångs- resp. skuldtyp	2—100 ha						Över 2 ha		
	Milj. kr		Ökn. 1952—60		Milj. kr		Milj. kr		Procent
	1952	1960	Milj. kr	Procent	1952	1960	1960	Milj. kr	
									Löpande priser
Jordbruksfastigheter:									
jordbruksvärde	5 363	6 899	1 536	28,6	5 990	7 567	1 577	26,3	1,1
skogsvärde	1 610	2 824	1 214	75,4	1 856	3 079	1 223	65,9	32,7
s:a taxeringsvärde ¹	6 993	9 757	2 764	39,5	7 866	10 680	2 814	35,8	8,6
Husdjur	1 722	2 234	512	29,7	1 845	2 371	526	28,5	2,8
Inventarier	1 178	1 604	426	36,3	1 306	1 752	446	34,2	7,3
Föreningsandelar	217	463	246	113,4	242	500	258	106,6	65,5
Förråd m. m. ²	387	472
Bankmedel	1 380	1 848	468	33,9	1 438	1 903	465	32,3	5,9
Övriga tillgångar	850	1 312	462	54,4	1 411	1 793	382	27,1	1,6
Summa tillgångar	12 727	17 661	4 934	38,8	14 580	19 577	4 997	34,3	7,4
Reverslån:									
hypoteksföreningar	516	620	104	20,2	803
sparbanker	757	996	239	31,6	804
jordbrukskassor	330	698	368	111,5	342
aff.banker o. förs.bolag	292	279	— 13	— 4,5	4372
staten	239	543	304	127,2	259	5 567	308	118,9	75,0
övriga långgivare	860	1 047	187	21,7	996
s:a reverslån	2 994	4 183	1 189	39,7	3 576	54 800	1 224	34,2	7,4
Andra skulder i jord- och skogsbruk	264	635	171	64,8	731	587	256	77,3	41,8
Övriga skulder	184	315	131	71,2	332	393	61	18,4	— 5,3
Summa skulder	3 442	4 933	1 491	43,3	4 239	5 780	1 541	36,4	9,1
Eget kapital	9 285	12 728	3 443	37,1	10 341	13 797	3 456	33,4	6,7
Marknadsvärdetillägg ³	+ 3 573	+ 3 386			+ 4 020	+ 3 706			

¹ I summan ingår även tomt- och industrivärde. — ² Värdena av förråd m. m. ingår för år 1960 i summa tillgångar men har ansetts vara för osäkra för att särredovisas. — ³ Härav från försäkringsbolag cirka 22 milj. kr år 1952 och cirka 15 milj. kr 1960. — ⁴ Därav från försäkringsbolag cirka 64 milj. kr — ⁵ Reverslån anses kunna särredovisas på kreditgivare endast beträffande statliga lån. — ⁶ Därav växelskulder år 1952 cirka 108 milj. kr. och år 1960 cirka 167 milj. kr. — ⁷ Därav växelskulder cirka 133 milj. kr. — ⁸ Skillnaden mellan marknadsvärde (beräknat enligt köpeskillingsskoefficientmetoden) och taxeringsvärde.

ningen (för identiska gårdar) redovisar 10 procent högre värden än huvudundersökningen för föreningsandelar och 7 procent för bankmedel. För »förråd m. m.» samt »övriga tillgångar» anges betydande underskattningar i huvudundersökningen, ehuru deras storleksordning ej närmare preciserats.

På skuldsidan redovisas följande procenttal för intervjuundersökningens resultat i procent av huvudundersökningen (2—100 ha): »reverslån från andra än staten» 102 (därav från hypoteksföreningar 96, sparbanker 102, jordbrukskassor 103, affärsbanker 80, försäkringsbolag 122, nära släktingar — föräldrar, syskon, barn — 125, övriga enskilda personer 75, andra privata långivare 98), reverslån från staten 95, växelskulder 130, »andra skulder för jord- och skogsbruk» 230, skatteskulder 165 och »andra personliga skulder» 155.

I tabellen har även medtagits uppgifter om den procentuella ökningen från 1952 till 1960 efter att 1952 års resultat omräknats till 1960 års penningvärde. Vidare har fastighetsvärdena omräknats till marknadsvärden med de allmänna köpeskillingskoefficienterna för resp. år (se tab. II 1:4 nedan). Den sålunda erhållna fastighetsvärdeökningen har redovisats »under strecket» i tabellen med benämningen »marknadsvärdestillägg». Denna princip har följts även i andra tabeller.

Det samlade lantbrukskapitalet har enligt tabell II 1:1¹ från 1952 till 1960 stigit från 12,7 (14,6) till 17,7 (19,6) miljarder kr eller med närmare 40 (35) procent. Såväl 1952 som 1960 utgjorde taxeringsvärden av jordbruksfastighet cirka 55 procent av lantbrukskapitalet. Under perioden har skogsvärdet ökat sin andel av fastighetsvärdet, vilket torde bero på den relativt starkare höjningen av skogsvärdena vid 1957 års allmänna fastighetstaxe-

ring. Den kraftigaste relativa stegringen på tillgångssidan under perioden redovisas dock för föreningsandelarna.

I absoluta tal har värdesummor av någorlunda samma storleksordning (400 à 500 milj. kr) under perioden tillförts var och en av posterna husdjur, inventarier, bankmedel och »övriga tillgångar».

Av tabellen kan även utläsas att det egna lantbrukskapitalet under perioden ökat med 37 (33) procent från 9,3 (10,3) till 12,7 (13,8) miljarder kr och att skulderna ökat med 43 (36) procent.

Om fastigheterna omräknas till marknadsvärden, får man som resultat att summa tillgångar ökat med 29 (25) i stället för med 39 (34) procent. Marknadsvärdestillägget innebär vidare att det egna kapitalet ökat med 25 (22) i stället för med 37 (33) procent. Vid en omräkning till 1960 års penningvärde får man som resultat att summa tillgångar ökat med 11 (7) procent, summa skulder med 15 (9) procent och det egna kapitalet med 10 (7) procent.

Huvuddelen av de redovisade skulderna utgöres av reverslån. Härvid måste dock beaktas de betydande underskattningarna av »andra skulder i jord- och skogsbruk» samt av »övriga skulder». Mer än hälften av underskattningen av den förstnämnda posten har orsakats av att kapitaliserat värde av undantagsförmåner inte upptagits som skuld vid redovisningen.

Den kraftigaste relativa ökningen från 1952 till 1960 redovisas för de statliga lånen. Det andra markanta draget i utvecklingen på reverslåneområdet är jordbrukskasserörelsens kraftiga ökning. För affärsbanker och försäkringsbolag redovisas endast obetydliga förändringar av lantbrukskrediterna.

¹ Kommentarer till denna tabell avser huvudsakligen storleksgruppen 2—100 ha. Siffror inom parentes avser här hela gruppen över 2 ha (inklusive gårdar över 100 ha).

En kraftig ökning redovisas för »andra skulder i jord- och skogsbruk», vari växelksulderna ingår.

Av lantbrukstillgångar för storleksgruppen 2—100 ha till ett sammanlagt belopp av 17,7 miljarder kr år 1960 föll 13,2 miljarder kr (75 procent) på självägande (med ett uppskattat antal av 159 000), 1,5 miljarder kr (8 procent) på arrendatorer (uppskattat antal 33 000) och 3,0 miljarder kr (17 procent) på blandbrukare (uppskattat antal 35 000). Skulderna fördelade sig med 3,6 miljarder kr på självägande, 0,4 miljarder kr på arrendatorer och 0,9 miljarder kr på blandbrukare. Motsvarande fördelning av det egna kapitalet var för de tre grupperna: 9,6 resp. 1,1 och 2,1 miljarder kr.

Det sammanlagda tillgångsvärdet år 1960 fördelade sig (om hänsyn ej tas till brukningsenheterna över 100 ha) med 41 procent på småbruken under 10 ha, 28 procent på basjordbruksgruppen 10—20 ha, 12 procent på normjordbruksgruppen 20—30 ha och 19 procent på jordbruk i storleken 30—100 ha samt skulderna med 29 resp. 15, 26 och 30 procent på de ifrågavarande fyra storleksgrupperna. Småbruksgruppen hade således inte mindre än 45 procent av det sammanlagda egna lantbrukskapitalet. För hela lantbruket över 2 ha innebar den tidigare nämnda approximationen att grovt räknat 10 procent av det sammanlagda tillgångsvärdet, 15 procent av skulderna och 8 procent av det egna kapitalet föll på gruppen över 100 ha.

Ur tabell II 1:1 kan även framräknas, att det främmande kapitalets andel av det totala lantbrukskapitalet år 1952 var 27 (29) procent och år 1960 28 (30) procent. Endast en obetydlig ökning av den totala skuldsättningsgraden synes alltså ha ägt rum. — Om hänsyn tas till marknadsvärdestilläggen erhål-

les för lantbruket som helhet som resultat att skuldprocenten stigit från 21 (23) till 23 (25) procent från 1952 till 1960. I förhållande till marknadsvärdesutvecklingen för fastigheterna har alltså en starkare ökning av skuldsättningsgraden ägt rum än om man enbart beaktar taxeringsvärdena (för jordbruksfastigheterna; någon marknadsvärdesberäkning för andra fastigheter än jordbruksfastigheter eller för andra tillgångar har ej kunnat göras).

Den relativa fördelningen av lantbrukskapitalet på tre huvudtyper av tillgångar samt på eget kapital, reverslån och andra skulder redovisas för självägande, arrendatorer och blandbrukare år 1960 i diagram II 1:1. I diagrammet angivna absoluta siffror avser miljarder kr. För självägande var (vid taxeringsvärdering) skuldprocenten genomsnittligt lika hög 1952 och 1960 (29 procent), medan den för arrendatorerna ökat från 27 till 31 procent. Om jordbruksfastigheterna för självägande räknas upp till marknadsvärdet, blir den genomsnittliga skuldprocenten år 1952 23 och år 1960 24 procent.

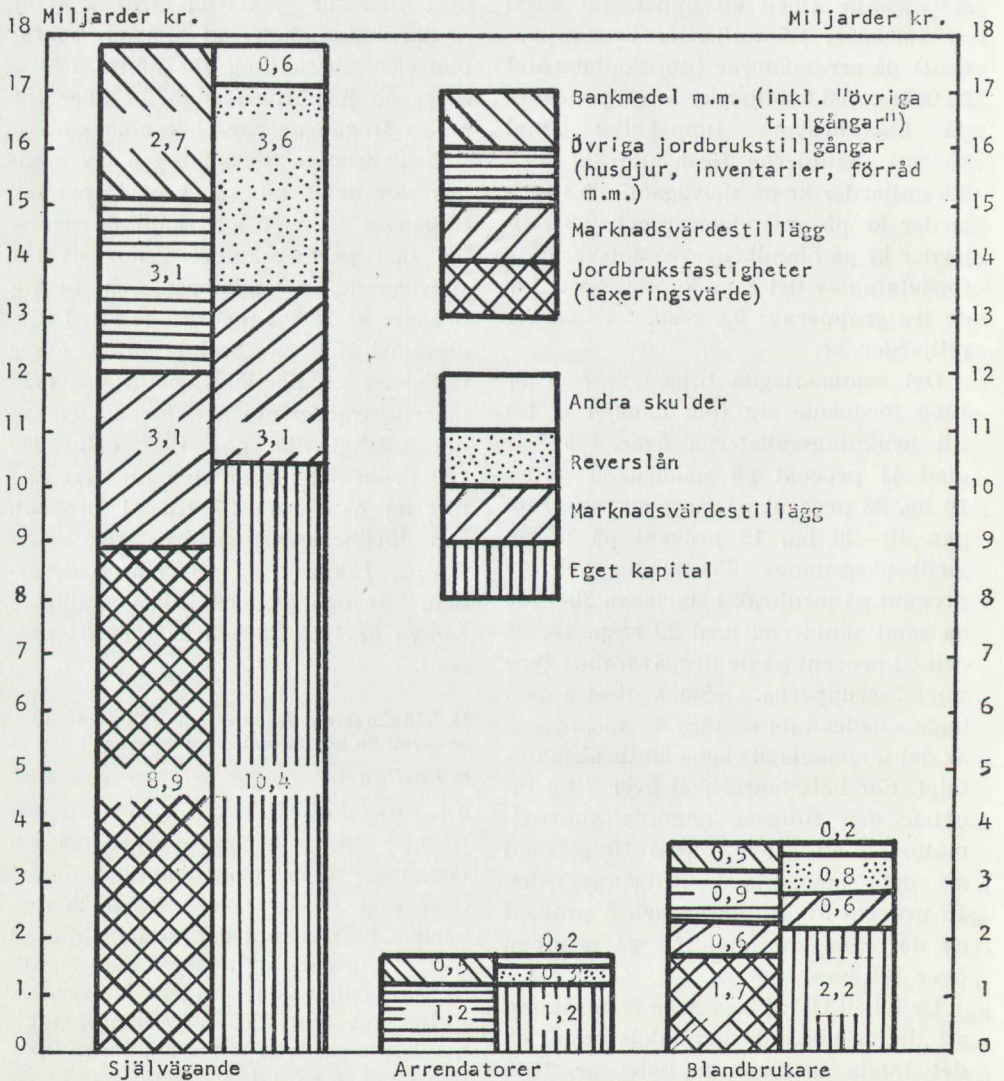
B. Tillgångarnas förändringar enligt andra material än kapitalundersökningarna

a. Fastigheter

a 1. *Fastighetsvärdena.* Lantbrukets fastigheter kan som helhet värderas till taxerings- eller marknadsvärden. Att dela upp dessa värden på olika delvärden är däremot endast i begränsad utsträckning möjligt, varvid man får utnyttja fastighetstaxeringens delvärden. Enligt mer teoretiska värderingsprinciper kan man även tänka sig andra uppdelningar, t. ex. ett urskiljande av byggnadsbeståndets värde, men detta synes här ej vara aktuellt.

I enlighet med den tidigare angivna avgränsningsprincipen bör i det värderade fastighetsbeståndet i första hand

Diagram II 1:1 Lantbrukskapitalets fördelning på huvudtyper av tillgångar och skulder år 1960

ingå de fastigheter, som brukas av fysiska personer (och därmed jämförliga juridiska personer, dvs. sterbhus och familjestiftelser), vare sig de ägs av brukarna själva eller av andra. Det synes även vara av intresse att redovisa tillgängliga uppgifter rörande äganderättsförhållandena.

Utvecklingen av den sammanlagda marknadsvärdessumman av jordbruksfastigheter kan påverkas av ett flertal faktorer. Dessa synes kunna indelas i strukturella förhållanden samt kvantitets- och priskomponenter.

Med strukturella förhållanden menas förändringar i brukningsenheterens antal och storleksfördelning, i ägande- och brukareförhållanden samt i areal användningen. Dessa strukturella förhållanden skall här ej behandlas (annat än vad beträffar vissa uppskattningar rörande fördelningen av värdena på ägarekategorier). Kvantitets- och prismässiga förändringar kan inträffa för markanläggningarna, för byggnaderna och för skogskapitalet. Vidare har jordbruksfastigheterna en självständig, av delkomponenterna delvis oberoende prisutveckling. Denna prisutveckling kan ge anledning till vissa kapitalvinster (värdeanpassningar).

Här behandlas först taxerings- och marknadsvärdenas utveckling för olika ägarekategorier samt därefter förändringar i markanläggningar, byggnader och skogskapital.

a 2. *Taxerings- och marknadsvärden.* I den officiella taxeringsstatistiken¹ redovisas jordbruksfastigheternas taxeringsvärden med vissa fördelningar.

De i Skattetaxeringarna redovisade uppgifterna avser värdena enligt taxeringsnämndernas beslut. Efterföljande år publicerades även resultaten av prövningsnämndernas ändringar. Ändringarna är dock obetydliga och innebar exempelvis för taxeringsåret 1959 att

det sammanlagda taxeringsvärdet av fastighetsskattepliktiga jordbruksfastigheter nedsattes med 0,3 promille.

De icke fastighetsskattepliktiga jordbruksfastigheternas taxeringsvärden synes här ej böra medtagas. Befriade från skatteplikt är nämligen endast fastigheter på vilka lantbruk knappast bedrivs (allmänna platser, såsom nationalparker och andra parker samt begravningsplatser, vidare fastigheter avsedda för offentliga ändamål, såsom sjukhus, skolor, kyrkor osv.). Taxeringsåret 1960 uppgick värdet av fastighetsskattefria jordbruksfastigheter till 2 procent av det sammanlagda taxeringsvärdet för jordbruksfastigheter.

Redovisningen i taxeringsstatistiken avser samtliga jordbruksfastigheter. Alltså ingår även de fastigheter, som har mindre än 2 och över 100 ha åker. Den omfattar också de av andra än enskilda personer brukade fastigheterna. De skattepliktiga fastigheternas värden redovisas fördelade på två ägarekategorier, nämligen svenska aktiebolag samt övriga ägare.

I taxeringsstatistiken redovisas de skattepliktiga fastigheternas taxeringsvärde fördelat på jordbruksvärde (varav skogsmarksvärdet särredovisas), skogsvärde (dvs. värde å växande skog) samt tomt- och industrivärde.

Den officiella statistikens uppgifter har bearbetats enligt en i det följande redovisad metodik. Avsikten har varit dels att fördela de värden, som står angivna för »övriga ägare», på ägarekategorierna samfälligheter resp. enskilda personer, dels att omgruppera fastighetsvärdets delvärden så att redovisningen omfattar egentligt jordbruksvärde (jordbruksvärde exklusive skogsmarksvärde) »skogbruksvärde» (skog-

¹ Skattetaxeringarna samt fördelningen av inkomst och förmögenhet taxeringsåret ---- (SOS, avd. Inkomst och förmögenhet).

Tabell II 1:2. Jordbruksfastigheternas taxeringsvärden åren 1950—61
fördelade på delvärden

Milj. kr

År	Egentligt jordbruksvärde	Skogsmarksvärde	Skogsvärde	Tomt- och industrivärde	Summa taxeringsvärde
1950.....	5 350	700	2 458	123	8 631
1951.....	5 355	701	2 457	119	8 632
1952.....	8 213	1 021	4 334	146	13 714
1953.....	8 215	1 016	4 302	147	13 681
1954.....	8 224	1 017	4 302	145	13 688
1955.....	8 241	1 017	4 305	139	13 701
1956.....	8 238	1 016	4 294	135	13 682
1957.....	11 496	1 136	9 339	162	22 133
1958.....	11 487	1 123	9 249	163	22 022
1959.....	11 494	1 126	9 273	161	22 053
1960.....	11 505	1 124	9 265	157	22 052
1961.....	11 516	1 124	9 254	157	22 051

marksvärde plus skogsvärde) samt tomt- och industrivärde.

I tabellen II 1:2 redovisas taxeringsvärdena för samtliga fastighetsskattepliktiga jordbruksfastigheter åren 1950—61.

Tabellen visar främst inverkan av 1952 och 1957 års allmänna fastighets-taxeringar med de betydande höjningar av värdenivåerna, som då kom till stånd. I särskilt hög grad gällde detta beträffande skogsvärdena i 1957 års taxering.¹ För år 1961 utgjorde det egentliga jordbruksvärdet 52 och skogsbruksvärdet 47 procent av det sammanlagda taxeringsvärdet.

I tabell II 1:3 redovisas jordbruksfastigheternas taxeringsvärden fördelade på delvärden och ägarekategorier åren 1950—61.

Värdena för de av aktiebolag ägda fastigheterna är direkt redovisade i taxeringsstatistiken. Fördelningen av fastighetsvärden på ägaregrupperna samfälligheter resp. enskilda personer har skett på grundval av särskilt beräknade vikter. Dessa har beräknats på olika sätt för det egentliga jordbruks-

värdet, skogsbruksvärdet (skogsmarksvärdet plus skogsvärdet) samt tomt- och industrivärdet.

Beträffande fördelningen av det egentliga jordbruksvärdet har vikterna beräknats med utgångspunkt i åkerarealens fördelning på olika ägaregrupper enligt 1951 och 1956 års jordbruksräkningar² samt Jordbrukets utredningsinstituts struktur- och befolkningsutredningar,³ vilka ger uppgifter för 1951 1956 och 1961. Några uppgifter om taxerade hektarvärden för åkerjord finns ej beräknade. De nämnda undersökningarna visar samtliga att den av andra än aktiebolag ägda åkerarealen fördelat sig med cirka 93 procent på enskilda personer och cirka 7 procent på samfälligheter samt att någon märkbar

¹ Anledningen härtill diskuteras i avsnitt a 5. nedan.

² Jordbruksräkningen 1951 samt Jordbruksräkningen 1956 (SOS, avd. Jordbruk med binärningar).

³ F. Larsson, Strukturförändringar i jordbruket 1951—1956 (Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut nr 5—58) samt 1961 års struktur- och befolkningsutredning (Jordbrukets utredningsinstitut, manuskript 1963).

Tabell II 1:3. Jordbruksfastigheternas taxeringsvärden åren 1950—61 fördelade på delvärden och ägarekategorier

Milj. kr

År	Egentligt jordbruksvärde			Skogsbruksvärde		
	Enskilda personer	Aktiebolag	Samfälligheter	Enskilda personer	Aktiebolag	Samfälligheter
1950	4 786	192	372	1 889	749	520
1951	4 790	193	372	1 892	748	518
1952	7 351	290	572	3 278	1 185	892
1953	7 350	293	572	3 244	1 164	910
1954	7 357	294	572	3 221	1 168	930
1955	7 364	304	573	3 203	1 167	951
1956	7 369	296	573	3 179	1 159	971
1957	10 309	386	802	6 159	2 381	1 934
1958	10 297	390	800	6 115	2 336	1 920
1959	10 299	393	801	6 130	2 345	1 925
1960	10 303	400	801	6 128	2 338	1 924
1961	10 305	409	802	6 121	2 336	1 922

År	Tomt- och industrivärde			Summa taxeringsvärde		
	Enskilda personer	Aktiebolag	Samfälligheter	Enskilda personer	Aktiebolag	Samfälligheter
1950	91	23	9	6 766	964	902
1951	88	23	8	6 769	964	899
1952	116	20	10	10 745	1 495	1 474
1953	116	21	10	10 710	1 478	1 492
1954	115	21	10	10 693	1 483	1 512
1955	112	18	10	10 679	1 488	1 534
1956	108	18	9	10 656	1 473	1 553
1957	128	23	11	16 596	2 790	2 747
1958	130	22	11	16 542	2 748	2 732
1959	128	22	11	16 557	2 760	2 737
1960	125	22	10	16 555	2 760	2 736
1961	124	22	10	16 551	2 767	2 734

förändring i denna fördelning ej ägt rum under den aktuella perioden. Det egentliga jordbruksvärdet har därför fördelats på enskilda personer resp. samfälligheter enligt ovannämnda proportion.

För skogsbruksvärdets fördelning har utnyttjats specialundersökningarna rörande utfallet av de allmänna fastighetstaxeringarna åren 1945, 1952 och 1957.² Enligt dessa fördelade sig de av andra än aktiebolag ägda skogsbruksvärdesummorna med följande procentandelar på de två ägarekategorierna:

	1945	1952	1957
Enskilda personer	77,9	78,6	76,1
Samfälligheter...	22,1	21,4	23,9

Dessa procenttal har tillämpats för åren 1952 och 1957 samt för interpolation avseende åren 1950—51 och 1953—56. Då den höjning av samfälligheternas skogsbruksvärdesandel, som redovisas mellan 1952 och 1957, enligt

¹ Undersökning rörande taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet på landsbygden (1945 års allmänna fastighetstaxering, Statens Offentliga Utredningar — SOU — 1950: 34; 1952 års allmänna fastighetstaxering, SOU 1956: 57; 1957 års allmänna fastighetstaxering, SOU 1963: 14).

vissa sakkunnigas bedömanden ej synes ha fortsatts, har för åren 1958—61 samma proportion tillämpats som för 1957.

För tomt- och industrivärde existerar inga arealuppgifter, varför beräkningen av detta värdes fördelning på samfälligheter och enskilda personer grundats på uppgifter om skogsmarksvärdet och egentliga jordbruksvärdet, varur ett sammanlagt viktal kunnat beräknas.

Denna metodik innebär, att vid uppdelningen icke tagits hänsyn till de i det egentliga jordbruksvärdet ingående värdena för tomt och trädgård, äng och övrig mark, särskilda förmåner och rättigheter samt bete å skogsmark. Någon större betydelse för uppdelningens giltighet torde denna förenkling dock ej ha.

Fastighetsvärdenas delvärden redovisas i tabell II 1:3 fördelade på olika ägarekategorier. Det bör observeras, att värdena för aktiebolag är hämtade direkt från skattetaxeringarna, medan värdena för övriga ägarekategorier är uppskattade enligt ovanstående metodik och därför ej kan betraktas som exakta.

De enskilda personernas andel av det egentliga jordbruksvärdet har enligt tabellen under hela perioden varit 90 procent, aktiebolagens 3—4 och samfälligheternas 6—7 procent. Av skogsbruksvärdet ägde enskilda personer 60 procent år 1950 och 59 procent år 1961. Aktiebolagens andel av skogsbruksvärdet var 1950 24 procent och 1961 23 procent. Detta innebär att samfälligheterna ökat sin andel från 16 till 18 procent. Tomt- och industrivärdet ägdes 1950 till 74 procent av enskilda personer, till 19 procent av aktiebolag och till 7 procent av samfälligheter. Motsvarande procenttal för 1961 var 80, 14 och 6.

Om man i stället ser till resp. delvärdens andel av de olika ägaregruppernas fastighetsvärden, finner man att de enskilda personernas taxeringsvärdessumma år 1950 fördelade sig med 71 procent på egentligt jordbruksvärde, 28 procent på skogsbruksvärde och 1 procent på tomt- och industrivärde samt att det egentliga jordbruksvärdets andel till 1961 sjunkit till 62 och skogsbruksvärdets andel stigit till 37 procent. Aktiebolagens fastighetsvärden är till övervägande del skogsbruksvärde (78 procent 1950 och 84 procent 1961), medan jordbruksvärdeandelen 1950 utgjorde 20 och 1961 15 procent. För samfälligheterna fördelade sig fastighetsvärdet år 1950 med 41 procent på egentligt jordbruksvärde och 58 procent på skogsbruksvärde. På grund av skogsbruksvärdets starka stegring för denna ägarekategori hade emellertid skogsbruksvärdets andel till 1961 stigit till 70 procent och det egentliga jordbruksvärdets andel sjunkit till 29 procent.

Vid en uppskattning av fastighetsvärdena till marknadsvärden kan olika metoder användas. En allmänt använd, approximativ metod är emellertid att använda Statistiska centralbyråns statistik över priserna på jordbruksfastigheter, den s. k. köpeskillingskoefficientstatistiken. Denna bygger på uppgifter om taxeringsvärden och köpeskillingar för vid frivilliga och »normala» köp omsatta jordbruksfastigheter (icke exekutiva köp, släktköp eller andra fång än köp). Resultaten redovisas som överprisprocent, dvs. som summor av köpeskillingar i procent av summor av taxeringsvärden. Som ett allmänt uttryck för marknadsvärdesnivån torde dessa uppskattningar få godtagas. Vid andra fång än de av köpeskillingskoefficientstatistiken behandlade tillämpas ofta andra värden (i regel lägre, t. ex. vid släktköp). I en av Statistiska centralbyrån

utförd mindre specialundersökning, avseende vissa fång av jordbruksfastigheter under år 1959, har sålunda för slätköp beräknats en genomsnittlig köpeskillingskoefficient på 0,93 mot 1,30 för övriga frivilliga köp. I slätköpsfallen kan man dock inte bortse från möjligheten att delar av det verkliga värdet har arvs- eller gåvokarakter (eller avskrivs som ersättning för tidigare utfört arbete).

De i tabellerna angivna taxeringsvärdena avser kalenderår och detsamma gäller köpeskillingskoefficienterna. Ändringar i taxeringsvärdena synes i huvudsak träda i kraft vid årsskiftena. Detta gäller i varje fall beträffande de allmänna fastighetstaxeringarna. I andra fall, då statistiska uppgifter finns om taxeringsvärden vid såväl årets början som slut, har taxeringsvärdesförändringar skett även under året (genom omtaxeringar eller ev. tillköp av fastigheter). Förändringarna i marknadsvärdena måste däremot tänkas försigå mera kontinuerligt under årets lopp. Om man vill räkna fram exempelvis

prisstegringarnas värdeökande effekt under året, kunde det därför synas mera naturligt att beräkna medeltalet av två års koefficienter och hänföra dem till årsskiftena (varvid man får förutsätta att omsättningar och prisförändringar fördelat sig någorlunda lika under de två åren). Sådana beräkningar har dock ej utförts för den efterföljande tabell II 1:4, utan denna bygger på resp. kalenderårs taxeringsvärden och köpeskillingskoefficienter.

Köpeskillingskoefficienterna finns redovisade dels genomsnittligt för samtliga fria köp under året, dels fördelade på storleksgrupper efter taxeringsvärde resp. åkerareal och dels efter grupper av skogsbruksvärdet i procent av hela taxeringsvärdet. De varierar med brukningsenhetens storlek och skogsbruksandel, vilket illustreras i tablan nedan av exempelvis koefficienterna för åren 1959 och 1960.

Överprisprocenten synes alltså vara högst för de minsta och de största brukningsenheterna samt för brukningsenheter med lågt taxeringsvärde och så-

År	Taxeringsvärde, 1 000 kr			
	5—10	10—50	50—100	över 100
1959	137,6	128,5	123,8	128,8
1960	142,9	132,8	128,7	137,5

År	Storleksgrupp, ha åker					
	Högst 5	5—10	10—20	20—50	50—100	över 100
1959	134,2	131,3	127,0	127,3	115,3	143,5
1960	137,9	136,7	127,9	130,8	139,2	143,0

År	Procent skogsbruksvärde					
	0	0—25	25—50	50—75	75—90	över 90
1959	129,4	129,4	123,5	121,6	139,6	166,0
1960	134,4	134,1	129,7	136,0	132,3	145,9

Tabell II 1:4. Jordbruksfastigheternas uppskattade marknadsvärden åren 1950—61 fördelade på ägarekategorier

Milj. kr

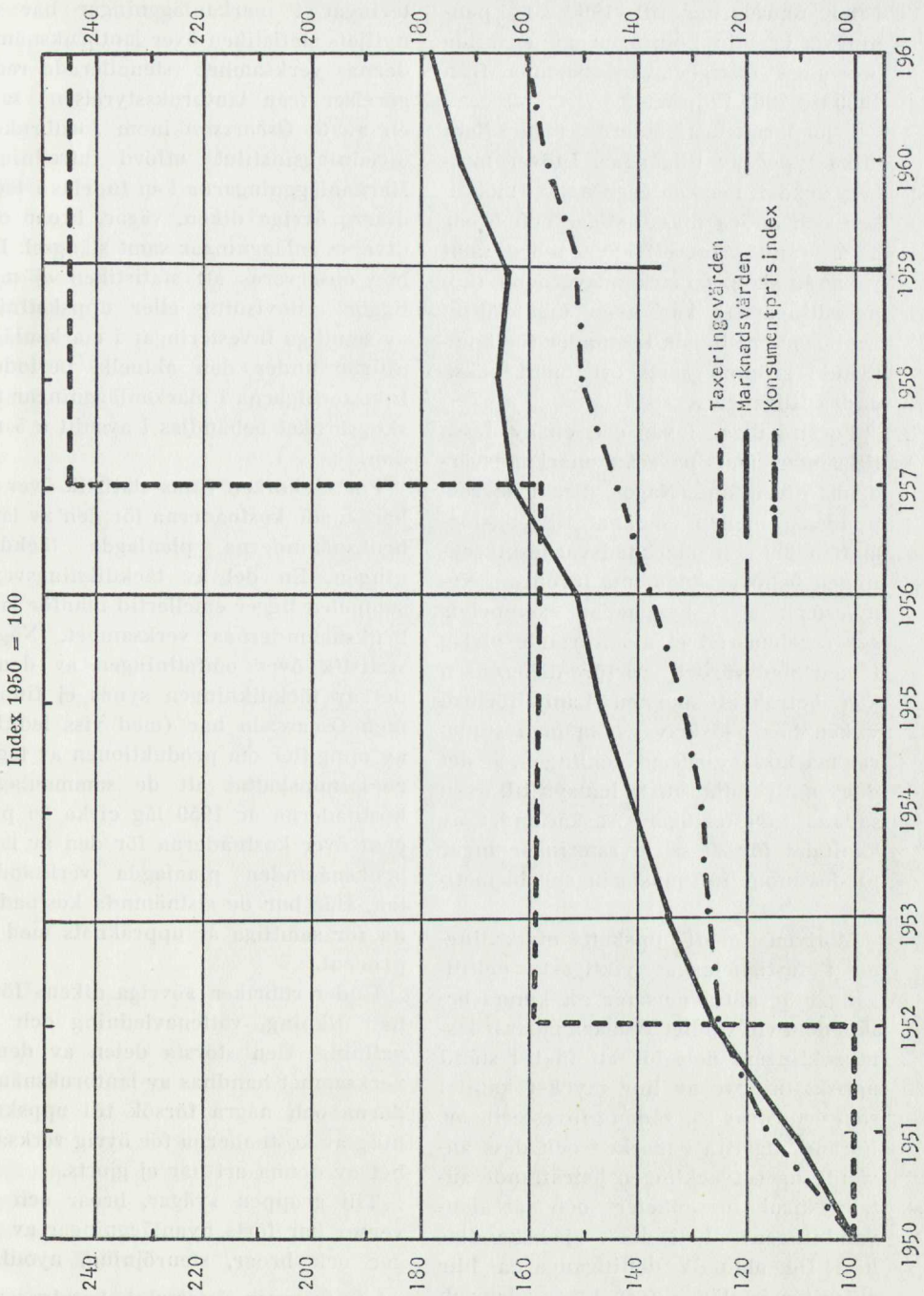
År	Enskilda personer	Aktiebolag	Samfälligheter	Samtliga	Köpeskillingskoefficient
<i>A. Löpande priser</i>					
1950.....	12 900	1 800	1 700	16 400	190,4
1951.....	14 300	2 000	1 900	18 200	211,0
1952.....	16 200	2 300	2 200	20 700	151,1
1953.....	17 300	2 400	2 400	22 100	161,2
1954.....	18 100	2 500	2 600	23 200	169,2
1955.....	19 000	2 700	2 700	24 400	178,0
1956.....	19 500	2 700	2 800	25 000	182,6
1957.....	21 000	3 600	3 500	28 100	126,8
1958.....	21 400	3 600	3 500	28 500	129,4
1959.....	21 100	3 500	3 500	28 100	127,6
1960.....	22 300	3 700	3 700	29 700	134,7
1961.....	23 000	3 800	3 800	30 600	138,7
<i>B. 1960 års penningv.</i>					
1950.....	20 000	2 800	2 600	25 500	
1951.....	18 600	2 600	2 500	23 700	
1952.....	20 300	2 900	2 800	25 900	
1953.....	21 600	3 000	3 000	27 600	
1954.....	22 500	3 100	3 200	28 800	
1955.....	22 200	3 200	3 200	28 500	
1956.....	22 000	3 000	3 200	28 200	
1957.....	22 700	3 900	3 800	30 400	
1958.....	22 500	3 800	3 700	30 000	
1959.....	21 900	3 600	3 600	29 200	
1960.....	22 300	3 700	3 700	29 700	
1961.....	22 400	3 700	3 700	29 900	

dana med hög skogsbruksandel. Ett hänsynstagande till dessa olikheter i koefficienterna kan vara motiverat, om man vill beräkna marknadsvärdesutvecklingen för grupper av lantbruksföretag. Detta kan sålunda gälla, om man vill göra uppräknings för ägarekategorier, eftersom fastigheternas fördelning efter storlek och skogsmarksinnehav är olika för de olika ägarekategorierna. Härvid finge en vägningsmetodik tillämpas. På grund av den osäkerhet, som ändå alltid måste vidlåda marknadsvärdesuppskattningar enligt köpeskillingskoefficientmetoden, har någon sådan vägningsberäkning här dock ej företagits. Den genom-

snittliga köpeskillingskoefficienten för samtliga fria köp har tillämpats för såväl de tre ägarekategorierna som totalt. Resultaten av beräkningarna redovisas i tabell II 1:4. Uppgifterna är avrundade till 100-tal milj. kr.

Medan taxeringsvärdessumman för enskilda personers jordbruksfastigheter från 1950 till 1961 stigit med 145 procent, har den uppskattade marknadsvärdessumman under samma tid stigit med 78 procent (se diagram II 1:2). I diagrammet har även inlagts utvecklingen av konsumentprisindex. Den har stigit relativt sett något mindre under den aktuella perioden (med 61 procent) än marknadsvärdessumman.

Diagram II 1:2 Den relativa utvecklingen av jordbrukskastigheternas taxerings- och marknadsvärden samt av konsumentprisindex åren 1950—61

Efter omräkning till 1960 års penningvärde blir höjningen av enskilda personers fastighetsvärdessumma från 1950 till 1961 12 procent.

I jordbruksfastigheterna ingår flera olika typer av tillgångar. Utöver marken är det markanläggningar (täckdiken och andra diken, vägar och broar m. m. samt stängsel), byggnader samt växande skog. I marknadsvärdena (köpeskillningarna) kan även ingå fältinventarier (nedlagda kostnader för kommande grödor) samt eventuellt också andra tillgångar.

Förändringar i var och en av dessa tillgångar kan påverka marknadsvärdernas utveckling. Någon direkt korrespondens mellan sådana tillgångsförändringar och marknadsvärdesutvecklingen behöver dock inte föreligga. Nyinvesteringar i byggnader exempelvis ger regelmässigt ej motsvarande utslag i marknadsvärdet, varför differensen kan betraktas som en kapitalförlust, vilken bör nedskrivs. Om man studerar marknadsvärdesutvecklingen, är det dock nödvändigt att ta hänsyn till även sådana investeringar. Anskaffandet av kapitalet för dessa investeringar ingår ju dessutom i finansieringsproblematiken.

Motiven för att uppskatta utvecklingen i fastigheternas viktigaste deltillgångar är alltså dels för att kunna beakta dem vid studiet av marknadsvärdesutvecklingen, dels för att få till stånd uppskattningar av hur mycket kapital som erfordras för sådana investeringar. Förändringarna i marken och dess användning (utvecklingen beträffande antalet brukningsenheter och arealanvändningen) skall dock ej behandlas här. De aktuella deltillgångarna blir alltså markanläggningar, byggnader och skog.

a 3. *Markanläggningarna.* Vid uppskattningen av kostnaderna för inves-

teringar i markanläggningar har utnyttjats statistiken över lantbruksnämndernas verksamhet (stencilerade redogörelser från lantbruksstyrelsen) samt en av *G. Oscarsson* inom Jordbrukets utredningsinstitut utförd utredning.¹ Markanläggningarna kan indelas i täckdiken, övriga diken, vägar, broar och diverse anläggningar samt stängsel. Det bör observeras att statistiken ej möjliggör redovisning eller uppskattning av samtliga investeringar i markanläggningar under den aktuella perioden. Investeringarna i markanläggningar för skogsbruket behandlas i avsnitt a 5 nedan.

För täckdiken finns statistik över de beräknade kostnaderna för den av lantbruksnämnderna planlagda täckdikningen. En del av täckdikningsverksamheten ligger emellertid utanför lantbruksnämndernas verksamhet. Någon statistik över omfattningen av denna del av täckdikningen synes ej finnas, men Oscarsson har (med viss ledning av uppgifter om produktionen av tegelrör) uppskattat att de sammanlagda kostnaderna år 1959 låg cirka 20 procent över kostnaderna för den av lantbruksnämnden planlagda verksamheten. Här har de sistnämnda kostnaderna för samtliga år uppräknats med 20 procent.

Under rubriken »övriga diken» föres här dikning, vattenavledning och invallning. Den största delen av denna verksamhet handhas av lantbruksnämnderna och några försök till uppskattning av kostnaderna för övrig verksamhet av denna art har ej gjorts.

Till gruppen »vägar, broar och di-verse» har förts nyanläggningar av vägar och broar, stenröjning, nyodling

¹ *G. Oscarsson*, Jordbrukets investeringar i byggnader, fältanläggningar, djur och rörelsekapital: prognos 1960—1965 samt 1965 och 1970, stencil (1959 års långtidsutredning, material nr 81).

samt vissa andra smärre grundförbättringsåtgärder. Den verksamhet, vid vilken lantbruksnämnderna medverkar, täcker endast en del av dessa investeringar. Någon statistik över den utanför lantbruksnämnderna liggande verksamheten finns dock inte.

Man saknar uppgifter om kostnader för stängsel, men posten torde vara relativt obetydlig, varför något försök till uppskattning av denna kostnadspost ej har gjorts.

Resultaten av de gjorda sammanställningarna redovisas i tabell II 1:5. Uppgifterna i denna avser endast nyinvesteringar. Några uppgifter för åren 1950 och 1951 finns ej tillgängliga. Uppgifterna avser samtliga storleksgrupper och brukarekategorier.

Tabell II 1:5. Nyinvesteringar i markanläggningar för jordbruket åren 1952—61

Milj. kr

År	Löpande priser	1960 års penningvärde
1952.....	63	80
1953.....	51	64
1954.....	61	75
1955.....	59	71
1956.....	59	68
1957.....	56	61
1958.....	55	58
1959.....	51	53
1960.....	53	53
1961.....	49	48

Av de sammanlagda investeringarna på 557 milj. kr åren 1952—61 har 120 milj. kr finansierats genom statsbidrag, 29 milj. kr genom lån från statens avdiktningsslånefond, 31 milj. kr genom lån med statlig kreditgaranti och 377 milj. kr med övriga medel (andra lån och eget kapital).

Av tabellen framgår att kostnaderna för investeringar i markanläggningar har minskat relativt kraftigt sedan 1950-talets början (såväl i löpande pri-

ser som i fast penningvärde). Detta gäller annan dikningsverksamhet än täckdikning (vilken sistnämnda har ökat) samt investeringar i vägar, broar och andra markanläggningar.

Vissa ytterligare uppgifter om utvecklingen av investeringarna i markanläggningar kan erhållas från statistiska centralbyråns deklara-tionsundersökning. Uppgifterna finns uppräknade till värden för hela riket. Då i deklara-tionsundersökningen endast ingår självägande jordbrukare, har vid uppräknin-gen förutsatts att investeringsverk-samheten har samma omfång på de ar-renderade som på de självägda gårdar-na. Resultaten av de utförda uppräknin-garna redovisas från år 1953 beroen-de på att deklara-tionsundersökningen fr. o. m. detta år omlades och utvidga-des samt t. o. m. 1960 (uppgifterna för år 1961 fanns ej tillgängliga vid tabel-lens sammanställande). Enligt deklara-tionsundersökningen har de kontanta utgifterna (exklusive kostnader för eget arbete och ev. eget material) för vägar m. m. åren 1953—60 utvecklats som tabell II 1:6 visar. I detta mate-rial ingår även utgifter för skogsvägar. En viss tendens till övervärdering av underhållet på nyinvesteringarnas be-kostnad kan tänkas föreligga av skatte-mässiga skäl.

a 4. *Byggnaderna.* Uppgifter om inves-teringarna i byggnader kan främst er-hållas från de av Statens forskningsan-stalt för lantmannabyggnader (SFL) in-samlade uppgifterna om nybyggnads-verksamheten inom jordbruket.

SFL:s beräkningar över nybyggnads-verksamheten inom jordbruket avser brukningsenheter med över 2 ha åker oberoende av ägarekategori. Till ny-byggnader räknas helt nyuppförda byggnader samt sådana som byggts på gammal grund eller gamla murar. Pri-märuppgifterna till nybyggnadsinven-

Tabell II 1:6. Lantbrukarnas kontanta utgifter för markanläggningar åren 1953—60

Milj. kr
Enligt deklarationsundersökningen

År	Underhåll	Nyinvesteringar	Summa	
			Löpande priser	1960 års penningvärde
1953.....	47	11	58	72
1954.....	51	8	59	73
1955.....	62	10	72	86
1956.....	59	6	65	74
1957.....	61	8	69	76
1958.....	62	8	70	73
1959.....	74	8	82	85
1960.....	72	6	78	78

teringarna insamlas genom vissa av hushållningssällskapens lokalombud. Urvalet omfattar cirka 20 procent av antalet brukningsenheter och cirka 19 procent av den totala åkerarealen. I stort sett samma ombud har deltagit i undersökningen under hela 1950-talet (år 1952 ökades antalet ombud).

De lämnade uppgifterna avser antalet nybyggnader, fördelade på olika typer av ekonomibyggnader samt på mangårdsbyggnader och övriga bostadshus. Byggnaderna uttrycks i volymenheter (rumsenheter, kreatursplatser o. dyl.), från vilka kostnaderna beräknats med

ledning av inom SFL framräknade enhetspriser. Uppgifterna räknas upp till summatal med hjälp av antalet brukningsenheter i resp. grupper enligt jordbruksräkningarna. Det bör understrykas att SFL:s beräkningar avser bruttoinvesteringar och att däri ej ingår något hänsynstagande till avskrivningarnas storlek. Man kan därför ej se SFL:s uppgifter som något uttryck för byggnadskapitalets utveckling.

Nybyggnadskostnadernas utveckling i löpande priser redovisas i tabell II 1:7.

Byggnadskostnaderna uppgick år

Tabell II 1:7. Lantbrukets nybyggnadskostnader åren 1950—61

Milj. kr
Enligt Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader

År	Ekonomi- byggnader	Bostadshus	Summa		Byggnadskostnadsindex 1950 = 100	
			Löpande priser	1960 års penningvärde	Ekonomi- byggnader	Bostäder
1950	78	51	129	204	100	100
1951	86	61	147	200	147	143
1952	71	50	121	152	148	145
1953	71	50	121	150	143	141
1954	83	50	133	163	144	141
1955	61	59	120	143	150	147
1956	63	55	118	135	158	155
1957	56	54	110	121	162	159
1958	51	38	89	93	164	162
1959	40	30	70	73	162	161
1960	55	29	84	84	183	182
1961	57	31	88	86	189	189

Tabell II 1:8. Lantbrukarnas kontanta utgifter för underhåll av byggnader samt för ny-, till- och ombyggnader åren 1953—60

Milj. kr

Enligt deklarationsundersökningen

År	Underhåll		Ny-, till- och ombyggnader		Summa	
	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde
1953	264	328	86	107	350	435
1954	244	301	87	107	331	408
1955	250	299	99	118	349	417
1956	267	305	82	94	349	399
1957	268	294	88	97	356	391
1958	246	257	81	85	327	342
1959	267	278	64	67	331	345
1960	257	257	59	59	316	316

1961 totalt endast till 68 procent av 1950 års belopp. Nedgången har relativt sett varit starkast för bostadsbyggnaderna. Den största byggnadsverksamheten under den studerade perioden ägde rum åren 1950 och 1951. Sammanlagt har under perioden nyinvesterats 772 milj. kr i ekonomibygnader och 558 milj. kr i bostadshus.

Vissa ytterligare uppgifter om byggnadsverksamhetens utveckling kan erhållas från dels deklarationsundersökningen, dels lantbrukarnämndernas statistik.

I deklarationsundersökningen redovisas uppgifter om de kontanta utgifterna för underhåll av byggnader samt för ny-, till- och ombyggnader.

I deklarationsundersökningen ingår inte kostnader för eget arbete, material från egen skog eller annat byggnadsmaterial från den egna gården. Dessa kostnader har (vad beträffar underhållet) av Oscarsson för år 1959 uppskattats uppgå till storleksordningen $\frac{1}{3}$ av samtliga underhållskostnader.

Tabell II 1: 8 visar liksom föregående tabell en nedgång i byggnadsverksamheten inom lantbruket, kraftigare när det gäller ny-, till- och ombyggnaderna än beträffande underhållet. Samma utveckling framgår av tabell II 1: 9, i vilken från lantbruksnämndernas verksamhetsberättelser sammanställts uppgifter om de beräknade kostnaderna för statsunderstödda företag (avseende ekonomibygnader), statsbidrag, statlig kreditgaranti och finansiering med övriga medel (restpost) samt antalet av lantbrukarnämnderna (från länsbostadsnämnderna remitterade) handlagda ärenden rörande bostadslån.

a 5. *Skogen*. Värdering av skogsmark med växande skog kan i princip ske i form av kapitalisering efter en viss räntefot av beräknade framtida nettoavkastningar från skogsbruket. Eftersom enbart en del av virkesförrådet kan realiseras omedelbart och värderas efter kända dagspriser, blir värderingen starkt beroende av subjektiva bedömningar av den framtida pris- och kostnadsutvecklingen m. m.

Här skall ej göras något försök att utföra en värdering av det samlade skogskapitalet i absoluta tal utan endast diskuteras utvecklingen av de olika faktorer, som kan ha orsakat förändringar i skogsvärdena under 1950-talet.

Tabell II 1:9. Det statliga stödet till ekonomibyggnader i lantbruket åren 1950—61

Milj. kr resp. antal

År	Beräknad kostnad för statsunderstödda företag	Finansiering genom			Antal handlagda ärenden rörande bostadslån
		Statsbidrag	Statlig kreditgaranti	Övriga medel	
1950.....	29,8	4,9	8,6	16,3	2 885
1951.....	26,7	4,6	6,7	15,4	2 086
1952.....	24,4	3,7	6,2	14,5	2 164
1953.....	28,3	4,9	8,3	15,1	3 286
1954.....	32,0	5,3	9,7	17,0	4 036
1955.....	32,3	5,1	9,2	18,0	4 076
1956.....	25,9	4,4	6,5	15,0	3 303
1957.....	29,4	4,8	8,2	16,4	3 099
1958.....	24,7	4,2	5,5	15,0	3 073
1959.....	22,9	3,8	4,5	14,6	2 649
1960.....	19,7	3,2	4,3	12,2	2 436
1961.....	23,5	3,7	5,3	14,5	2 178

Dessa olika faktorer kan sammanfattas i följande punkter:

1. Skogsmarksareal
2. Grundförbättrande investeringar
3. Virkesförråd
4. Trädslagsfördelning, kvalitets- och dimensionssammansättning
5. Pris- och kostnadsutveckling
6. Ränteutveckling

1. *Skogsmarksarealen.* Den produktiva skogsmarken tillhörig enskilda utom bolag uppskattas enligt riksskogstaxeringen till 11 436 000 ha. Denna uppgift är behäftad med en viss osäkerhet, främst beroende på svårigheten att dra gränsen mellan impediment och produktiv skogsmark. De förändringar i privatskogbrukets arealer, som kan ha skett på grund av köp, försäljning eller byte med andra ägarekategorier, överförande av impediment och åker till skog m. m., måste antas ligga inom margina-

len för feluppskattningar, varför en förändring av skogsmarksarealen inte kan antas ha föranlett någon mera betydande förändring av privatskogbrukets totalvärde under 1950-talet.

2. Grundförbättrande investeringar.

De investeringar som kan ha föranlett höjningar av skogsmarksvärdena är skogsdikning, skogsbilvägar och plantering av tidigare skoglös mark. Övriga återväxtåtgärder på skogsmark är att betrakta som reinvesteringar för vidmakthållande av produktionsförmågan.

Enligt skogsstyrelsens statistik uppgår ovannämnda nyinvesteringar (inkl. ev. statsbidrag) till i tablån nedan upptagna ungefärliga belopp (milj. kr).

Nyplanteringskostnaden är i tablån uppskattad med ledning av utbetalda statsbidrag.

Av tablån framgår att grundförbätt-

	1950	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	Summa
Nyplantering.....	1	1	2	2	2	2	3	3	4	4	4	6	34
Nyinvestering i vägar och diken.....	6	8	7	11	10	13	14	16	21	25	25	28	184
S:a nyinvestering	7	9	9	13	12	15	17	19	25	29	29	34	218

rande åtgärder utförts på privatskogarna under perioden 1950—61 till ett belopp av ca 218 milj. kr eller omkring 18 milj. kr per år. Om man utgår från att dessa investeringar utgjort lönsamma projekt, skulle man alltså kunna anta att minst en motsvarande värdeökning ägt rum.

3. *Virkesförråd.* Uppgifter om virkesförrådets förändringar hos olika ägarekategorier kan hämtas ur riksskogstaxeringens material. Under 1950-talet har en taxering ägt rum, varifrån bearbetat material föreligger för åren 1953—59. Med hänsyn till de stora medel som vidlåder förrådsuppgifterna för viss ägarekategori under enskilda år, bör medeltal för ett antal år användas. Om perioden 1953—59 uppdelas i delperioderna 1953—56 och 1957—59, blir genomsnittsförråden i bondeskogsbruket 95,5 resp. 96,2 skogskubikmeter (m³sk) per ha. Detta motsvarar en förrådsökning av i medeltal 0,2 m³sk per ha och år eller totalt en ökning av virkesförråden med ca 2,3 milj. m³sk per år. Skillnaden mellan dessa medeltal är dock inte statistiskt signifikant.

En förrådsökning om 2,3 milj. m³sk är avsevärt mindre än man haft anledning att förmoda med kännedom om de totala årliga avverkningarna och den beräknade tillväxten. Enligt stubbinventeringarna uppgick den genomsnittliga årsavverkningen under perioden 1952/53—58/59 till 47,8 milj. m³sk. Den årliga tillväxten, beräknad med hjälp av tillväxtprocenten från den andra riksskogstaxeringen 1938—52 tillämpad på virkesförråden enligt den tredje riksskogstaxeringen för åren 1953—57, kan approximativt uppskattas till 68,4 milj. m³sk. Enligt dessa siffror borde alltså teoretiskt sett ha skett en förrådsökning med drygt 20 milj. m³sk per år, varav minst hälften bör ha

fallit på privatskogarna. Att den väntade förrådsökningen inte kunnat registreras vid riksskogstaxeringen 1953—59 anses vid skogshögskolan kunna bero på ogynnsamma klimatiska tillväxtbetingelser under dessa år. Som uttryck för förrådsökningen under hela perioden 1950—61 torde den ovan angivna siffran, 2,3 milj. m³sk per år, kunna betraktas som en minimisiffra.

En värdering av den uppskattade förrådsökningen i pengar kan endast bli approximativ och utföres med ett antal förenklade förutsättningar. Det antas att virkesförrådets trädslags-, dimensions- och kvalitetssammansättning är oförändrad under perioden (mer härom i följande punkt). Eftersom förrådsökningen avser alla förekommande dimensioner, göres ett antagande om normalskogsfördelning. Enligt utförda beräkningar¹ har priset per normalkubikmeter vid vissa förutsättningar angivits till genomsnittligt 25,11 kr under perioden 1953—57 eller avrundat 25 kr. Om man som ett räkneexempel förutsätter en årlig förrådsökning av 2,3 milj. m³sk, skulle förrådsökningens värde bli av storleksordningen 25 × 2,3 milj. eller 58 milj. kr.

4. *Trädslagsfördelning, dimensions- och kvalitetsfördelning.* Den växande skogens rotvärde per m³sk är till viss del beroende av virkesförrådets sammansättning i fråga om trädslag, dimensioner och kvalitet. Barrträd är som regel värdefullare än lövträd och rotvärdet sjunker med minskande medeldimension på grund av stigande avverkningskostnader per m³sk för mindre virke.

Riksskogstaxeringens material tillåter

¹ *Th. Streyffert*, Utvecklingstendenser beträffande rotvärden och priser på skogsprodukter, Stockholm 1960 (Skogshögskolans skrifter nr 33).

Tabell II 1:10. Totalavverkningens brutto- och nettovärde för samliga skogar avverkningssäsongerna 1950/51—59/60.

Kr/m³sk
Enligt Skogsstyrelsen

Avverkningssäsong	Bruttovärde	Summa kostnader	Rotvärde
1950/51	43,72	14,75	28,97
1951/52	62,32	18,91	43,41
1952/53	42,04	19,48	22,56
1953/54	45,80	20,36	25,44
1954/55	46,87	21,54	25,33
1955/56	49,36	22,96	26,40
1956/57	43,85	22,99	20,86
1957/58	43,35	23,12	20,23
1958/59	38,44	24,27	14,17
1959/60	42,15	23,59	18,56
1960/61 (prel.)	46,60	24,43	22,17

inga säkra slutsatser om ev. förändringar i sammansättningen av virkesförråden på privatskogarna. Det synes heller inte föreligga anledning att anta att några förändringar av betydelse skulle ha inträffat under 1950-talet i detta hänseende. En tänkbar ökning av andelen lövträd i virkesförrådet på grund av förbättrade avsättningsmöjligheter för lövvirkesortiment torde uppvägas av en viss höjning av medeldimensionen hos totalavverkningen genom återhämtning av tidigare eftersläpning i slutavverkningarna.

5. *Pris- och kostnadsutveckling.* Den långsiktiga prisutvecklingen på skogsprodukter enligt domänverkets beräkningar belyses i diagram II 1:3. Detta visar bruttopriserna på sågtimmer (uttryckta i öre per f³tr = kubikfot, topprotmätt) från 1909/10 till 1962/63 (dels verkliga bruttopriser, dels efter partiprisindex för konsumtionsvaror indexreglerade sådana, där exceptionella prisavvikelser uppskattningsvis justerats). Vidare har inritats en enligt minsta kvadratmetoden (på grundval av de justerade och indexreglerade prisuppgifterna) utjämnad långtidstrend, vil-

ken i diagrammet framträder bågformig på grund av den logaritmiska skalan. Av diagrammet framgår att den långsiktiga utvecklingen av bruttopriserna på skogsprodukter varit positiv, men att utvecklingen under 1950-talet visar markanta avvikelser från den långsiktiga trenden.

En belysning av pris- och kostnadsutvecklingen (uttryckt i kr per m³sk) i skogsbruket under 1950-talet ges i Skogsstatistisk årsbok 1960, varur siffrorna i tabell II 1:10 är hämtade. En beräkning av totalavverkningens brutto- och nettovärde har där gjorts på enskilda år med ledning av statistik över avverkningsvolymens sammansättning, virkespriser, avverkningskostnader, underhåll och nyinvesteringar.

Tabellen illustrerar som nämnts värdeutvecklingen under 1950-talet av de totala avverkningarna för alla kategorier av skogsägare. Det synes ej föreligga några skäl att anta att denna utveckling skulle vara annorlunda inom privatskogsbruket än för övriga kategorier av skogsägare.

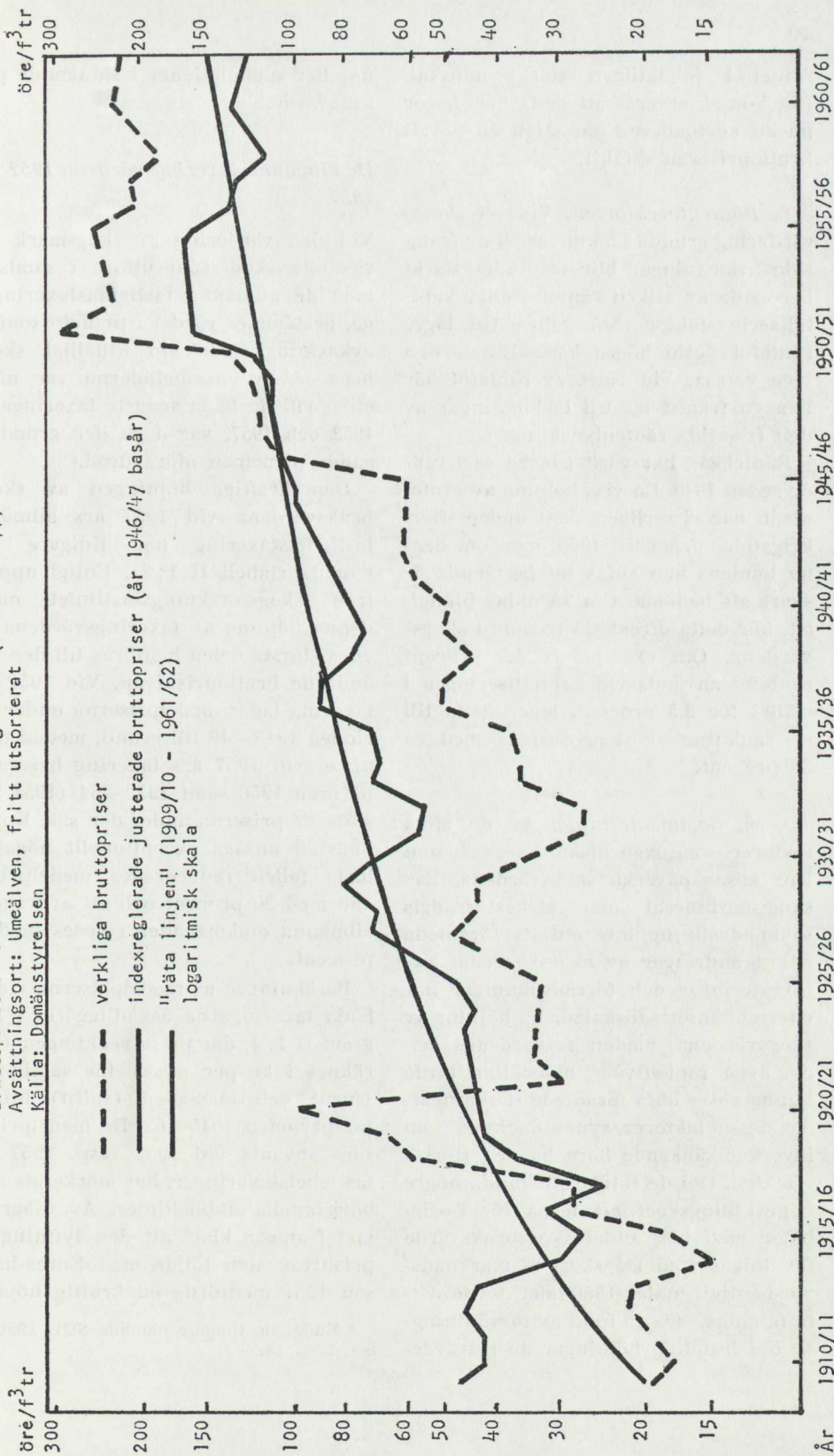
Av tabellen framgår att bruttopriserna i stort sett varit sjunkande och kostnaderna stigande, varför det behållna

Diagram II 1:3 Prisutvecklingen på sågtimmer 1909/10—1962/63

Bruttoprissier för obarkat furusågtimmer (8 tum i topp)

Avsättningsort: Umeälven, fritt utsorterat

Källa: Domänstyrelsen

rotnettot följaktligen starkt minskat. Det bör observeras att detta mer beror på att kostnaderna har stigit än på att bruttopriserna sjunkit.

6. *Ränteutvecklingen.* Vid all skogsvärdering grundad på nuvärdet av framtida avkastningar blir resultatet starkt beroende av vilken räntefot eller kapitaliseringsfaktor som väljes (ju lägre räntefot desto högre kapitalvärde och vice versa). Vid valet av räntefot bör hänsyn främst tas till bedömningar av den framtida ränteutvecklingen.

Ränteläget har varit ganska varierande sedan 1945. En viss höjning av räntenivån har visserligen skett under efterkrigstiden fram till 1960, men om denna tendens kan antas bli bestående är svårt att bedöma. Om så antas bli fallet, bör detta direkt slå igenom i skogsvärdena. Om exempelvis 4,5 procent räntefot används vid kapitaliseringen i stället för 3,5 procent, leder detta till en sänkning av skogsvärdena med ca 30 procent.

1—6. *Sammanfattning.* Av de olika faktorer, som ovan diskuterats och som kan anses påverka skogsvärdena, har skogsmarksareal och virkesförrådets sammansättning inte ansetts föranleda några ändringar av skogsvärdena. Nyinvesteringar och förrådsökningar har däremot ansetts föranleda en höjning av skogsvärdena, medan rotvärdenas och ev. även räntenivåns utveckling torde kunna anses böra föranleda sänkningar. Av dessa faktorer synes dock de som inverkar sänkande böra ha den största effekten. Om de tidigare nämnda högre köpeskillingskoefficienterna för fastigheter med hög andel skogsbruksvärde får tolkas som att skogens marknadsvärde stigit under 1950-talet, torde detta få antas vara en följd av förväntningar om framtida höjningar av rotvärde-

na eller spekulationer i sjunkande penningvärde.

De allmänna taxeringsvärdena 1952 och 1957

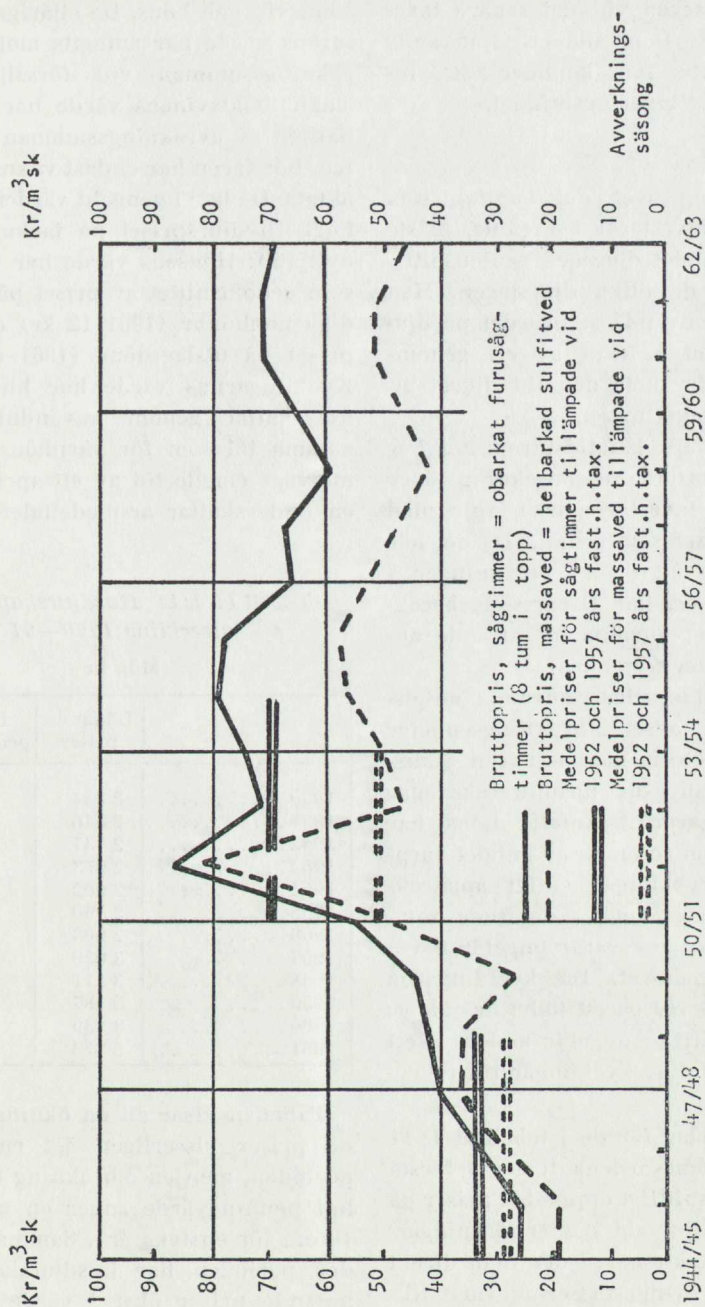
Vid den värdering av skogsmark och växande skog, som utförs i samband med de allmänna fastighetstaxeringarna, bestämmes värdet i princip som ett avkastningsvärde vid uthålligt skogsbruk. Även om metoderna var något olika vid de båda senaste taxeringarna 1952 och 1957, var dock den grundläggande principen oförändrad.¹

Den kraftiga höjningen av skogsbruksvärdena vid 1957 års allmänna fastighetstaxering har tidigare omnämnts (tabell II 1:2). Enligt uppgift från skogsforskningsinstitutet måste denna höjning av taxeringsvärdena till allra största delen hänföras till den förändrade bruttoprisnivån. Vid 1952 års taxering lades medelpriserna under perioden 1945—49 till grund, medan prisnivån vid 1957 års taxering baserades på åren 1950 samt 1952—54 (1951 uteslöts, då priserna under den s. k. Korea-hausen ansågs exceptionellt höga). I båda fallen reducerades medelprisnivån med 20 procent och ett avdrag för allmänna omkostnader gjordes med 33 procent.

Beräkningen av medelpriserna vid de båda taxeringarna åskådliggöres i diagram II 1:4, där prisutvecklingen (omräknat i kr per m³sk) för sågtimmer (furu) och massaved (sulfit) inlagts för perioden 1945—62. De medelpriser, som använts vid 1952 resp. 1957 års fastighetstaxeringar, har markerats med horisontella dubbellinjer. Av diagrammet framgår klart att den lyftning av prisnivån som följde med Korea-hausen 1951 medförde en kraftig höjning

¹ Enligt de tidigare nämnda SOU 1956: 57 och 1963: 14.

Diagram II 1:4 Bruttopriser på sågtimmer och massaved 1945—62

av medelpriserna vid det senare taxeringstillfället. Den allmänt sjunkande tendensen efter 1951 kommer alltså inte till synes i taxeringsutfallet.

b. Husdjuren

En beräkning över det kapital, som jordbruket investerat i kreatur, måste bygga på antalet djur och genomsnittsvärden för de olika djurslagen. Man kan härvid använda saluvärdet på djuren, beräknat i form av ett genomsnittsvärde för hela den tid djuret utnyttjas i produktionen.

För 1959 års långtidsutredning har Oscarsson utfört en beräkning över jordbrukets investeringar i djur med 1959 års priser som grund.¹ Då det här är fråga om att utföra beräkningen i löpande priser, har Oscarssons beräkningar endast använts beträffande antalet djur (dock ej höns).

De i beräkningarna använda antalsuppgifterna avser brukningsenheter över 2 ha och är hämtade från Statistiska centralbyråns husdjursräkningar (juniräkningarna).² Antalet höns har beräknats som summan av antalet värphöns och kycklingar enligt aprilräkningarna. Det i april redovisade antalet kycklingar motsvarar ungefär halva rekryteringsbehovet. Då kycklingarna börjar värpa vid ca ett halvt års ålder, torde aprilsiffran ungefär motsvara ett årligt medeltal av kycklingar till rekrytering.

Som underlag för de i tabell II 1:11 redovisade djurvärdena ligger i första hand genomsnittligt uppnådda priser på försålda husdjur vid slakteriföreningarnas livdjursauktioner. I den mån direkt användbara livdjurspriser ej varit tillgängliga, har vissa prisserier beräknats huvudsakligen som genomsnittet av ingångs- och slutvärdena. Den senare metoden har utnyttjats för kalvar upp till ett år, ungnöt över ett år, avelssvin,

slaktsvin och höns. De ettåriga nötkreaturens värde har antagits motsvara avräkningssumman vid försäljning till slakt. Slaktsvins värde har satts till hälften av avräkningssumman vid slakten. För fåren har endast vuxna djur beaktats. De har i gengäld värderats något högt (livdjurspriset på tackor har utnyttjats). Hönsens värde har beräknats som genomsnittet av priset på värpfärdiga unghöns (1961 12 kr) och slaktpriset på utslagshöns (1961 ca 4 kr). Kycklingarnas värde har blivit något överskattat genom användningen av samma tal som för värphönsen. Detta motvägs emellertid av att aprilräkningen underskattar årsmedeltalet höns.

Tabell II 1:11 Husdjurskapitalets utveckling 1950—61

Milj. kr

År	Löpande priser	1960 års penningvärde
1950.....	2 334	3 674
1951.....	2 546	3 460
1952.....	2 737	3 454
1953.....	2 963	3 680
1954.....	2 902	3 575
1955.....	2 760	3 298
1956.....	2 908	3 327
1957.....	3 020	3 313
1958.....	3 111	3 254
1959.....	3 187	3 311
1960.....	3 139	3 139
1961.....	3 279	3 197

Tabellen visar att en ökning i löpande priser visserligen ägt rum under perioden, men en omräkning till enhetligt penningvärde anger en minskning (utom för enstaka år). Sammanlagt under perioden har husdjurskapitalet i löpande priser ökat i värde med 945 milj. kr men i 1960 års penningvärde minskat med 477 milj. kr.

¹ Se i avsnitt a 3 ovan nämnt arbete.

² Jordbruk och boskapsskötsel (SOS, avd. Jordbruk med binäringar).

Tabell II 1:12 Jordbrukets investeringar i inventarier åren 1950—61

Milj. kr

År	Traktorer	Övriga inventarier	Samtliga inventarier	
			Löpande priser	1960 års penningvärde
1950.....	125	138	263	407
1951.....	148	160	308	400
1952.....	172	157	329	411
1953.....	171	161	332	416
1954.....	171	159	330	409
1955.....	126	147	273	319
1956.....	127	136	263	297
1957.....	150	145	295	318
1958.....	155	137	292	306
1959.....	167	151	318	331
1960.....	162	196	358	358
1961.....	201	230	431	421

c. Inventarierna

De uppgifter om jordbrukets investeringar i inventarier, vilka redovisas i tabell II 1: 12 har erhållits från årliga undersökningar inom Jordbrukets utredningsinstitut.¹ Dessa avser att omfatta jordbrukets totala anskaffning av maskiner, redskap och varaktiga inventarier för jordbruksdriften (inkl. därmed förenat skogsbruk).

Primärmaterialet insamlas från tillverkare och importörer, som uppger försäljningsvärdet i s. k. bruttopriser (hänsyn tas ej till förekommande rabatter men ej heller till kostnaderna för transporter och transportförsäkringar). Uppgifter har ej kunnat inhämtas för vissa maskingrupper, främst elektriska motorer, pumpar och hydroforer, kälkar och seldon samt äggkläckningsmaskiner och annan utrustning för höns-gårdar. I tabellen ingår ej vagnar samt grundförbättringsredskap. Uppdelning har i tabellen endast gjorts på traktorer (inkl. jeepar och diverse utrustning) samt övriga inventarier.

Ökningen har räknat i löpande priser varit markant, men vid en omräkning till konstant penningvärde finner man

att summan endast för åren 1952—54 och 1961 överstiger 1950 års nivå. Sammanlagt har under perioden 1 875 milj. kr investerats i traktorer och 1 917 milj. kr i andra inventarier.

d. Föreningsandelarna

Någon totalstatistik över lantbrukarnas innehav av andra tillgångar (förråd m. m., finansiella tillgångar och försäkringstillgodohavanden, övriga tillgångar) existerar inte.

Från Sveriges lantbruksförbund har dock erhållits vissa uppgifter om insatskapitalet i jordbrukets ekonomiska föreningar (tabell II 1: 13). Insatskapitalet är beräknat genom en sammanställning av koncernbalansvärden.

Av tabellen framgår att ökningen i föreningsandelarnas totalbelopp från 1950 till 1961 uppgått till så stort belopp som 389 milj. kr. Den årliga ökningen har dock i relativt betydande grad avtagit under perioden.

¹ Se S. Holmström, Jordbrukets investeringar i maskiner och redskap, Stockholm 1962 (i Bilaga 6 till 1959 års långtidsutredningsbetänkande, Svensk ekonomi 1960—65).

Tabell II 1:13 *Insatskapital i jordbrukets ekonomiska organisationer åren 1950—61*

Milj. kr

År	Vid årets slut		Ökning under året	
	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde
1950.....	223	346
1951.....	253	329	+ 30	— 17
1952.....	300	375	+ 47	+ 46
1953.....	336	420	+ 36	+ 45
1954.....	380	471	+ 44	+ 51
1955.....	421	493	+ 41	+ 22
1956.....	453	512	+ 32	+ 19
1957.....	495	535	+ 42	+ 23
1958.....	528	554	+ 33	+ 19
1959.....	557	579	+ 29	+ 25
1960.....	588	588	+ 31	+ 9
1961.....	612	597	+ 24	+ 9

e. Sammanfattning av förändringarna

Vid sammanställningar av de i avsnitt II 1. B. redovisade förändringarna bör beaktas olikheter i materialens omfattning m. m. samt skiljas på förändringar i balansposter resp. investeringar.

Uppgifter om balansposter finns för fastighetsvärden samt för husdjurskapital och föreningsandelar. Skillnaderna i dessa balansposter innebär nettoförändringar och det är ej möjligt att fördela dem på bruttoinvesteringar, värdeminskningar (avskrivningar) och prisförändringar (värdeanpassningar).

För markanläggningar, byggnader och inventarier finns endast uppgifter om bruttoinvesteringar. Några avräkningar kan ej göras för värdeminskningarna (avskrivningarna) och man kan därför ej heller beräkna ifrågavarande bruttoinvesteringars nettobidrag till fastighetskapitalet (beträffande markanläggningar och byggnader) resp. inventarietkapitalet.

En sammanfattning av de kända förändringarna i lantbrukets fastighetsvärden, husdjurskapital och föreningsandelar samt av bruttoinvesteringarna i markanläggningar, byggnader och inventarier ges i tabell II 1:14. Uppgif-

terna i denna avser åren 1950—61 utom beträffande markanläggningar för jordbruket (åren 1952—61). Förändringarna har beträffande balansposterna uttryckts som dels summan av de absoluta förändringarna under perioden, dels årsmedeltal av dessa och dels även som procentuella förändringar från 1950 till 1961. För bruttoinvesteringarna har i stället angivits dels det sammanlagda investeringsbeloppet för perioden, dels den genomsnittliga årliga investeringen, dels även ifrågavarande investerings årliga ökning eller minskning (efter utjämning av årssiffrorna till en rät linje enligt minsta kvadratmetoden). Sammanställningen har gjorts i såväl löpande priser som i 1960 års penningvärde (utom beträffande beräkningen av rät linje för investeringsutvecklingen).

Fastighetsvärdena har under den studerade perioden stigit med cirka 10 miljarder kr. Det gäller vare sig man mäter dem i taxeringsvärde eller i marknadsvärde. Den relativa stegringen har varit avsevärt starkare för taxeringsvärdena än för marknadsvärdena och av de olika delvärdena starkast för skogsbruksvärdet. Den största re-

Tabell II 1:14 Förändringarna i lantbrukets fastighetsvärden, husdjurskapital och föreningsandelar samt bruttoinvesteringar i markanläggningar för jordbruk resp. skogsbruk, byggnader och inventarier åren 1950—61

A. Tillgångsförändringar

Typ av tillgång	Summa förändr. under perioden, milj. kr		Genomsnittlig årlig förändr. under perioden, milj. kr		Procentuell förändring under perioden	
	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde
<i>Fastighetsvärden för enskilda ägare:</i>						
Taxerat eg. jordbruksvärde	+ 5 519	+ 2 514	+ 502	+ 229	+ 115	+ 33
Taxerat skogsbruksvärde	+ 4 232	+ 3 044	+ 385	+ 277	+ 224	+ 104
Summa taxeringsvärde (inkl. tomt o. ind.v.)	+ 9 785	+ 5 660	+ 890	+ 515	+ 145	+ 54
Summa marknadsvärde	+ 10 100	+ 2 400	+ 918	+ 218	+ 78	+ 12
Husdjurskapital	+ 945	— 477	+ 86	— 43	+ 41	— 13
Föreningsandelar	+ 389	+ 251	+ 35	+ 23	+ 174	+ 73

B. Bruttoinvesteringar

Typ av bruttoinvestering	Summa invest. under perioden, milj. kr		Genomsnittlig årlig invest. under perioden, milj. kr		Genomsnittlig förändring per år, milj. kr
	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser	1960 års penningvärde	Löpande priser
Markanläggningar i jordbr. ¹	557	631	56	63	— 1
Markanläggningar i skogsbr.	184	204	15	17	+ 2
Byggnader	1 330	1 604	111	134	— 6
Inventarier	3 792	4 393	316	366	+ 15

¹ Åren 1952—61.

lativa stegringen för de i tabellen medtagna balansposterna redovisas för det taxerade skogsbruksvärdet samt för andelar i jordbrukets ekonomiska förändringar.

Utvecklingstendensen är sjunkande för bruttoinvesteringarna i markanläggningar för jordbruket och byggnader samt stigande för bruttoinvestering-

arna i markanläggningar för skogsbruket samt för inventarierna.

C. Kapitalanskaffningen enligt andra material

I detta avsnitt behandlas endast finansiering med främmande kapital, eftersom denna finansieringsform är förhållandevis väl statistiskt belagd ge-

Tabell II 1:15 Landshypoteksföreningarnas utlåning 1950—61

Milj. kr

Enligt Sveriges allmänna hypoteksbank

År	Utestående lånebelopp		Under året beviljade lån	Amorterade lån	Ökning av utestående lånebelopp
	Totalt	Därav garantilån			
1950.....	733	12	50	9	41
1951.....	786	21	64	11	53
1952.....	865	31	89	10	79
1953.....	923	39	70	12	58
1954.....	983	49	72	12	60
1955.....	1 051	63	81	12	68
1956.....	1 088	70	49	13	37
1957.....	1 122	75	47	13	34
1958.....	1 175	78	67	14	53
1959.....	1 224	80	64	15	49
1960.....	1 299	84	92	17	75
1961.....	1 390	89	108	17	91

nom de institutionella kreditgivarnas statistik. För övrig skuldsättning inom lantbruket kan endast grova uppskattningar göras. Några sådana uppskattningar har här ej gjorts, då det ansetts att man därigenom endast skulle få resultat med väsentligt större osäkerhetsgrad än kapitalundersökningarnas. Statistiskt underlag saknas även för att på totalnivå belysa den del av lantbrukets finansiering, som sker med eget kapital.

a. Långgivare¹

För ett studium av lantbrukets kreditmarknad och de årliga förändringarna under perioden 1950—61 står visst statistiskt material från de olika institutionella kreditgivarna till buds. Ifrågasvarande material omfattar ej alltid en sårredovisning av lantbrukskrediterna, varför uppgifterna om dessa krediter i vissa fall är grundade på uppskattningar.

Uppgifterna från kreditorganisationerna avser lantbruket i dess helhet utan särskiljande av brukningsenheter i storleksgruppen 2—100 ha eller av

olika ägarekategorier. Kreditorganisationernas statistik liksom uppgifterna om de statliga lantbrukskrediterna är därför ej direkt jämförbara med kapitalundersökningarnas uppgifter. Någon löpande statistik över kreditgivningen till lantbruket från privatpersoner, leverantörer m. fl. finns inte, varför sådana krediter endast kan belysas av kapitalundersökningarnas uppgifter.

a 1. *Hypoteksföreningarna.* Hypoteksföreningarnas utlåning utgöres till absolut övervägande del av stående lån mot botteninteckning i jordbruksfastighet (Tabell II 1:15).

Hypoteksföreningarnas totala utlåning visar en oavbruten ökning från 733 milj. kr år 1950 till 1 390 milj. kr år 1961. Av det totala utestående lånebeloppet år 1961 utgöres drygt 6 procent av garantilån. Den årliga nyutlåningen har ökat under perioden, men

¹ För en mer ingående redogörelse hänvisas till Å. Sambergs, Lantbrukets kreditmarknad 1950—1960 (Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut, nr 2—62).

Tabell II 1:16 Sparbankernas utlåning till jordbruket 1950—61

Milj. kr

Enligt sparbanksinspektionen och Svenska sparbanksföreningen

År	Enbart inteckning		Statlig kreditgaranti	Inteckn. jämte borgen	Enbart borgen	Summa
	Botteninteckning	Högre inteckning				
1950	631	54	23	83	137	928
1951	644	60	34	85	137	960
1952	698	39	42	80	135	994
1953	769	23	55	83	132	1 062
1954	827	25	67	89	135	1 143
1955	877	31	78	88	129	1 203
1956	918	32	87	85	117	1 239
1957	987	21	96	77	109	1 290
1958	1 065	11	104	71	109	1 360
1959	1 134	14	110	78	116	1 452
1960	1 174	17	115	85	116	1 507
1961	1 201	20	122	101	118	1 562

på grund av kreditrestriktionerna är beloppen för åren 1956—59 förhållandevis låga.

Hypoteksbankens obligationer innehas till övervägande del av olika penninginrättningar samt av försäkringsbolagen. Genom en specialundersökning har erhållits uppgifter om hypoteksbanksobligationernas fördelning på olika innehavarkategorier. Denna fördelning avser de hos hypoteksbanken den 31/12 1962 deponerade obligationerna (94,5 procent av samtliga hypoteksbankens utelöpande obligationer). Den redovisade fördelningen var följande (milj. kr):

Statsinstitutioner.....	188,0
ATP-fonderna.....	75,5
Postbanken.....	190,9
Försäkringsbolag.....	566,2
Fonder, föreningar, bolag m. m.....	42,3
Affärsbanker.....	195,5
Sparbanker.....	90,3
Jordbrukets egna institutioner.....	38,8
Enskilda.....	0,6
Jordbrukare.....	0,1
Summa	1 388,1

a 2. *Sparbankerna.* Den officiella sparbanksstatistiken över krediter till jordbruket omfattar endast utlåning

mot inteckning samt lån mot statsgaranti. För storleken av sparbankernas utlåning till jordbruket med säkerhetsformerna inteckning jämte borgen samt enbart borgen är man hänvisad till av sparbanksföreningen uppskattade belopp. (Tabell II 1:16)

Ökningen av sparbankernas jordbrukskrediter under 1950-talet har framför allt gällt bottenlån (obundna lån inom 60 procent av taxeringsvärdet och samtliga bundna lån) och garantilån. Lån mot högre inteckning och annan säkerhet synes enligt tabellen ha stagnerat och borgenskrediterna ha minskat.

a 3. *Jordbrukets kreditkassor.* Jordbrukskassornas utlåning till enskilda jordbrukare framgår av tabell II 1:17.

Jordbrukskassornas utveckling är som synes mycket kraftig och utgör ett av de mest framträdande dragen i det senaste årtiondets utveckling på jordbrukskreditmarknaden. Expansionen gäller alla låneformer och säkerhetstyper men främst de egentliga reverslånen. Lån mot botteninteckning avser här huvudsakligen lån inom 60

Tabell II 1:17 Jordbrukskassornas utlåning till enskilda lantbrukare 1950—61

Milj. kr

Enligt Sveriges jordbrukskassaförbund

År	Reverslån				Växelkrediter	Krediter i checkräkn.	Summa
	Bottenin-teckning i jordbruksfastighet	Statsgaranti	Andra säkerheter	Summa			
1950	169	21	165	355	29	4	388
1951	176	30	173	379	30	5	414
1952	209	38	175	422	33	6	461
1953	274	51	175	500	39	7	546
1954	314	64	193	571	45	8	623
1955	339	71	203	613	47	10	670
1956	358	80	207	645	46	11	702
1957	401	93	212	706	50	13	769
1958	465	103	208	776	53	15	844
1959	513	110	219	842	58	18	918
1960	562	120	223	905	66	21	992
1961	619	140	250	1 009	75	27	1 111

procent av taxeringsvärdet. Växelkrediterna har relativt sett avtagit i betydelse. Checkräkningskrediterna har visserligen beloppsmässigt ökat relativt kraftigt, men de spelar dock en mycket obetydlig roll i den samlade utlåningsvolymen.

a 4. *Affärsbankerna.* För affärsbankerna är jordbrukskrediterna av mindre betydelse än för de tre tidigare behandlade typerna av kreditinstitut. Den redovisade statistiken över dessa krediter, som bygger på av Svenska bankföreningen två gånger om året företagna kreditanalyser, är mer summarisk än vad som är fallet beträffande övriga kreditinstitut. Någon uppdelning på olika säkerhetstyper kan sålunda ej göras.

Någon underskattning av jordbrukskrediterna kan äga rum genom att växelkrediterna ej i sin helhet kan fördelas på näringsgrenar. Krediter till lantbrukare kan även ingå i kreditanalysens post »personliga och diverse krediter» samt mer indirekt i exem-

pelvis posten »handel med transportmedel».

De uppgifter, som står att erhålla om affärsbankernas lantbrukskrediter till enskilda, redovisas i tabell II 1:18.

Tabell II 1:18 Affärsbankernas lantbrukskrediter till enskilda 1950—61

Milj. kr

Enligt Svenska bankföreningen

År	Milj. kr	År	Milj. kr
1950	396	1956	402
1951	408	1957	434
1952	381	1958	432
1953	392	1959	487
1954	423	1960	511
1955	411	1961	532

Affärsbankernas lantbrukskrediter har inte visat någon större ökning under huvuddelen av 1950-talet. Under de tre senaste åren har dock en avsevärd uppgång ägt rum (cirka 100 milj. kr), som främst torde förklaras av uppmjukningen i kreditrestriktionerna. Affärsbankerna ägnar sig även åt fas-

tighetsbelåning, men deras viktigaste lantbrukskrediter torde utgöras av borgenslån och växelkrediter.

a 5. *Försäkringsbolagen.* En viss betydelse för lantbrukets kapitalförsörjning har även försäkringsbolagen. Dessa ger krediter till jordbruket dels direkt genom lån, dels indirekt genom inköp av hypoteksbankens obligationer. Den direkta kreditgivningen till lantbruket består av dels lån mot inteckning i jordbruksfastighet, dels lån mot säkerhet av livförsäkringsbrev.

I nedanstående tabell II 1:19 har sammanställts uppgifter från en specialundersökning utförd av Svenska försäkringsbolags riksförbund samt från försäkringsinspektionen om försäkringsbolagens lån mot inteckning i jordbruks- och skogsfastigheter (huvudsakligen bottenlån inom 50 procent av taxeringsvärdet), fördelade på olika typer av låntagare. Omfattningen av lantbrukarnas belåning av livförsäkringsbrev är ej känd, men den torde vara av relativt ringa omfattning.

Tabell II 1:19 Försäkringsbolagens lån mot inteckning i jordbruks- och skogsfastigheter 1950—61

Milj. kr

Enligt försäkringsinspektionen samt Svenska försäkringsbolags riksförbund

År	Enskilda personer	Aktiebolag	Övriga	S: a
1950	9	9	—	18
1951	10	23	0	33
1952	10	57	1	68
1953	12	61	3	76
1954	14	62	4	80
1955	16	65	4	85
1956	17	78	4	99
1957	18	132	4	154
1958	18	144	5	167
1959	17	218	5	240
1960	19	256	5	280
1961	17	289	5	311

Att försäkringsbolagens utlåning mot inteckning i jordbruks- och skogsfastigheter starkt ökats sedan 1953 beror på aktiebolagens allt större roll i detta sammanhang. Kreditgivning till enskilda lantbrukare mot sådan inteckning är som synes av relativt liten omfattning. Desto större betydelse har som tidigare nämnts försäkringsbolagens innehav av hypoteksbanksobligationer.

a 6. *Staten.* De statliga krediter, som kommer lantbruket eller lantbruksbefolkningen till godo, kan indelas i egentliga lantbrukslån och allmänna lån. Med egentliga lantbrukslån menas krediter ur sådana fonder, som är avsedda enbart eller nästan enbart för utlåning till lantbrukare eller för lantbruksändamål. Det är dock inte uteslutet att innehavare av annan fastighet eller annan icke-jordbrukare i enstaka fall kan erhålla sådana lån. De allmänna lånen är sådana statliga lån, som utlämnas för särskilda ändamål (andra än lantbruk) och där låntagarnas yrke inte är av betydelse. Det är här vanligen fråga om lån för bostadsbyggande eller andra sociala syftemål. De egentliga lantbrukslånen kan ytterligare indelas i lån till enskilda och lån till föreningar och aktiebolag. Det har även sitt intresse att skilja mellan sådana låneformer, av vilka nyutlåning ännu förekommer, och avvecklade låneformer. Här kallas de förra aktuella lantbrukskrediter och de senare lantbrukskrediter under avveckling. Av de sistnämnda lånen kan alltså ingen nyutlåning förekomma, men de är ännu inte slutamorterade och utgör fortfarande en del av lantbrukets samlade kreditvolym.

Beträffande de nu aktuella lånetyperna för statliga lantbrukskrediter redovisas kreditvolymen i tabell II 1:20.

Den största av de nu existerande statliga utlåningsformerna för jordbruks-

Tabell II 1:20 *Aktuella former av statliga lantbrukskrediter till enskilda
1949/50—61/62*

Milj. kr

Enligt statskontoret

Budgetår	Maskinlån ¹	Kronotorparlån ¹	Skogsvägslån	Summa
1949/50.....	18,2	0,1	0,0	18,3
1950/51.....	18,4	0,1	0,0	18,5
1951/52.....	18,7	0,2	0,0	18,9
1952/53.....	19,9	0,2	0,0	20,1
1953/54.....	21,7	0,2	0,0	21,9
1954/55.....	23,4	0,3	0,0	23,7
1955/56.....	25,0	0,3	0,0	25,3
1956/57.....	25,5	0,3	0,0	25,8
1957/58.....	25,6	0,3	0,1	26,0
1958/59.....	24,8	0,4	0,1	25,3
1959/60.....	23,5	0,4	0,3	24,2
1960/61.....	23,3	0,4	0,5	24,2
1961/62.....	28,6	0,4	0,7	29,7

¹ Redovisas per kalenderår (kalenderåret 1950 = budgetåret 1949/50 osv.).

ändamål är jordbrukets maskinlånefond (inrättad 1938), vilken avser understödande av gemensam maskin användning. Lån till kronotorpare kan utgå ur kronotorparnas inventarielånefond (1943). Utlåning i mindre omfattning förekommer också från skogsväglånefonden (1941).

Tabell II 1:21 ger en översikt över de utestående lånebeloppen för under avveckling varande statliga lantbrukskrediter.

De äldsta av lånen under avveckling torde vara de olika formerna av egnahemslån till lantbruket (ur egnahemslånefonden, 1904—48). Liknande lån var de som beviljades från arbetarsmåbrukslånefonden (1933—48) och arrendelånefonden (1934—48). Dessa lån ersattes 1948 av statlig kreditgaranti och förvaltas nu av riksbanken. År 1956 upphörde nyutlåningen från den år 1935 inrättade lantarbetarbostadslånefonden, som dock fortfarande förvaltas av bostadsstyrelsen.

Den största av de under avveckling varande statliga utlåningsformerna för jordbruksändamål är emellertid stöd-

lån åt tillfälligt hjälpbehövande jordbrukare för skördekadior (1950, 1951, 1952, 1954, 1955, 1957 och 1959).

De efter stödlånen och egnahemslånen till beloppet största är lånen från statens avdikningslånefond (inrättad 1926). Även om lån ur denna fond formellt söktes av hela torrlägningsföretag, kommer dock deras verkningar de enskilda delägarna till godo och dessa får också svara för lånens amortering och förräntning. Fonden började avvecklas 1959.

En annan typ av avvecklade lån är de som avsåg att understödja olika rationaliseringsåtgärder och som 1948 ersattes av statlig kreditgaranti i enlighet med de nya bestämmelserna rörande understödet av jordbrukets yttre och inre rationalisering. Dessa lån är gödselvärdslån (ur gödselvärdslånefonden, 1918—48) och täckdikningslån (ur täckdikningslånefonden, 1920—48). Nyutlåningen från den år 1942 inrättade bevattningslånefonden upphörde 1955. De utestående beloppen av de tre nyssnämnda lånetyperna redovisas i tabell II 1:21 under rubriken äldre ra-

Tabell II 1.21 Under avveckling varande former av statliga lanbrukskrediter till enskilda 1949/50—61/62

Milj. kr

Enligt riksbanken, lanbruksstyrelsen, statskontoret, bostadsstyrelsen och hypoteksbanken

Budgetår	Egnahems-lånen m.m. ¹	Lant-arbetar-småbruks- och arren-stads-lånen	Hästa-velslånen	Sekun-därlånen	Lån för lagring av traktor-bränsle	Äldre rationaliseringslån	Kris- och hjälplån	Avvikningslån	Stödlån	Supple-mentär jordbruks-kredit	Summa
1949/50	154,3	23,9	2,0	10,0	.	4,0	0,5	49,3	.	.	279,7
1950/51	145,2	24,4	2,0	8,3	.	3,4	0,4	50,2	.	.	267,4
1951/52	136,0	24,5	2,0	6,9	.	2,8	0,3	50,2	3,1	.	257,6
1952/53	127,1	24,6	2,1	6,9	.	2,3	0,3	51,0	45,5	.	289,7
1953/54	118,4	25,2	2,4	5,8	0,9	1,7	0,3	52,6	44,9	.	280,7
1954/55	110,4	25,9	3,0	4,7	1,0	1,3	0,2	53,9	76,3	.	303,7
1955/56	105,2	26,2	3,2	4,2	0,9	1,0	0,2	57,0	121,9	.	345,6
1956/57	100,4	26,4	3,4	3,8	1,0	0,7	0,2	59,6	115,0	4,9	340,0
1957/58	95,7	25,6	3,9	3,5	1,0	0,5	0,1	61,7	137,0	4,8	357,4
1958/59	90,6	23,6	4,6	3,1	0,8	0,3	0,1	62,1	118,3	4,8	330,9
1959/60	85,1	21,6	4,3	2,8	0,3	0,2	0,1	62,1	96,5	3,4	298,0
1960/61	80,2	19,4	3,8	2,5	0,2	0,1	0,1	60,8	84,0	2,3	274,0
1961/62	75,2	17,3	3,5	2,2	—	0,1 ²	0,1	58,7	62,1	1,3	240,0

¹ Egnahemslån enligt äldre bestämmelser (1904—48), jordbrukssegnahemslån m. m.

² Omfattar nu endast bevätningslån och täckdikningslån, eftersom gödselvärdslånen är slutamorterade.

tionaliseringslån. Olika former av äldre stödlån var krislån (1940/41—42/43) och hjälplån (1940/41—49/50).

År 1951 upphörde nytulningen från den år 1935 inrättade statens sekundärlånefond för jordbrukare. Lånen för lagring av traktorbränsle (1953) och hästavelsslånen (1948) började avvecklas 1958 resp. 1959. Fonden för supplementär jordbrukskredit (1956) upphörde 1959, från vilket år utlåningen från denna fond i vissa fall har ersatts av statlig kreditgaranti. År 1961 upphörde även möjligheterna att erhålla lån från den år 1948 inrättade statens skogslånefond samt den år 1926 inrättade Västerbottens och Norrbottens nybygges- och bostadsförbättringslånefond (utlåningen från dessa fonder har endast uppgått till obetydliga belopp).

Det utestående lånebeloppet enligt statliga låneformer, vilka inte längre är aktuella, sjunker naturligt nog för varje år. Den största betydelsen av de här behandlade krediterna har egnahemsslånen, vilka på grund av den långa amorteringstiden för vissa lån kommer att finnas kvar ännu ganska många år.

Utöver förut nämnda lantbrukskrediter har jordbruket erhållit betydande kapitalbelopp från det statliga bostadsstödet. Detta utgick tidigare som barnrikelån från lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer (1935—48) samt som nybyggnads- och förbättringslån från lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden (1939—48). Det statliga understödet av bostäder i egnahem utgår numera (från och med 1948) huvudsakligen som egnahemslån (fr. o. m. 1963 benämnda bostadslån) samt som förbättringslån ur lånefonden för bostadsbyggande. De statliga bostadslånefonderna är till storleken mycket betydande fonder.

Några uppgifter om de utestående beloppen av statliga bostadskrediter till bostäder å jordbruksfastigheter finns inte. Man kan beträffande egenahems- och förbättringslån ur lånefonden för bostadsbyggande erhålla vissa uppgifter om antalet årligen beviljade lån samt delvis uppskattade uppgifter av motsvarande beviljade belopp. Enligt dessa uppgifter kulminerade antalet beviljade lån till nybyggnader å jordbruksfastigheter år 1955/56 (1 005 lån till ett uppskattat belopp av 26 milj. kr) och hade till år 1961/62 nedgått till endast 296 (7 milj. kr). Antalet beviljade sådana egnahemslån för ombyggnad var 1955/56 1 567 (29 milj. kr), medan uppgifter härom saknas för senare år. Antalet beviljade förbättringslån till jordbruksfastigheter var år 1955/56 3 702 (beloppet ej uppskattat) och år 1961/62 2 373 (15 milj. kr). De statliga lånen till jordbrukets bostäder synes totalt sett ha kraftigt ökat under 1950-talet, något som kunnat utläsas ur bl. a. kapitalundersökningarnas resultat (se avd. II 1.8).

Bland andra statliga lånefonder, där lantbrukare kan komma i fråga likaväl som andra låntagare, kan nämnas värnpliktslånefonden, allmänna studielånefonden och statens bosättningslånefond samt vattenkraftslånefonden, fiskerilånefonden, statens fiskredskapslånefond, hemslöjdslånefonden och statens hantverkslånefond (lånen från de två sistnämnda är nu ersatta av lån och statsgarantier enligt 1960 års bestämmelser om statligt kreditstöd till hemslöjd, hantverk och småindustri). Det är dock beträffande dessa fonder fråga om små lånebelopp och antalet lantbrukare som har sådana lån torde vara helt obetydligt.

En sammanfattande översikt av samtliga kända statliga lantbrukskrediter ges i tabell II 1 : 22.

Tabell II 1:22 Samtliga kända statliga
lantbrukskrediter till enskilda
1949/50—61/62

Milj. kr

Enligt statskontoret m. fl.

Budgetår	Aktuella lån	Lån under avveckl.	Summa
1949/50	18,3	279,7	298,0
1950/51	18,5	267,4	285,9
1951/52	18,9	257,6	276,5
1952/53	20,1	289,7	309,8
1953/54	21,9	280,7	302,6
1954/55	23,7	303,7	327,4
1955/56	25,3	345,6	370,9
1956/57	25,8	340,0	365,8
1957/58	26,0	357,4	383,4
1958/59	25,3	330,9	356,2
1959/60	24,2	298,0	322,2
1960/61	24,2	274,0	298,2
1961/62	29,5	238,4	267,9

Summan av de kända statliga lantbrukskrediterna började att falla efter införandet av kreditgarantisystemet år 1948. På grund av stödlånen åren 1952—57 steg emellertid totalsumman åter och nådde maximum vid slutet av budgetåret 1957/58, varefter en minskning ånyo har inträtt.

5. Lånevillkor

De olika lånevillkor, som kan vara aktuella beträffande lantbrukskrediter, är krav på säkerhet, räntesats m. m. samt amorteringsvillkor. Någon löpande statistik, som ger underlag för en redovisning av lantbrukskrediternas fördelning med hänsyn till dessa olika lånevillkor, finns ej. Det existerar dock material, som delvis kan belysa några olika slag av säkerhet för lån.

När utvecklingen av några olika slag av säkerhet för lån till lantbruket behandlas i denna avdelning, har urvalet varit i hög grad beroende av tillgången på statistiska uppgifter. De två först behandlade typerna av säkerhet, botteninteckning i jordbruksfastighet och statlig kreditgaranti, är dock lant-

brukets viktigaste säkerheter för lån. Att användningen av säkerhetsformen inteckning i jordbruksinventarier redovisats beror helt på att statistiska uppgifter däröver funnits tillgängliga.

b 1. *Lån mot botteninteckning i jordbruksfastighet.* Hypoteksföreningarna är, som framgår av tabell II 1:23, de största förmedlarna av bottenlån till lantbruket, men sparbankernas bottenlångivning är av nästan samma storleksordning. I tabellen har även angivits bottenlånenens procentuella andel av det sammanlagda taxeringsvärdet (för enskilda personer, enligt tabell II 1:3).

Det har ansetts naturligtast att jämföra summan av lånen mot botteninteckning med summan av taxeringsvärden för jordbruksfastigheter, som ägs av enskilda personer, eftersom tabellens låneuppgifter till absolut övervägande del avser utlåning till enskilda personer.

Av jämförelsen med taxeringsvärdesumman framgår att andelen kända bottenlån i förhållande till taxeringsvärdena synes ha sjunkit något under perioden. Detta synes dock knappast kunna i och för sig tas till stöd för ett antagande att utnyttjandet av fastigheternas säkerhetsvärden för upptagande av bottenlån något försämrats. Allmän kännedom om förhållandena tyder emellertid på att utnyttjandet av bottenlånemöjligheterna är mycket ojämnt fördelat mellan olika lantbruk.

b 2. *Lån mot statlig kreditgaranti.* Som tidigare nämnts ersattes en del statliga lantbrukskrediter år 1948 med statlig kreditgaranti. Lån mot statlig garanti kan upptagas hos hypoteksföreningar, jordbrukskassor, sparbanker, affärsbanker och försäkringsbolag. Den statliga garantin har medfört att sådana lån i räntehänseende är lika

Tabell II 1:23 Lån mot bottenintekning i jordbruksfastighet 1950—61

Milj. kr

År	Hypoteks-föreningar	Jordbruks-kassor	Sparbanker	Försäkrings-bolag	Summa	Procent av summa taxeringsvärde för enskilda personer
1950	721	169	631	9	1 530	23
1951	765	176	644	10	1 595	24
1952	834	209	698	10	1 751	16
1953	884	274	769	12	1 939	18
1954	934	314	827	14	2 089	20
1955	988	339	877	16	2 220	21
1956	1 018	358	918	17	2 311	22
1957	1 047	401	987	18	2 453	15
1958	1 097	465	1 065	18	2 645	16
1959	1 144	513	1 134	17	2 808	17
1960	1 215	562	1 174	19	2 970	18
1961	1 301	619	1 201	17	3 138	19

fördelaktiga som lån mot bottenintekning.

Statlig lånegaranti kan beviljas dels för yttre och inre rationalisering, dels för jordförvärvs- (tidigare benämnda jordbruksegnahems-) och driftslån. Som framgår av tabell II 1:24 A förutsatte man från början att det största garantibeloppet skulle avse rationaliseringslån. Så blev dock inte fallet, utan man har kunnat sänka det medgivna garantibeloppet för rationaliseringslån med cirka 12 milj. kr. Numera är de

medgivna garantibeloppen och de beviljade lånegarantierna (tabell II 1:24 B) för rationaliseringslån och jordförvärvslån ungefär lika stora.

I nedanstående tablå har de utnyttjade lånegarantierna för varje år och lånetyp angivits i procent av de för garantigivning medgivna beloppen.

Tablå visar att utnyttjandegraden från början var avsevärt högre för jordbruksegnahems- och driftslånen än för rationaliseringslånen. Senare har emellertid de sistnämndas utnyttjandegrad

Budgetår	Yttre rationalisering	Inre rationalisering	Jordbruksegnahemslån	Driftslån	Samtliga lån
1949/50.....	21	42	92	81	58
1950/51.....	27	45	94	81	61
1951/52.....	45	30	79	74	65
1952/53.....	65	67	96	97	84
1953/54.....	93	92	99	100	97
1954/55.....	98	91	100	100	97
1955/56.....	95	79	97	98	92
1956/57.....		91	97	97	94
1957/58.....	84	61	95	92	82
1958/59.....	67	76	91	97	83
1959/60.....	84	77	92	99	88
1960/61.....	92	94	97	85	93
1961/62.....	96	96	93	95	95

Tabell II 1:24 Statliga lånegarantier till lantbruket 1949/50—61/62

Milj. kr

Budgetår	Yttre rationali- sering	Inre rationali- sering	Summa	Jordbruks- egnahems- lån	Driftslån	Summa	Totalt
<i>A. För garantigivning medgivet belopp</i>							
1949/50	17,0	20,0	37,0	23,0	8,0	31,0	68,0
1950/51	17,0	20,0	37,0	23,0	8,0	31,0	68,0
1951/52	10,0	15,0	25,0	25,0	8,0	33,0	58,0
1952/53	8,0	13,5	21,5	23,5	6,0	29,5	51,0
1953/54	8,0	12,5	20,5	24,5	6,0	30,5	51,0
1954/55	8,0	14,0	22,0	23,0	6,0	29,0	51,0
1955/56	8,0	14,0	22,0	22,8	6,2	29,0	51,0
1956/57		21,5 ¹	21,5	23,0	6,5	29,5	51,0
1957/58	10,4	15,0	25,4	20,0	6,1	26,1	51,5
1958/59	12,3	11,0	23,3	21,0	6,7	27,7	51,0
1959/60	14,0	11,0	25,0	22,5	7,5	30,0	55,0
1960/61	15,1	8,5	23,6	22,9	9,5	32,4	56,0
1961/62	18,5	11,0	29,5	20,0	7,5	27,5	57,0
<i>B. Utnyttjade lånegarantier</i>							
1949/50	3,5	8,3	11,8	21,2	6,5	27,7	39,5
1950/51	4,5	8,9	13,4	21,6	6,5	28,1	41,5
1951/52	4,5	7,4	11,9	19,7	5,9	25,6	37,5
1952/53	5,2	9,1	14,3	22,5	5,8	28,3	42,6
1953/54	7,4	11,5	18,9	24,3	6,0	30,3	49,2
1954/55	7,8	12,8	20,6	23,0	6,0	29,0	49,6
1955/56	7,6	11,0	18,6	22,1	6,1	28,2	46,8
1956/57	8,5	11,0	19,5	22,3	6,3	28,6	48,1
1957/58	8,7	9,1	17,8	18,9	5,6	24,5	42,3
1958/59	8,2	8,3	16,5	19,1	6,5	25,6	42,1
1959/60	11,7	8,5	20,2	20,6	7,4	28,0	48,2
1960/61	13,9	8,0	21,9	22,1	8,1	30,2	52,1
1961/62	17,7	10,5	28,2	18,6	7,1	25,7	53,9

¹ Ingen uppdelning gjord för detta år.

stigit, så att numera garantiramarna till allra största delen tas i anspråk för samtliga lånetyper.

Utestående jordbrukslån med statsgaranti fördelade på olika kreditinrättningar redovisas i tabell II 1:25. Av tabellen framgår bl. a. att jordbrukskassornas andel ökat under perioden. Jordbrukskassorna och sparbankerna har under hela perioden tillsammans svarat för cirka $\frac{3}{4}$ av utlåningen mot statsgaranti.

b. 3. *Inteckning i jordbruksinventarier.* Uppgifter om beviljade inteckningar i jordbruksinventarier har hämtats ur den offentliga rättsstatistiken.¹

Det årliga antalet och de sammanlagda årsbeloppen av sådana inteckningar redovisas i tabell II 1:26.

Inteckning i jordbruksinventarier utnyttjas som synes endast obetydligt. Detta framstår ännu tydligare, om man jämför med exempelvis beloppen av husdjurs- och inventariekapitalen enligt kapitalundersökningarna, vilka belopp tillsammans översteg 3 miljarder kr år 1952 och 4 miljarder kr år 1960. Dess användning torde huvudsakligen bero

¹ Domstolarnas och de exekutiva myndigheternas verksamhet (SOS, avd. Rättsväsen) samt uppgifter från Statistiska centralbyråns avd. för rättsstatistik.

Tabell II 1:25 Utestående jordbrukslån med statsgaranti fördelade på olika kreditinrättningar 1949/50—61/62

Milj. kr

Budgetår	Hypoteksföreningar	Jordbrukskassor	Sparbanker	Affärsbanker	Försäkringsbolag	Summa
1949/50	9,2	14,2	17,3	1,8	—	42,5
1950/51	18,0	25,7	29,1	3,6	—	76,4
1951/52	29,0	32,8	38,1	4,3	—	104,2
1952/53	36,3	43,0	47,5	4,6	—	131,4
1953/54	45,8	57,7	59,6	5,4	—	168,5
1954/55	57,1	67,4	71,2	6,1	—	201,8
1955/56	65,8	73,8	83,1	6,0	—	228,7
1956/57	72,0	84,9	91,2	6,2	0,1	254,4
1957/58	75,0	97,6	102,1	6,8	0,1	281,6
1958/59	76,6	105,9	108,9	7,4	0,1	298,9
1959/60	78,8	114,9	113,4	8,3	0,1	315,5
1960/61	82,5	131,3	118,8	9,2	0,1	341,9
1961/62	88,3	147,6	123,4	9,0	0,1	368,4

Tabell II 1:26 Beviljade inteckningar i jordbruksinventarier 1950—61

År	Antal	Värde, 1 000-tal kr	Medelvärde per inteckning, kr
1950	542	5 464	10 100
1951	480	5 030	10 500
1952	431	5 361	12 400
1953	600	7 064	11 800
1954	390	5 285	13 600
1955	422	5 516	13 100
1956	561	5 539	9 900
1957	273	3 650	13 400
1958	530	6 731	12 700
1959	343	6 669	19 400
1960	275	4 577	16 600
1961	321	4 830	15 000

på att lantbruksnämnderna vid beviljandet av kreditgaranti för driftslån i en del fall fordrar att lånesäkerheten skall kompletteras med inventariein-teckning.

c. Sammanfattning

En sammanställning av samtliga kända krediter till enskilda jordbrukare från

kreditorganisationer och staten under perioden 1950—61 har gjorts i tabell II 1: 27 (se även diagram II 1: 5). Upp-gifterna avser kalenderår, varvid för de statliga lånen räknats att budgetåret 1949/50 = kalenderåret 1950 osv.

I nedanstående tablå har summan av kända lantbrukskrediter angivits i procent av summa fastighetsvärde för enskilda personer (dels taxeringsvärde, dels marknadsvärde).

Tablåen visar att de kända lantbrukskrediternas andel av taxeringsvärden sjunkit under perioden. I förhållande till marknadsvärdenas utveckling synes dock den kända kreditvolymens andel ha varit ungefär konstant.

De tre största kreditgivarna till lantbru-uket är enligt ovanstående tabell sparbankerna, hypoteksföreningarna och jordbrukskassorna.

Av de olika kreditgivarna uppvisar både hypoteksföreningarna, sparban-kerna och jordbrukskassorna en sins-emellan tämligen lika stor absolut net-

År	1950	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61
Proc. av tax.värde.....	41	42	28	30	33	34	36	24	25	27	28	30
Proc. av markn.värde.....	21	20	18	19	19	19	20	19	20	21	21	21

Tabell II 1:27 Samtliga kända lantbrukskrediter till enskilda 1950—61

Milj. kr resp. procent

År	Hypoteksföreningar	Sparbanker	Jordbrukskassor	Affärsbanker	Förs.-bolag	Staten	Summa	
							Löpande priser	1960 års penningvärde
1950.....	733	928	388	396	9	298	2 752	4 266
1951.....	786	960	414	408	10	286	2 864	3 723
1952.....	865	994	461	381	10	277	2 988	3 735
1953.....	923	1 062	546	392	12	310	3 245	4 056
1954.....	983	1 143	623	423	14	303	3 489	4 326
1955.....	1 051	1 203	670	411	16	327	3 678	4 303
1956.....	1 088	1 239	702	402	17	371	3 819	4 315
1957.....	1 122	1 290	769	434	18	366	3 999	4 319
1958.....	1 175	1 360	844	432	18	383	4 212	4 423
1959.....	1 224	1 452	918	487	17	356	4 454	4 632
1960.....	1 299	1 507	992	511	19	322	4 650	4 650
1961.....	1 390	1 562	1 111	521	17	298	4 899	4 801
Total ökn. 1950—61.....	657	634	723	125	8	—	2 147	535
Genomsnittl. ökn. per år 1950—61.....	60	58	66	11	1	—	195	49
Procentuell ökn. 1950—61.....	90	68	186	32	89	—	78	13

toökning av lantbrukskrediterna under tiden 1950—61. Den relativa nettoökningen är speciellt stor beträffande jordbrukskassornas lantbrukskrediter.

Lantbrukskrediternas procentuella fördelning på de kända kreditgivarna år 1950 och år 1961 framgår av tablan nedan.

Av de kända lantbrukskrediterna utgjorde 1,5 miljarder kr år 1950 och 3,1 miljarder kr år 1961 lån mot bottenin-teckning i jordbruksfastighet.

Beloppen av utestående jordbrukslån med statlig kreditgaranti har ökat synnerligen kraftigt under den aktuella perioden, nämligen från 43 till 368 milj. kr.

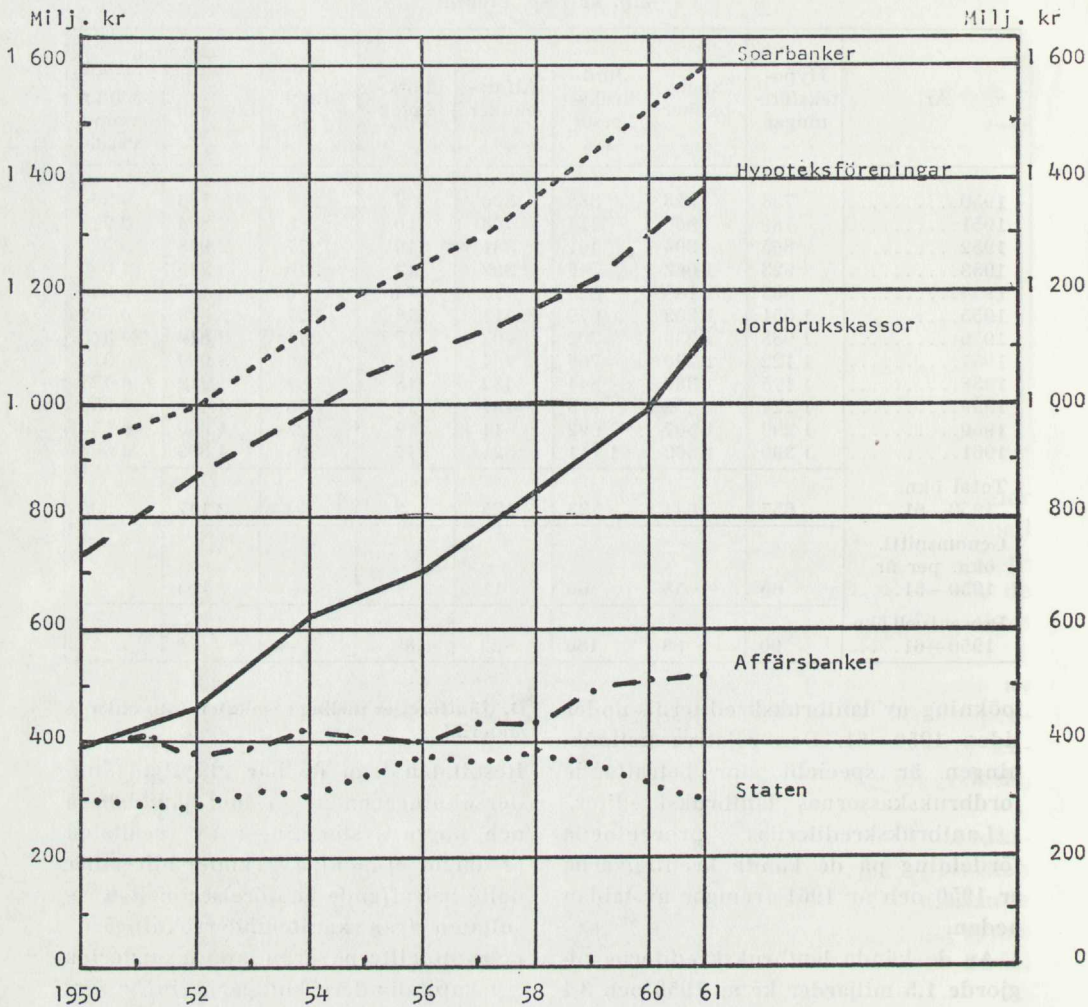
D. Jämförelser mellan resultaten från olika material

Resultaten från de här utnyttjade undersökningarna är ej helt jämförbara och några avstämningar av resultaten är därför ej möjliga. Framför allt gäller detta beträffande jämförelser mellan resultaten från kapitalundersökningarna och uppgifterna från andra material.

I kapitalundersökningarna ingår som tidigare nämnts ej fastighetsvärden och fastighetslån för utarrenderade jordbruksfastigheter. De omfattar vidare endast brukningsenheter, som brukas av enskilda brukare, samt ger ej uppgifter för brukningsenheter med under 2 ha åker. Kapitalundersökningarna

År	Hypoteksföreningar	Sparbanker	Jordbrukskassors kreditkassor	Affärsbanker	Staten	Summa	Totalbelopp, miljarder kr
1950	27	34	14	14	11	100	2,8
1961	28	32	23	11	6	100	4,9

Diagram II 1:5 De kända lantbrukskrediternas utveckling 1950—61

bygger på de taxeringsmässiga värderingsprinciperna, medan för andra material (exempelvis vid beräkningen av husdjurskapitalet) en marknadsprisvärdering tillämpats (eftersträvat).

Att i detalj klarlägga skillnaderna mellan resultaten från kapitalundersökningarna och uppgifterna från andra material skulle vara en arbetskrävande och svår uppgift och något försök härtill har ej gjorts. Här skall endast

ett par exempel på sådana jämförelser ges.

En relativt god överensstämmelse synes föreligga beträffande föreningsandelarna. Den existerande skillnaden synes här kunna huvudsakligen förklaras av att som medlemmar i de ekonomiska föreningarna ingår även andra brukarekategorier än jordbrukarna (brukare av enheter under 2 ha, juridiska personer, icke aktiva jordbrukare).

Den kraftiga ökningen från 1952 till 1960 för de statliga jordbrukskrediterna enligt kapitalundersökningarna synes i förstone ej stämma överens med den existerande totalstatistiken på detta område. I den sistnämnda saknas emellertid separata uppgifter för lantbruket om de statliga bostadslånen, vilka ökat starkt under den angivna perioden. En ungefärlig uppskattning av jordbrukets andel av dessa lån ger förklaring till största delen av skillnaden. Härtill kommer att de statliga lånen i 1960 års kapitalundersökning enligt kontrollundersökningen skulle vara något (5 procent) överskattade. Uteslutandet av vissa lantbruk i kapitalundersökningen påverkar även här resultaten.

2. Utvecklingen för grupper av lantbruksföretag

A. Enligt 1952 och 1960 års kapitalundersökningar

I denna avdelning göres vissa jämförelser mellan grupper av lantbruksföretag med avseende på kapitalets utveckling mellan åren 1952 och 1960. De grupper som kommer att behandlas är främst de sex storleksgrupperna med mellan 2 och 100 ha åker, varvid värden gällande hela riket anges. Några värden kommer även att redovisas för de olika produktionsområdena, dock endast för bas- och normjordbruken (10—20 resp. 20—30 ha).

Vid jämförelserna mellan olika storleksgrupper behandlas självägande och arrendatorer var för sig. Här har dock även angivits sammanvägda värden för samtliga brukarekategorier. För år 1952 har på grundval av uppgifter rörande totala antalet brukare, vilka uppgifter bearbetats i kapitalundersökningen, värdena för gruppen »samtliga» beräk-

nats så att summa tillgångar dividerats med antalet brukningsenheter. Uppgifterna för gruppen »samtliga» har sammanställts för att ge möjlighet till en jämförelse med resultat grundade på JEU:s material och kommenteras därför ej i detta avsnitt.

Beträffande innebörden av och svagheter i kapitalundersökningarnas resultat hänvisas till diskussionen i avsnitt II 1. A. a.

En översikt över tillgångar, nettoförmögenhet (eget kapital) och skuldprocent åren 1952 och 1960 inom olika storleksgrupper redovisas för självägande, arrendatorer och »samtliga» i tabell II 2:1. För gruppen samtliga anges dessutom ett marknadsvärdestilllägg, vilket utgör skillnaden mellan jordbruksfastigheternas beräknade marknadsvärde och deras taxeringsvärde. Marknadsvärdet har, för att underlätta en jämförelse med JEU:s uppgifter, beräknats med samma köpeskillingskoefficient som tillämpats i JEU, dvs. köpeskillingskoefficienten för frivilligt försålda jordbruksfastigheter med 5—50 ha åker och högst 25 procents andel skogsbruksvärde av taxeringsvärdet. Köpeskillingskoefficienten var 1,42 år 1952 och 1,31 år 1960.

För självägande har den relativa ökningen från 1952 till 1960 av den totala balansomslutningen (summa tillgångar) varit dubbelt så stor för småbruken som för de större jordbruken (65 resp. 62 procent för de två lägsta storleksgrupperna samt 35 resp. 24 procent för de två högsta storleksgrupperna). För arrendatorerna är denna skillnad mellan storleksgrupperna betydligt mindre märkbar. En konsekvens av detta är att nettoförmögenhetens relativa ökning tydligt avtagit med gårdens storlek för självägande samt att samma tendens ehuru svagare och mera bruten visat sig för arrendatorerna. De totala skul-

Tabell II 2:1 Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1952 och 1960
 Värdet per brukningsenhet, själväggande, arrendatorer och samtliga, olika storleksgrupper, enligt kapitalundersökningarna

Kr per brukningsenhet resp. procent

Balansposter	Storleksgrupper, ha åker					
	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100
<i>Själväggande</i>						
S:a tillgångar						
1952.....	26 000	42 500	67 900	105 700	161 500	289 400
1960.....	43 000	68 700	104 900	155 400	218 800	358 400
Nettoförmögenhet						
1952.....	20 700	32 900	49 100	73 100	105 100	166 400
1960.....	34 700	53 500	74 400	102 000	139 400	203 800
Skuldprocent						
1952.....	20	23	28	31	35	43
1960.....	19	22	29	34	36	43
<i>Arrendatorer</i>						
S:a tillgångar						
1952.....	9 700	15 500	24 100	39 200	55 200	90 900
1960.....	16 200	23 000	41 100	57 200	84 400	127 700
Nettoförmögenhet						
1952.....	8 500	12 400	18 200	29 100	39 400	61 000
1960.....	13 800	18 900	29 100	41 800	60 400	76 500
Skuldprocent						
1952.....	12	20	24	26	29	33
1960.....	15	18	29	27	28	40
<i>Samtliga</i>						
S:a tillgångar						
1952.....	23 900	38 500	57 800	85 700	117 100	202 800
1960.....	40 200	62 100	91 800	120 100	162 200	253 500
Nettoförmögenhet						
1952.....	19 200	30 000	41 900	59 500	77 600	121 700
1960.....	32 500	48 600	65 400	79 300	105 100	144 300
Skuldprocent						
1952.....	20	22	28	31	34	40
1960.....	19	22	29	34	35	43
Marknadsvärdestillägg: ¹						
(för »Samtliga») 1952.....	+ 5 600	+ 9 300	+ 13 400	+ 19 100	+ 24 600	+ 42 300
1960.....	+ 7 400	+ 11 300	+ 15 400	+ 19 800	+ 25 500	+ 39 600

¹ Skillnaden mellan beräknat marknadsvärde och taxeringsvärde för jordbruksfastighet.

dernas relativa ökning synes beträffande själväggande ha varit störst för grupperna under 30 ha.

Som nettoresultat av denna utveckling har för själväggande skuldprocenten sjunkit för småbruken men stigit något för övriga storleksgrupper. I fråga om arrendatorerna har skuldprocenten stigit för flertalet storleksgrupper.

Vad utvecklingen inneburit för de

olika brukarekategorierna i olika storleksgrupper i fråga om förändringar i de olika tillgångs- och skuldposterna visas i tabell II 2:2. Tabellens värden kommenteras i det följande.

Av tabell II 2:2 framgår beträffande gruppen *själväggande* brukare att de taxerade fastighetsvärdena ökat starkast för småbruken och svagast för storbruken (71 procent för 2—5 ha/gruppen mot 33 procent för 50—100 ha/gruppen).

Tabell II 2:2 Olika typer av tillgångar och skulder 1960 samt procentuell ökning 1952—60

Värden per brukningsenhet, självägande, arrendatorer och samtliga, olika storleksgrupper, enligt kapitalundersökningarna

Kr per brukningsenhet resp. procent

	Storleksgrupper, ha åker						
	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	
A. Självägande							
<i>a. Tillgångar</i>							
Jordbruksfastighet:							
Jordbruksvärde	1960	16 700	26 700	45 700	75 600	114 600	198 400
	Proc.	+ 46	+ 44	+ 43	+ 40	+ 36	+ 37
Skogsvärde	1960	9 700	15 700	16 600	19 100	24 300	40 100
	Proc.	+ 137	+ 115	+ 78	+ 71	+ 59	+ 16
Summa taxeringsvärde	1960	26 500	42 500	62 500	95 200	139 400	239 400
	Proc.	+ 71	+ 64	+ 51	+ 46	+ 40	+ 33
Husdjur	1960	3 400	7 000	12 400	17 000	21 300	28 800
	Proc.	+ 26	+ 35	+ 48	+ 45	+ 42	+ 38
Inventarier	1960	1 700	4 000	8 500	13 800	19 800	32 400
	Proc.	+ 42	+ 48	+ 47	+ 39	+ 33	+ 28
Föreningsandelar	1960	700	1 500	2 700	4 100	6 100	9 900
	Proc.	+ 133	+ 150	+ 145	+ 128	+ 118	+ 102
Bankmedel	1960	6 400	8 100	9 500	11 800	13 400	15 300
	Proc.	+ 60	+ 59	+ 53	+ 57	+ 31	+ 17
Övriga tillgångar	1960	4 300	5 600	9 300	13 500	18 800	32 600
	Proc.	+ 87	+ 87	+ 82	+ 42	— 2	— 28
Summa tillgångar	1960	43 000	68 700	104 900	155 400	218 800	358 400
	Proc.	+ 65	+ 62	+ 54	+ 47	+ 35	+ 24
<i>b. Skulder och eget kapital</i>							
Reverslån:							
Staten	1960	2 500	2 400	2 800	2 600	3 300	5 900
	Proc.	+ 178	+ 118	+ 115	+ 160	+ 175	+ 79
Andra långgivare	1960	4 600	10 800	23 500	44 300	66 300	129 100
	Proc.	+ 28	+ 44	+ 53	+ 55	+ 34	+ 27
S:a reverslån	1960	7 100	13 200	26 300	46 900	69 600	135 000
	Proc.	+ 58	+ 53	+ 57	+ 58	+ 37	+ 28
Andra skulder i jord- & skogsbr.							
	1960	400	900	2 000	3 900	6 700	14 600
	Proc.	+ 33	+ 125	+ 100	+ 95	+ 97	+ 59
Övriga skulder	1960	800	1 100	2 200	2 600	3 100	5 000
	Proc.	+ 60	+ 83	+ 100	+ 136	+ 41	— 41
Summa skulder	1960	8 300	15 200	30 500	53 400	79 400	154 600
	Proc.	+ 57	+ 58	+ 62	+ 63	+ 41	+ 26
Eget kapital	1960	34 700	53 500	74 400	102 000	139 400	203 800
	Proc.	+ 68	+ 63	+ 52	+ 40	+ 33	+ 22
B. Arrendatorer							
<i>a. Tillgångar</i>							
Husdjur	1960	4 100	8 600	14 700	19 800	26 300	36 400
	Proc.	+ 28	+ 48	+ 52	+ 45	+ 45	+ 41
Inventarier	1960	2 300	4 900	10 800	15 900	23 700	36 700
	Proc.	+ 92	+ 63	+ 64	+ 42	+ 47	+ 39
Föreningsandelar	1960	400	900	1 900	3 000	4 400	7 500
	Proc.	+ 100	+ 125	+ 138	+ 100	+ 100	+ 97
Bankmedel	1960	4 900	4 500	6 300	8 000	12 500	13 900
	Proc.	+ 48	+ 15	+ 75	+ 38	+ 52	+ 20

	Storleksgrupper, ha åker					
	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100
Övriga tillgångar... 1960	4 500	4 100	7 400	10 500	17 500	33 200
Proc.	+ 150	+ 71	+ 118	+ 50	+ 67	+ 43
Summa tillgångar.. 1960	16 200	23 000	41 100	57 200	84 400	127 700
Proc.	+ 67	+ 48	+ 71	+ 46	+ 53	+ 41
<i>b. Skulder och eget kapital</i>						
Reverslån:						
Staten..... 1960	400	200	900	1 100	1 600	3 400
Proc.	..	+ 100	+ 350	+ 450	+ 700	+ 1 033
Andra långgivare . 1960	1 300	2 400	6 700	9 600	14 300	28 600
Proc.	+ 86	+ 14	+ 63	+ 35	+ 36	+ 44
S:a reverslån 1960	1 700	2 600	7 600	10 700	15 900	32 000
Proc.	+ 143	+ 18	+ 77	+ 47	+ 49	+ 58
Andra skulder i jord- & skogsbr..... 1960	400	1 000	2 500	3 600	6 400	15 000
Proc.	+ 100	+ 100	+ 127	+ 80	+ 78	+ 108
Övriga skulder..... 1960	300	500	1 900	1 100	1 700	4 200
Proc.	± 0	+ 25	+ 280	+ 38	+ 21	+ 68
Summa skulder.... 1960	2 400	4 100	12 000	15 400	24 000	51 200
Proc.	+ 100	+ 32	+ 103	+ 52	+ 52	+ 71
Eget kapital..... 1960	13 800	18 900	29 100	41 800	60 400	76 500
Proc.	+ 62	+ 52	+ 60	+ 44	+ 53	+ 25
C. Samtliga						
<i>a. Tillgångar</i>						
Jordbruksfastighet:						
Jordbruksvärde.. 1960	15 100	22 800	36 100	50 000	67 300	105 300
Proc.	+ 53	+ 44	+ 45	+ 33	+ 35	+ 29
Skogsvärde..... 1960	8 700	13 500	13 400	13 500	14 500	21 900
Proc.	+ 149	+ 118	+ 89	+ 71	+ 71	+ 17
S:a taxeringsvärde 1960	23 800	36 500	49 600	63 800	82 200	127 800
Proc.	+ 78	+ 65	+ 55	+ 41	+ 41	+ 27
Husdjur 1960	3 600	7 200	12 800	17 700	23 200	32 300
Proc.	+ 29	+ 36	+ 49	+ 43	+ 42	+ 38
Inventarier 1960	1 700	4 100	9 100	14 200	20 900	34 600
Proc.	+ 42	+ 52	+ 52	+ 38	+ 36	+ 35
Föreningsandelar... 1960	700	1 400	2 500	3 700	5 300	8 900
Proc.	+ 133	+ 133	+ 150	+ 132	+ 104	+ 107
Bankmedel..... 1960	6 300	7 700	8 800	9 400	12 700	14 400
Proc.	+ 58	+ 54	+ 60	+ 36	+ 38	+ 16
Övriga tillgångar... 1960	4 100	5 200	9 000	11 300	17 900	35 500
Proc.	+ 86	+ 86	+ 91	+ 24	+ 19	— 2
S:a tillgångar..... 1960	40 200	62 100	91 800	120 100	162 200	253 500
Proc.	+ 68	+ 61	+ 59	+ 40	+ 39	+ 25
<i>b. Skulder och eget kapital</i>						
Reverslån:						
Staten..... 1960	2 300	2 200	2 500	2 400	2 800	4 900
Proc.	+ 229	+ 144	+ 127	+ 167	+ 250	+ 158
Andra långgivare.. 1960	4 300	9 500	19 800	32 700	45 100	83 800
Proc.	+ 30	+ 44	+ 53	+ 47	+ 35	+ 31
S:a reverslån 1960	6 600	11 700	22 300	35 100	47 900	88 700
Proc.	+ 65	+ 56	+ 59	+ 52	+ 40	+ 34
Andra skulder i jord- & skogsbr. 1960	400	800	2 100	3 800	6 700	15 000
Proc.	+ 100	+ 110	+ 100	+ 100	+ 91	+ 76
Övriga skulder..... 1960	700	1 000	2 000	1 900	2 500	5 500
Proc.	+ 40	+ 67	+ 122	+ 58	+ 39	— 17
S:a skulder..... 1960	7 700	13 500	26 400	40 800	57 100	109 200
Proc.	+ 64	+ 59	+ 66	+ 56	+ 45	+ 35
Eget kapital..... 1960	32 500	48 600	65 400	79 300	105 100	144 300
Proc.	+ 69	+ 62	+ 56	+ 33	+ 35	+ 19
Marknadsvärdes- tillägg ¹ 1952	+ 5 600	+ 9 300	+ 13 400	+ 19 100	+ 24 600	+ 42 300
1960	+ 7 400	+ 11 300	+ 15 400	+ 19 800	+ 25 500	+ 39 600

¹ Skillnaden mellan beräknat marknadsvärde och taxeringsvärde för jordbruksfastighet.

Denna tendens till kraftigare ökning av fastighetsvärdet för de lägre arealgrupperna är särskilt märkbar beträffande skogsvärdena. Den ökade balansomslutningen beror till stor del på de ökade taxeringsvärdesbeloppen. Taxeringsvärdesökningens andel av den totala tillgångsökningen utgör 60—70 procent för storleksgrupperna under 50 ha och 86 procent för gruppen 50—100 ha.

De höjda fastighetsvärdena utgör således en särskilt stor andel av den ökade balansomslutningen för större brukningsenheter trots att den relativa taxeringsvärdeshöjningen som tidigare nämnts varit lägst för denna storleksgrupp.

Beträffande utvecklingen av andra tillgångar än fastigheter kan bl. a. nämnas följande:

Den relativa ökningen av husdjurskapitalet har varit starkast i basjordbruksgruppen, beträffande inventarierna och föreningsandelarna i 5—10 ha/gruppen, för bankmedlen och »övriga tillgångar» i småbruksgrupperna. I samtliga storleksgrupper har föreningsandelarnas belopp mer än fördubblats under tiden 1952—60.

De förändringar, som orsakat den del av balansomslutningens höjning som ej förklaras av taxeringsvärdesökningen, är ej likartade för de olika storleksgrupperna. För enheter under 10 ha är det i huvudsak en ökning av bankmedel och »övriga tillgångar» som skett. För bas- och normjordbruken är ökningen av husdjurs- och inventarievärdena lika betydelsefull som ökningen av bankmedel och »övriga tillgångar». Även för de två största storleksgrupperna är ökningen av husdjurs- och inventarievärden av stor betydelse. För dessa grupper synes dock posten »övriga tillgångar» ha minskat. I denna post sammanfattas emellertid en mycket heterogen grupp tillgångar omfattande bl. a. aktieinnehav. Därtill

kommer att uteslutandet av brukningsenheter med över 1 milj. kr i förmögenhet år 1960 kan ha haft väsentlig effekt på storleken av denna tillgångstyp. En jämförelse med 1952 års värde kan därför vara missvisande.

Ett studium av förändringarna på balansräkningarnas passivsida för självägande ger vid handen att den redovisade ökningen relativt sett varit starkast för de statliga jordbrukskrediterna. Detta gäller i synnerhet för 2—5 ha/gruppen. Den relativa ökningen av reverslån från andra långivare än staten har varit svagare än ökningen för såväl »andra skulder i jord- och skogsbruk» som »övriga skulder». Reverslån från andra långivare än staten har relativt sett ökat kraftigast för bas- och normjordbruksgrupperna, »andra skulder i jord- och skogsbruk» för 5—10 ha/gruppen och »övriga skulder» för normjordbruksgruppen. Det kan noteras, att »övriga skulder» liksom »övriga tillgångar» har minskat för 50—100 ha/gruppen. Det egna kapitalets relativa ökning har varit störst för småbruken.

För *arrendatorsgruppen* har de relativa ökningarna på tillgångssidan varit kraftigast för föreningsandelarna samt för »övriga tillgångar». Husdjuren har relativt sett ökat kraftigast för basjordbruksgruppen, inventarierna för småbruken, föreningsandelarna för basjordbruken, bankmedlen för basjordbruken och »övriga tillgångar» för småbruken.

En uppdelning av balansomslutningsökningen på olika delkomponenter visar även beträffande arrendatorerna skillnader mellan de olika storleksgrupperna. För gruppen 2—5 ha utgör ökningen av bankmedel och »övriga tillgångar» hela 66 procent och ökningen av husdjurs- och inventarievärdena endast ca 30 procent av balansomslutningens förändring. För de andra storleksgrupperna utgör ökningen av bankmedel och

»övriga tillgångar» endast 30—40 procent, medan husdjurs- och inventarievärdenas ökning utgör ca 55—60 procent av balansomslutningens ökning.

På skuldsidan noteras för arrendatorer först och främst en mycket stor ökning av de statliga lånen, speciellt för de större gårdarna. För »övriga reverslån» har ökningen varit relativt stark för dels basjordbruken, dels 2—5 ha-gruppen. Beträffande »andra skulder i jord- och skogsbruk» redovisas för flera storleksgrupper en fördubbling. För utvecklingen beträffande »övriga skulder» synes skillnaderna mellan olika storleksgrupper vara svårtolkade och influerade av den statistiska osäkerheten.

Ej heller på finansieringssidan är den relativa fördelningen av balansomslutningens förändring likformig för de olika storleksgrupperna. I gruppen under 10 ha utgör ökningen av skulderna mindre än 20 procent av totala förändringen, medan den utgör ca 30—35 procent för grupperna 10—50 ha och nära 60 procent för storleksgruppen 50—100 ha. Ökningen av skulderna gäller till stor del andra reverslån än statliga lån. Det egna kapitalets andel av förändringen är minst i gruppen 50—100 ha (ca 40 procent) och störst (över 80 procent) i grupperna under 10 ha.

För att i någon mån belysa de regionala skillnader, som ligger dolda i riksvärden för olika storleksgrupper, har i tabell II 2: 3 sammanställts uppgifter om tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent för bas- och normjordbruk i de åtta produktionsområdena: Götalands södra slättbygder (Gss), Götalands mellanbygder (Gmb), Götalands skogsbygder (Gsk), Götalands norra slättbygder (Gns), Svealands slättbygder (Ss), Svealands skogsbygder (Ssk), Norrland nedre (Nn), Norrland övre (Nö).

Av tabell II 2: 3 kan utläsas att såväl 1952 som 1960 de största balansomslutningarna i basjordbruksklassen av självägande redovisades för Gss, Gsk och Nn och de lägsta i Gns, Ss och Nö. Det egna kapitalet var för denna grupp både 1952 och 1960 högst i Nn samt lägst i Gns, Ss och Nö. Skuldprocenten låg 1952 högst i de tre G-slättbygdsområdena. Från 1952 till 1960 hade skuldprocenten höjts för de flesta områden (utom i Gss, Gns och Gsk). För basjordbruksgruppen synes skuldsättningsgradens ökning ha varit särskilt kraftig i övre Norrland.

För självägande i normjordbruksgruppen var balansomslutningen 1952 störst i Gss och Nn, lägst i Gns och Ss. Även för 1960 var omslutningen högst för Gss. Beträffande det egna kapitalet uppvisade samma grupper de högsta värdena. Skuldprocenten var 1952 högst för Gss och 1960 högst för Gss och Nö. I de flesta områden höjdes skuldprocenten från 1952 till 1960, så att skuldsättningsgraden år 1960 synes både högre och jämnare än 1952 för självägande normjordbrukare. Särskilt stor synes höjningen av skuldsättningsgraden ha varit för Ssk och Ss.

För arrendatorerna redovisas i såväl bas- som normjordbruksgrupperna lägre balansomslutning, lägre nettoförmögenhet och lägre skuldprocent än för de självägande.

I basjordbruksgruppen var balansomslutningen såväl 1952 som 1960 störst för Gss och Gmb och detsamma gällde det egna kapitalet. Skuldprocenten steg för Gmb, Gsk, Ss och Ssk men sjönk för Gss och Gns.

Även i normjordbruksgruppen redovisades både 1952 och 1960 de största genomsnittstalen för såväl balansomslutning som eget kapital för Gss och Gmb. Skuldprocenten steg för Gss, Gns och Ss men sjönk för Gmb, Gsk och Ssk.

Tabell II 2:3. Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1952 och 1960

Bas- och normjordbruk, olika produktionsområden, självägande och arrendatorer, värden per brukningsenhet, enligt kapitalundersökningarna

Kr per brukningsenhet resp. procent

Balanspost	Produktionsområden							
	Gss	Gmb	Gsk	Gns	Ss	Ssk	Nn	Nö
A. Självägande								
<i>10—20 ha</i>								
S:a tillgångar								
1952.....	83 400	63 400	78 300	53 800	59 000	70 600	76 500	49 900
1960.....	129 300	102 300	119 800	88 900	88 200	104 500	117 500	77 500
Nettoförmögenhet								
1952	53 900	43 900	56 500	37 500	42 800	56 300	60 400	38 800
1960	83 900	67 700	87 100	64 700	63 300	79 200	90 500	49 100
Skuldprocent								
1952	35	31	28	30	27	20	21	22
1960	35	34	27	27	28	24	23	37
<i>20—30 ha</i>								
S:a tillgångar								
1952	137 200	101 400	121 800	91 100	88 300	106 200	136 500	..
1960	205 700	148 700	170 700	130 900	127 800	159 000	..	135 200
Nettoförmögenhet								
1952	87 100	69 800	83 300	62 400	63 300	79 000	108 400	..
1960	127 800	95 600	113 900	90 700	83 300	103 500	..	83 100
Skuldprocent								
1952	37	31	32	32	28	26	21	..
1960	38	36	33	31	35	35	..	39
B. Arrendatorer								
<i>10—20 ha</i>								
S:a tillgångar								
1952	32 400	26 900	25 500	23 300	22 800	19 400	19 600	..
1960	61 200	45 800	42 100	38 200	36 400	33 800
Nettoförmögenhet								
1952	24 700	21 100	19 200	18 500	17 100	14 700	12 900	..
1960	48 700	32 000	27 700	30 600	25 400	22 600
Skuldprocent								
1952	24	22	25	21	25	24	34	..
1960	20	30	34	20	30	33
<i>20—30 ha</i>								
S:a tillgångar								
1952	52 200	46 800	36 000	36 800	36 300	33 400
1960	67 300	69 500	59 700	56 100	50 100	51 500
Nettoförmögenhet								
1952	40 600	32 400	24 400	28 300	28 100	22 800
1960	51 800	54 900	41 800	41 500	35 300	39 800
Skuldprocent								
1952	22	31	32	23	23	32
1960	23	21	30	26	30	23

B. Förändringar enligt andra material än kapitalundersökningarna

Möjligheterna att beskriva utvecklingen av olika kapitalposter för typer av lantbruksföretag hindras i hög grad av det statistiska materialets begränsning. I detta sammanhang är det främst två material som är användbara, nämligen den jordbruksekonomiska undersökningen (JEU) och deklara-tionsundersökningen.

a. Beskrivning av JEU-materialet

Den jordbruksekonomiska undersökningen bearbetar bl. a. bokföringsuppgifter från ett antal frivilligt deltagande brukningsenheter. Omsättningen av i undersökningen deltagande gårdar är relativt stor, varför jämförelser med avseende på utvecklingen mellan olika år blir relativt osäkra. Vid jämförelser med andra statistiska material får man beakta att JEU-gårdarna ej är representativa för motsvarande grupper och att de beträffande sin kapitalutrustning torde utgöra ett positivt urval. Detta kan ha medfört antingen högre skuldsättning än genomsnittligt eller också högre möjligheter att bilda eget kapital. I denna framställning behandlas endast utvecklingen fr. o. m. år 1954, vid vilken tidpunkt den jordbruksekonomiska undersökningen omorganiserades.¹

I JEU redovisas för varje år in- och utgående balansräkningar, fördelade på ett antal poster. På tillgångssidan omfattar redovisningen fastighetsvärde (fördelat på jordbruks- och skogsbruksvärde; fastighetsvärden för arrendegårdar ingår ej), inventarier, husdjur, förråd, föreningsandelar, finansiella tillgångar (kassa, bank, aktier, obligationer och kundfordringar), utlånade medel och »övriga tillgångar». På skuldsidan anges långfristiga skulder, kortfristiga skulder och undantagsskulder samt eget kapital.

Fastigheterna är uppskattade till

marknadsvärden med hjälp av en genomsnittlig, för hela året gällande köpeskillingskoefficient. Inventarierna har upptagits till 60 procent av återanskaffningsvärdena. Husdjuren har värderats till bestämda priser, lika för årets början och slut. Förråden (lagren av produkter och förnödenheter) har värderats till vid årets början och slut gällande noteringar. »Övriga tillgångar» omfattar främst andra fastigheter än jordbruksfastigheter (värderade till taxeringsvärde). Personbilar, motorcyklar och annat personligt lösöre ingår inte i balansräkningarna. På skuldsidan finns även upptagen en post för undantagsskulder. Denna har schematiskt upptagits till belopp lika med fem gånger de redovisade årskostnaderna. Värdet har satts lika i in- och utgående balans. Hänsyn har härvid alltså inte tagits till de 75 procent av årskostnaderna för undantagsförmåner, som vid beräkningen av familjens inkomst betraktats som amorteringar.

I det följande kommer att redovisas sammanvägda tal för de storleksgrupper, som ingår i JEU, nämligen 5—10, 10—20, 20—30 och 30—50 ha åker. Det bör observeras att underlaget ej är lika omfattande för samtliga storleksgrupper. Sålunda är samtliga åtta produktionsområden representerade i storleksgrupperna 5—10 och 10—20 ha. Storleksgrupperna 20—30 ha omfattar däremot ej de två norrlandsområdena (Nn och Nö) och för storleksgruppen 30—50 ha slutligen redovisas värden för endast fem produktionsområden, varvid områdena Ssk, Nn och Nö uteslutits. Un-

¹ För en utförligare diskussion av möjligheterna till och innebörden av att med JEU:s hjälp beskriva sparande och andra kapitalförändringar hänvisas till Å. Sambergs, Lantbrukarnas sparande, Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut nr 3—58, Stockholm 1959 (utförligare upplaga: Jordbrukarnas sparande, stencil, Stockholm 1959).

Tabell II 2:4. Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent 1954, 1960 och 1961

Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU

Kr per brukningsenhet resp. procent

Balansposter	Storleksgrupper, ha åker			
	5—10	10—20	20—30	30—50
S:a tillgångar				
1/1 1954	74 200	100 800	136 000	169 200
31/12 1960	96 900	130 800	165 100	221 100
31/12 1961	104 100	137 600	176 300	233 200
Nettoförmögenhet				
1/1 1954	60 000	79 700	104 100	122 200
31/12 1960	75 200	94 700	114 300	153 700
31/12 1961	80 600	99 500	123 600	160 100
Skuldprocent				
1/1 1954	19	21	23	28
31/12 1960	22	28	31	30
31/12 1961	23	28	30	31
Marknadsvärdesavdrag ¹				
1/1 1954	— 16 900	— 22 200	— 28 800	— 34 500
31/12 1960	— 12 700	— 16 400	— 19 500	— 25 100
31/12 1961	— 15 000	— 18 800	— 22 700	— 29 600

¹ Skillnaden mellan beräknat marknadsvärde och taxeringsvärde för jordbruksfastighet.

derlaget för sammanvägda »riksmedelvärden» är således ej enhetligt för alla storleksgrupper.

b. Resultat från JEU

I detta avsnitt behandlas först balansräkningsuppgifter (och skillnader mellan dessa), därefter bearbetningar av balansräkningar samt i samband därmed utnyttjade balansförändringsuppgifter. Till sist redovisas olika strömningsuppgifter, genom vilka förmögenhetsförändringarna kan delas upp i sparande och andra delkomponenter. Uppgifterna avser riksvärden.

En översikt av lantbruksföretagens kapitalförhållanden enligt JEU ger tabell II 2: 4.

I tabellerna II 2: 4 och II 2: 5 har angivits s. k. marknadsvärdesavdrag. Beloppet utgör skillnaden mellan marknadsvärde och taxeringsvärde på jordbruksfastigheten. Marknadsvärdena har

reducerats till taxeringsvärden medelst de köpeskillingskoefficienter som använts i JEU (1,66 år 1954, 1,31 år 1960 och 1,36 år 1961). Marknadsvärdesavdrag har beräknats för att underlätta en jämförelse med kapitalundersökningens värden, där dock endast brukarekategorin »samtliga» kan tagas till jämförelse.

Av tabell II 2: 4 framgår, att JEU-företagens balansomslutningsvärden drivits uppåt, samtidigt som skuldsättningsgraden ökat något. Skuldsättningsgradens höjning synes särskilt stor för bas- och normjordbruksgrupperna. Dessa tendenser återfinns även om man gör beräkningar, där fastigheternas marknadsvärden reducerats till taxeringsvärden. Man erhåller dock en högre nivå för skuldprocenten (för normjordbruken sålunda 30 procent år 1954 och 34 procent år 1961).

För perioden 1954—61 har beträffan-

Tabell II 2:5. Olika typer av tillgångar samt skulder 1961 och procentuell ökning 1/1 1954—31/12 1961

Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU

Kr per brukningsenhet

Balanspost	Storleksgrupper, ha åker			
	5—10	10—20	20—30	30—50
Fastighet:				
Jordbruk..... 1961	32 500	49 400	67 500	92 900
Proc.	+ 17	+ 20	+ 18	+ 26
Skogsbruk..... 1961	24 100	21 500	18 200	19 100
Proc.	+ 62	+ 45	+ 21	+ 47
Husdjur..... 1961	11 300	17 800	24 400	29 700
Proc.	+ 30	+ 34	+ 36	+ 23
Inventarier..... 1961	17 400	26 900	38 200	53 600
Proc.	+ 67	+ 69	+ 64	+ 76
Föreningsandelar..... 1961	3 000	4 400	5 400	7 800
Proc.	+ 100	+ 110	+ 80	+ 86
Utlånta medel..... 1961	300	700	600	1 100
Proc.	+ 50	+ 75	— 25	— 21
Andra finansiella tillgångar.. 1961	10 100	8 800	10 400	12 300
Proc.	+ 46	+ 21	+ 9	+ 18
Övriga tillgångar..... 1961	5 400	8 100	11 600	16 800
Proc.	+ 38	+ 35	+ 29	+ 40
S:a tillgångar..... 1961	104 100	137 600	176 300	233 200
Proc.	+ 40	+ 37	+ 30	+ 38
Summa skulder..... 1961	23 500	38 100	52 700	73 100
Proc.	+ 65	+ 81	+ 65	+ 56
Eget kapital..... 1961	80 600	99 500	123 600	160 100
Proc.	+ 34	+ 25	+ 19	+ 31
Marknadsvärdesavdrag ¹				
1/1 1954	— 16 900	— 22 200	— 28 800	— 34 500
31/12 1961	— 15 000	— 18 800	— 22 700	— 29 600

¹ Skillnaden mellan beräknat marknadsvärde och taxeringsvärde på jordbruksfastighet.

de olika typer av tillgångar samt skulder beräknats förändringens procentuella storlek i relation till 1954 års värden. Denna jämförelse mellan balansposter vid skilda tidpunkter inkluderar också sådana förändringar, som har sin grund i den fortlöpande omsättningen av JEU-gårdar. I tabell II 2:5 redovisas balansposternas storlek 1961 samt den procentuella förändringen 1954—61.

Den relativa ökningen från 1954 till 1961 av den totala balansomslutningen har varit minst för normjordbrukarna med 30 procent, medan ökningen för övriga storleksgrupper varit 37—40 procent. Den ökade balansomslutningen

beror till stor del på de ökade taxeringsvärdesbeloppen. Skogsbruksvärdet har relativt sett ökat kraftigare än jordbruksvärdet. Däremot är den absoluta ökningen av jordbruksvärdet större än ökningen av skogsbruksvärdet för samtliga grupper utom gruppen 5—10 ha. Föreningsandelar och inventarier visar för samtliga storleksgrupper den största relativa ökningen av de olika tillgångsposterna. Skuldbeloppens relativa ökning har för alla grupper varit större än summatillgångarnas. Ökningen av det egna kapitalet har varit minst för gruppen 20—30 ha med 19 procent och störst för grupperna 5—10 och 30—50 ha med 34 resp. 31 procent.

Tabell II 2:6. Genomsnittliga årliga värdet av vissa investeringar åren 1954—61
Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU

Kr per brukningsenhet

Investeringsstyp	Storleksgrupper, ha åker			
	5—10	10—20	20—30	30—50
Verkliga byggnadsutgifter	2 500	2 900	3 100	4 000
Standardiserade byggnadskostnader	2 600	3 100	4 000	4 900
Nettoinvesteringar i byggnader . . .	— 100	— 200	— 900	— 900
Underavverkning av skog	+ 600	+ 500	+ 300	+ 100
Nettoökning av taxeringsvärdet . . .	+ 300	+ 600	+ 1 000	+ 2 300

I avsikt att mer detaljerat redovisa kapitalförändringarna och fördela förändringarna i det egna kapitalet på olika ursprungskällor har vissa specialuppgifter sammanställts. Ur jordbruks-ekonomiska undersökningens material kan nämligen uppgifter om vissa bestämda kapitalförändringar dels hämtas direkt, dels beräknas.

I tabell II 2:6 har sammanställts uppgifter om vissa *investeringar*. De uppgifter om investeringar, som kan erhållas ur JEU, avser främst delar av fastighetsvärdet. För beräkning av nettoinvesteringens storlek har sammanställts värden av utgifter för underhåll och nyinvesteringar i byggnader (verkliga byggnadskostnader) med de s. k. standardiserade byggnadskostnaderna. Vid uppskattningen av de standardiserade byggnadskostnaderna har man tagit hänsyn till en viss maximering av bostadsbeståndet och ekonomibyggnaderna. Om underhållsbehov beräknas även för de s. k. bortmaximerade byggnadsdelarna, sjunker nettoinvesteringarnas storlek.¹ Här har dock ej tagits någon hänsyn till denna bortmaximeringseffekt.

I JEU redovisas skogskapitalets årliga förändringar i form av uppgifter om det beräknade värdet för under- resp. överavverkning.

Den nettoökning av taxeringsvärdet,

vilken anges i tabell II 2:6, är helt betingad av förändringar i fastighetsinnehavet.

Av tabell II 2:6 framgår bl. a. att nettoinvesteringen i byggnader är negativ för samtliga storleksgrupper. Underavverkning anges för alla storleksgrupper men är mer uttalad i de lägre grupperna. Förekomsten av underavverkning, dvs. ökning av skogskapitalet, stämmer ej helt överens med vad som tidigare sagts beträffande utvecklingen på totalnivå av skogskapitalet (jämför avsnitt II 1 B. a 5). Detta kan förklaras av flera olika faktorer. JEU bygger sålunda på genomsnittliga, under förutsättning av »normala» väderleksbetingelser uppskattade tillväxtsuppgifter, vilka ej tar hänsyn till den av klimatorsaker troligen lägre tillväxten under senare hälften av 1950-talet. Hänsyn har ej tagits till förekommande självgallring. Vidare har även för tillväxten tillämpats genomsnittliga priser per m³sk gällande avverkningarna. Förändringarna i fastighetsinnehavet har varit positiva för samtliga grupper, varvid ökningen varit störst för storleksgrupperna över 20 ha.

I tabell II 2:7 redovisas det genom-

¹ Se Å. *Sambergs*, Lantbrukets sparande, anf. arb., samt S. *Holmström*, Kapitalinvesteringar i jordbrukets byggnader, Stockholm 1961 (Meddelande från Jordbrukets utredningsinstitut nr 9—58).

Tabell II 2:7. *Det genomsnittliga värdet av olika typer av förmögenhetsförändringar åren 1954—61*

Värden per bruksningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU

Kr per bruksningsenhet

	Storleksgrupper, ha åker			
	5—10	10—20	20—30	30—50
Sparande.....	+ 600	+ 600	— 200	— 600
Uppskattad nettovärdeanpassning .	+ 1 300	+ 2 200	+ 3 600	+ 4 700
Restpost.....	+ 1 000	+ 1 800	+ 2 700	+ 4 400
Summa förmögenhetsförändring	+ 2 900	+ 4 600	+ 6 100	+ 8 500

snittliga värdet av olika typer av förmögenhetsförändringar åren 1954—61.

Vid beräkning av tabellen har uppgifter om det årliga sparandet (inkomster minus konsumtion) hämtats direkt från den separata redovisningen därav i JEU. Återstoden av förändringarna i det egna kapitalet består av dels kapitalvinster (värdeanpassningar och egentliga kapitalvinster enligt definitioner i kap. I), dels kapitalöverföringar. Någon möjlighet att göra en exakt uppdelning på dessa typer av förmögenhetsförändringar finns inte. Ett försök till approximativ uppskattning av denna fördelning har dock gjorts. Härvid har övriga förmögenhetsförändringar uppdelats på uppskattade nettovärdeanpassningar samt en restpost (i princip motsvarande kapitalöverföringar och egentliga kapitalvinster).

Uppskattning av nettovärdeanpassningar har endast gjorts beträffande fastigheterna. Härvid har först bruttovärdeanpassningarna beräknats på grundval av JEU:s uppgifter om taxeringsvärden samt de i densamma tillämpade köpeskillingskoefficienterna. I JEU tillämpas emellertid samma koefficienter på in- och utgående balansvärdena för resp. år, varför här en schematisk omräkning gjorts på så sätt att för årets början och slut använts me-

deltalen av de omgivande två kalenderårens koefficienter. Från den sålunda erhållna uppskattningen av bruttovärdeanpassningen har dragits nettoinvesteringar i byggnader, underavverkning av skog samt nettoökning av taxeringsvärde enligt tabell II 2:6 ovan, varvid erhållits de i tabell II 2:7 redovisade uppskattade nettovärdeanpassningarna.

Tabell II 2:7 visar bl. a. ett negativt sparande i de större arealklasserna. Övriga typer av förmögenhetsförändringar är positiva och visar högre värden med större areal.

Sparandets storlek i förhållande till inkomsterna har i tabell II 2:8 angivits för vissa år med ledning av JEU:s uppgifter. Med inkomst menas härvid den sammanlagda familjeinkomsten (utom inkomsten för sådana hemarbetande familjemedlemmar, vilka betraktas som anställda).

Sparandet synes vara störst relativt sett i de lägre storleksgrupperna. Gruppen 5—10 ha uppvisar positivt sparande för samtliga år, medan gruppen 30—50 ha däremot har genomgående negativa värden. Av de aktuella åren synes år 1961 visa de lägsta sparanderesultaten.

Summa tillgångar, nettoförmögenhet samt skuldprocent har tidigare redovisats genom riksvärden i tabell II 2:4.

Tabell II 2:8. Sparande och inkomst åren 1954, 1960 och 1961

Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt JEU

Kr per brukningsenhet resp. procent

Storleksgrupp, år	Inkomst, ink.-användning				Sparande i procent av	
	Inkomst före skatt ¹	Direkta skatter ²	Disponibel inkomst ¹	Sparande ¹	ink. före skatt	disp. inkomst
					+	+
5—10 ha: 1954	11 930	+ 840	+ 7	..
	1960	14 830	1 740	13 090	+ 1 340	+ 9
	1961	14 820	2 390	12 430	+ 60	+ 0
10—20 ha: 1954	14 250	+ 840	+ 6	..
	1960	17 800	2 270	15 530	+ 1 900	+ 11
	1961	17 280	2 960	14 320	+ 50	+ 0
20—30 ha: 1954	16 020	- 130	- 1	..
	1960	20 130	2 780	17 350	+ 2 060	+ 10
	1961	18 960	3 610	15 350	- 1 180	- 6
30—50 ha: 1954	18 380	- 1 090	- 6	..
	1960	24 640	3 730	20 910	- 3 400	- 14
	1961	22 050	4 700	17 350	- 1 390	- 6

¹ Här ingår ej kapitalvinster.² Uppgift för år 1954 saknas.

Samma balansposter redovisas för bas- och normjordbruken fördelade på olika produktionsområden i tabell II 2:9.

I allmänhet synes balansomslutningen relativt sett ha ökat mer för basjordbruken än för normjordbruken. För båda storleksgrupperna har ökningen varit starkast i Gsk- och Gns-områdena (för basjordbruken även i Nn-området).

Nettoförmögenheten har för basjordbruken ökat kraftigast i Ss- och Nn-områdena samt för normjordbruken kraftigast i Gns-området. Både absolut och relativt har nettoförmögenhetens ökning varit minst för normjordbruken i Gmb-området.

Skuldsättningsgraden har genomgående ökat, speciellt kraftigt för Nö-basjordbruken och Gmb-jordbruken. Särskilt svag ökning av skuldsättningsgraden kan konstateras för basjordbruken i Ss- och Ssk-områdena samt för normjordbruken i Gsk- och Gns-områdena.

c. Deklarationsundersökningen

Genom en specialbearbetning har deklara-tionsundersökningens uppgifter om vissa av jordbrukarnas kontanta utgifter för inventarier, byggnader och markanläggningar erhållits fördelade på storleksgrupper. Denna undersökning omfattar som nämnts endast självägande brukare, till vilka räknats brukare, som äger mer än hälften av den brukade åkerarealen. Det kan förutsättas att särskilt de skattade utgifterna för byggnader och markanläggningar härigenom blivit något högre än om man haft tillgång till uppgifter också för arrendatorer.

Uppgifterna om nyinvesteringar i markanläggningar är enligt Statistiska centralbyrån behäftade med betydande slumpfel. Underhåll av byggnader omfattar både ekonomibyggnader och bostäder. Ersättningsanskaffning och underhåll av inventarier avser i huvud-

Tabell II 2:9. Summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent åren 1954, 1960 och 1961

Bas- och normjordbruk, olika produktionsområden, värden per brukningsenhet, enligt JEU

Kr per brukningsenhet resp. procent

Balansposter, år	Produktionsområde							
	Gss	Gmb	Gsk	Gns	Ss	Ssk	Nn	Nö
<i>10—20 ha</i>								
<i>S:a tillgångar:</i>								
1/1 1954	125 900	100 200	105 500	85 700	89 200	101 700	119 600	86 300
31/12 1960	162 800	129 000	142 400	111 800	107 900	130 900	157 400	111 700
31/12 1961	175 600	132 700	147 900	121 200	118 600	136 400	167 700	118 400
<i>Nettoförmögenhet:</i>								
1/1 1954	97 100	78 300	84 500	69 500	69 100	83 100	93 000	67 000
31/12 1960	111 600	91 500	102 000	82 300	80 900	103 400	113 700	74 900
31/12 1961	120 400	93 400	106 200	89 100	90 400	107 200	121 100	77 600
<i>Skuldprocent:</i>								
1/1 1954	23	22	20	19	23	18	22	22
31/12 1960	31	29	28	26	25	21	28	33
31/12 1961	31	30	28	26	24	21	28	34
<i>20—30 ha</i>								
<i>S:a tillgångar:</i>								
1/1 1954	181 000	146 600	148 200	103 200	120 800	138 900
31/12 1960	218 800	165 000	183 700	143 600	141 500	163 700
31/12 1961	232 400	178 100	195 400	159 000	146 700	177 200
<i>Nettoförmögenhet:</i>								
1/1 1954	136 400	114 700	111 400	75 300	94 400	110 300
31/12 1960	149 700	108 800	129 900	96 400	99 000	123 800
31/12 1961	159 400	118 000	141 000	110 100	104 800	130 600
<i>Skuldprocent:</i>								
1/1 1954	25	22	25	27	22	21
31/12 1960	32	34	29	33	30	24
31/12 1961	31	34	28	31	29	26

sak traktorer, maskiner och diverse redskap. I ersättningsköp ingår i princip ej fasta inventarier i byggnader. Nyinvestering i inventarier omfattar till någon ringa del även levande inventarier.

Resultaten av specialbearbetningen har sammanställts i tabell II 2: 10, där genomsnittliga årliga värden redovisas.

Utgifter för ersättningsanskaffning och underhåll utgör cirka $\frac{9}{10}$ av samtliga här redovisade utgifter. Detta gäller alla storleksgrupper. Av byggnadsutgifterna

är 20—27 procent nyinvesteringsutgifter, varvid gruppen 2—5 ha visar minsta andelen nyinvesteringsutgifter och gruppen 10—20 ha den största. För inventarier är nyinvesteringarnas andel störst i gruppen 5—10 ha (19 procent) och minst i grupperna över 30 ha (10—12 procent).

C. Jämförelser mellan olika grupper

I detta avsnitt göres vissa översiktliga jämförelser mellan dels olika brukarekategorier, dels olika storleksgrupper.

Tabell II 2:10. Genomsnittliga årliga värdet av självägande jordbrukares kontanta utgifter för markanläggningar, byggnader, husdjur och inventarier åren 1953—60

Värden per brukningsenhet, olika storleksgrupper, enligt deklarationsundersökningen
Kr per brukningsenhet

Utgiftspost	Storleksgrupp, ha åker						
	2—5	5—10	10—20	20—30	30—50	50—100	> 100
<i>Markanläggningar</i>	90	170	280	450	650	1 090	3 270
därav underhåll	80	150	250	410	580	970	2 910
nyinvestering	10	20	30	40	70	120	360
<i>Byggnader</i>	610	980	1 340	1 860	2 620	4 560	13 430
därav underhåll	490	740	980	1 420	2 040	3 580	10 170
nyinvestering	120	240	360	440	580	980	3 260
<i>Husdjur</i>							
ersättningsanskaffning	520	1 010	1 630	2 490	3 640	4 710	10 920
<i>Inventarier</i>	360	850	1 810	3 220	5 220	9 400	25 240
därav ersättningsan-							
skaffning	170	380	880	1 590	2 560	4 490	11 460
underhåll	140	310	640	1 220	2 030	3 790	11 210
nyinvestering	50	160	290	410	630	1 120	2 570
Summa utgifter för er-							
sättningsanskaffning							
och underhåll	1 400	2 590	4 380	7 130	10 850	17 540	46 670
Summa utgifter för ny-							
investering	180	420	680	890	1 280	2 220	6 190
Summa utgifter	1 580	3 010	5 060	8 020	12 130	19 760	52 860

Jämförelserna mellan olika brukarekategorier grundar sig på kapitalundersökningarnas uppgifter och jämförelserna mellan olika storleksgrupper utnyttjar dessutom jordbruksekonomiska undersökningens resultat.

Av kapitalundersökningarna framgår (tab. II 2:1) att tillgångarna vid taxeringsvärdering av jordbruksfastigheterna år 1960 för självägande brukare i genomsnitt var 43 000 kr i storleksgruppen 2—5 ha och 358 000 kr i gruppen 50—100 ha. Nettoförmögenheten var 35 000 kr resp. 204 000 kr, vilket innebär en skuldsättningsgrad på 19 resp. 43 procent. För arrendatorer var tillgångarna i motsvarande storleksgrupper 16 000 kr resp. 128 000 kr med en nettoförmögenhet på 14 000 kr resp. 77 000 kr och en skuldsättningsgrad på 15 resp. 40 procent.

Undersökningarna visar även (tab. II 2:2) att de självägande brukarna genomsnittligt hade mindre husdjurs- och inventariekapital men större belopp i föreningsandelar och bankmedel än arrendatorerna i motsvarande storleksgrupper. Den relativa förändringen 1952—60 var dock beträffande husdjurskapitalet lika stor för båda brukarekategorierna, medan arrendatorerna genomgående uppvisade en kraftigare ökning av inventariekapitalet. Den relativa ökningen av föreningsandelar och (för de flesta storleksgrupper) av bankmedel var större för självägande än för arrendatorer.

För en jämförelse mellan olika storleksgrupper kan som tidigare nämnts både kapitalundersökningarnas beräkningar för gruppen »samtliga» och jordbruksekonomiska undersökningens

resultat användas. Här skall först påpekas några skillnader mellan de två materialen. Det är åtta års intervall mellan observationerna för båda materialen, men tidpunkterna är olika (31/12 1952 och 31/12 1960 för kapitalundersökningarna (tab. II 2:2) och 1/1 1954—31/12 1961 för JEU (tab. II 2:5). En jämförelse av balansomslutningarnas storlek enligt de två materialen vid tidpunkten 31/12 1960 enligt tab. II 2:1 och II 2:4 (varvid kapitalundersökningens fastighetstaxeringsvärden räknats upp till marknadsvärden) visar att JEU:s värden låg ca 20 procent högre än kapitalundersökningens i storleksgrupperna 10—50 ha och ca 30 procent högre i gruppen 5—10 ha (för storleksgrupperna 5—10, 10—20, 20—30 och 30—50 ha var balansomslutningarna: 73 400 kr resp. 96 900 kr, 107 200 kr resp. 130 800 kr, 139 900 kr resp. 165 100 kr samt 187 700 kr resp. 221 000 kr). Differenserna i balansomslutningsvärde motsvarades för grupperna 10—50 ha av lika stora eller större skillnader i värdet av det sammanlagda husdjurs- och inventariikapitalet. (För gruppen 5—10 ha var skillnaden i husdjurs- och inventariikapital endast ca 75 procent av omslutningsskillnaden). Förklaringen till dessa stora skillnader mellan de två materialen torde delvis ligga i olika värderingsprinciper beträffande dessa tillgångsslag men delvis även i en faktisk skillnad i jordbruksdriftens kapitalintensitet. Under åttaårsperioden ökade exempelvis inventarietvärdet kraftigare på JEU-gårdarna än på motsvarande enheter enligt kapitalundersökningarna, varvid ökningens storlek var ca 65—75 procent resp. 35—50 procent.

Balansomslutningarnas storlek (tab. II 2:1 och II 2:4) liksom beloppen för de olika typerna av tillgångar och skulder (tab. II 2:2 och II 2:5) var minst för den lägsta arealgruppen och ökade

därefter med ökad areal. Även skuldsättningsgradens variation följde arealstorleken, så att de lägsta skuldprocentalen noterades för de minsta brukningsenheterna. Skuldprocenten för grupperna 5—50 ha låg den 31/12 1960 mellan 18 och 30 procent enligt kapitalundersökningarna (beräkning med marknadsvärdestillägg) och mellan 22 och 31 procent enligt JEU.

Den relativa ökningen av balansomslutningen var enligt kapitalundersökningarna störst för gruppen 2—5 ha — 68 procent — medan ökningen för övriga storleksgrupper var ca 60 procent för grupperna 5—20 ha, ca 40 procent för grupperna 20—50 ha och 25 procent för gruppen 50—100 ha. Skillnaderna mellan olika storleksgrupper var ej så uttalade i JEU:s material, där ökningen av balansomslutningen var 30 procent för gruppen 20—30 ha och ca 40 procent för övriga grupper. Även den relativa ökningen av det egna kapitalet var enligt kapitalundersökningarna lägre för grupperna över 20 ha än för de mindre arealgrupperna. Ökningen av husdjurs- och inventariikapitalet utgjorde för de minsta storleksgrupperna en mindre andel av den totala balansomslutningsförändringen än för de större grupperna och dessutom en mindre andel enligt kapitalundersökningarna (för grupperna 5—50 ha ca 15—30 procent) än enligt JEU (ca 30—45 procent för ifrågasvarande grupper).

En jämförelse mellan olika produktionsområden rörande summa tillgångar, nettoförmögenhet och skuldprocent kan ske på grundval av uppgifter från både kapitalundersökningarna och JEU. Här har dock endast storleksgrupperna 10—20 ha och 20—30 ha behandlats (tab. II 2:3 och II 2:9).

I Götalands södra slättbygder noterades de högsta balansomslutningsvär-

dena. Andra områden med höga balansomslutningsvärden var Götalands skogsbygder och nedre Norrland. Slättbygderna Gns och Ss hade däremot mycket låga balansomslutningsvärden liksom övre Norrland. Skuldsättningsgraden var högst i Götalands södra slättbygder samt i övre Norrland och lägst i Svealand.

3. *Sammanfattning av kap. II*

I kapitlet beskrivs på grundval av existerande statistiskt material utvecklingen på lantbrukets kapitalområde under 1950-talet (från 1950 till 1960 eller 1961). Utvecklingen har beskrivits dels totalt för det svenska lantbruket, dels för grupper av lantbruksföretag. För tillgångarna eftersträvas som allmän princip en värdering till marknadsvärde. I vissa fall har såväl tillgångar som skulder omräknats till 1960 års penningvärde med hjälp av konsumentprisindex.

Vid beskrivningen har olika material utnyttjats. Dessa är ej sinsemellan överensstämmande vad beträffar populationen och variablerna och ej heller beträffande redovisnings- och värderingsprinciperna i övrigt. Man måste vid beskrivningen vidare använda en blandning av uppgifter avseende tidpunkter (balansposter) och sådana som avser förändringar (investeringar osv.). Det är därför ej möjligt att göra en fullt differentierad och avstämd beskrivning av kapitalförändringarna i lantbruket och av vad detta inneburit i finansieringshänseende.

För beskrivningen av kapitalutvecklingen är Statistiska centralbyråns undersökningar rörande jordbrukarnas tillgångar och skulder 1952 och 1960 (kapitalundersökningarna) av särskilt stor betydelse, bl. a. därför att de ger

uppgifter om såväl tillgångar som skulder och eget kapital. Resultaten från dessa två undersökningar har därför behandlats i särskilda avsnitt.

Övriga utnyttjade material är främst statistik över lantbrukets investeringar, sammanställningar över lantbrukskrediternas utveckling (Jordbrukets utredningsinstitut) samt (för redovisningen på gruppnivå) lantbruksstyrelsens jordbruksekonomiska undersökning (JEU).

Kapitalundersökningarna omfattar brukningsenheter med över 2 ha åker, som brukas av enskilda brukare. Uppgifter om tillgångar och skulder bygger på de taxeringsmässiga värderingsprinciperna. Detta innebär bl. a. att fastigheterna är värderade till taxeringsvärdet. En uppskattning till marknadsvärdesnivå har dock gjorts med utnyttjande av Statistiska centralbyråns s. k. köpeskillingskoefficientstatistik över relationerna mellan köpeskillingar och taxeringsvärden för vid fria köp omsatta jordbruksfastigheter. I kapitalundersökningarna ingår ej fastighetsvärdet för utarrenderade jordbruksfastigheter eller motsvarande fastighetslån.

Enligt kapitalundersökningarna (tab. II 1:1) uppgick lantbrukarnas samtliga tillgångar den 31/12 1952 till 14,6 miljarder kr och den 31/12 1960 till 19,6 miljarder kr. Skulderna uppskattades vid samma tidpunkt till 4,2 resp. 5,8 miljarder kr och det egna kapitalet till 10,3 resp. 13,8 miljarder kr. Detta innebär att den genomsnittliga skuldsättningsprocenten år 1952 var 29 och år 1960 30. Om fastighetsvärdena uppräknas enligt köpeskillingskoefficientmetoden, erhålles ett marknadsvärdestillägg på 4,0 resp. 3,7 miljarder kr för de två tidpunkterna och den genomsnittliga skuldprocenten enligt denna värderingsnivå kan uppskattas till 23 procent år 1952 och 25 procent år 1960.

Av tillgångarna utgjordes år 1952 54

procent av taxeringsvärde för jordbruksfastigheter (vid marknadsvärdering 64 procent); 1960 var motsvarande procenttal 55 (och 62). Skulderna var 1952 till 89 procent och år 1960 till 83 procent reverslån.

Enligt den allmänna taxeringsstatistiken (tab. II 1:2) uppgick det sammanlagda taxeringsvärdet av rikets jordbruksfastigheter år 1950 till 8,6 och år 1961 till 22,1 miljarder kr. Det sistnämnda året fördelade sig det totala taxeringsvärdet med 11,5 miljarder kr på egentligt jordbruksvärde, 1,1 miljarder kr på skogsmarksvärde, 9,3 miljarder kr på skogsvärde och 0,2 miljarder kr på tomt- och industrivärde. En uppräknig till marknadsvärde ger en totalsumma för 1950 på 16,4 och för år 1961 på 30,6 miljarder kr. Det har uppskattats att det sistnämnda beloppet fördelar sig med 23,0 miljarder kr på enskilda ägare, 3,8 miljarder kr på aktiebolag och likaså 3,8 miljarder kr på samfälligheter (staten, kommuner osv.). Marknadsvärdena för av enskilda personer ägda jordbruksfastigheter har från 1950 till 1961 stigit med 78 procent (tab. II 1:3, II 1:4, diagram II 1:2), vilket är mer än ökningen av konsumentprisindex (61 procent).

Den kända statistiken över lantbrukets bruttoinvesteringar i markanläggningar (täckdiken och andra diken, vägar, broar osv.) visar att årsbeloppen av ifrågavarande investeringar nedgått från 63 milj. kr år 1952 till 49 milj. kr år 1961 (tab. II 1:5). Sammanlagt har investeringarna i markanläggningar åren 1952—61 uppskattats till 557 milj. kr. Lantbrukets nybyggnadskostnader uppgick enligt Statens forskningsanstalt för lantmannabyggnader (tab. II 1:7) år 1950 till 129 milj. kr (år 1951 147 milj. kr) och hade år 1961 minskat till 88 milj. kr, varav 57 milj. kr för ekonomibyggnader och 31 milj. kr för bostads-

hus. De sammanlagda nyinvesteringarna i ekonomibyggnader åren 1950—61 uppskattas till 772 milj. kr och nyinvesteringarna i bostadshus till 558 milj. kr.

För skogskapitalet har en särskild undersökning gjorts. Enligt denna har under perioden 1950—61 218 milj. investerats i nyplantering av skog samt i nyanläggningar av skogsvägar och skogsdiken. Någon beräkning av skogskapitalets värdeförändring har ej kunnat göras. Av beräkningar utförda vid Skogshögskolan framgår dock att ökningen av skogsförråden på de enskilda skogarna under 1950-talet synes ha varit relativt obetydlig och avsevärt lägre än väntat. Vidare har rotnettopriserna under samma period varit sjunkande.

Husdjurskapitalets värde har vid en specialberäkning uppskattats till 2 300 milj. kr år 1950 och 3 300 milj. kr år 1961 (tab. II 1:11).

Enligt Jordbrukets utredningsinstitutets statistik över investeringar i inventarier (tab. II 1:12) har dessa ökat från 263 milj. kr år 1950 till 431 milj. kr år 1961. Sammanlagt har under perioden 1 875 milj. kr investerats i traktorer och 1 917 milj. kr i andra inventarier.

Insatskapitalet i jordbrukets ekonomiska föreningar (tab. II 1:13) har enligt Sveriges lantbruksförbunds statistik ökat från 223 milj. kr år 1950 till 612 milj. kr år 1961.

De kända lantbrukskrediterna (från kreditinrättningar samt från staten) uppgick år 1950 till 2,8 och år 1961 till 4,9 miljarder kr (tab. II 1:27). Dessa fördelade sig år 1961 med 1 390 milj. kr på hypoteksföreningar, 1 562 milj. kr på sparbanker, 1 111 milj. kr på jordbrukskassor, 521 milj. kr på affärsbanker, 17 milj. kr på försäkringsbolag och 298 milj. kr på statliga lån.

Under perioden har hypoteksföreningarna ökat sina lantbrukskrediter

med 90 procent, sparbankerna med 68, jordbrukskassorna med 186, affärsbankerna med 32 och försäkringsbolagen med 89 procent.

De statliga lånen för lantbruksändamål (tab. II 1: 22) uppgick såväl 1949/50 (budgetåret) som 1960/61 till 298 milj. kr. Det högsta beloppet (383 milj. kr) uppnåddes (på grund av stödlånen) budgetåret 1957/58. De flesta formerna av statliga lantbrukskrediter (274 milj. kr budgetåret 1960/61) är numera under avveckling (tab. II 1: 21). Av dessa lån redovisas de största beloppen för egnahemslån och liknande samt för stödlån och avdikningslån. Den enda lånefond av betydelse, från vilken nyutlåning fortfarande förekommer, är jordbrukets maskinlånefond (23 milj. kr vid slutet av budgetåret 1960/61). Utlåning i mindre omfattning förekommer även för skogsväglånefonden samt från kronotorparnas inventarielånefond (tab. II 1: 20). Man saknar uppgifter om de utestående beloppen av statliga egnahems- och förbättringslån till bostäder vid jordbruk. Bl. a. kapitalundersökningarnas resultat tyder dock på att denna långivning ökat relativt kraftigt under 1950-talet.

Av de kända lantbrukskrediterna hade år 1961 3,1 miljarder kr eller 64 procent säkerhet i botteninteckning i jordbruksfastighet (tab. II 1: 25). Huvuddelen av de redovisade krediterna var reverslån. För hypoteksföreningarna, sparbankerna och försäkringsbolagen (tab. II 1: 15, II 1: 16 och II 1: 18) avser uppgifterna enbart sådana lån (sparbankerna kan även bevilja krediter i checkräkning, vilkas storlek för lantbrukets del dock ej är känd). Jordbrukskassornas utlåning till enskilda jordbrukare (tab. II 1: 17) fördelade sig år 1961 med 1 009 milj. kr på reverslån, 75 milj. kr på växelkrediter och 27 milj. kr på krediter i checkräkning.

För affärsbankernas del torde lantbrukskrediterna till relativt stor del avse växlar. Enligt kapitalundersökningarna har lantbrukarnas växelkrediter (för storleksgruppen 2—100 ha åker) från 1952 till 1960 ökat från 108 till 167 milj. kr.

En synnerligen kraftig ökning har ägt rum beträffande jordbrukslånen med statlig kreditgaranti, som infördes år 1948 (tab. II 1: 25). Från slutet av budgetåret 1949/50 till slutet av budgetåret 1961/62 har det sammanlagda utestående beloppet av sådana lån ökat från 43 till 368 milj. kr. Vid den sistnämnda tidpunkten fördelade sig dessa krediter med 88 milj. kr på hypoteksföreningar, 148 milj. kr på jordbrukskassor, 123 milj. kr på sparbanker och 9 milj. kr på affärsbanker.

Av jordbrukets övriga säkerhetsformer finns statistik endast beträffande den som kompletterande säkerhet utnyttjade formen inteckning i jordbruksinventarier. Denna säkerhetsform utnyttjas endast i obetydlig och minskande omfattning (tab. II 1: 26).

Vid beskrivningen av utvecklingen för grupper av lantbruksföretag har utnyttjats dels kapitalundersökningarna, dels JEU. Kapitalundersökningarnas resultat finns uppdelade på självägande och arrendatorer (för 1960 även blandbrukare), men från JEU finns endast uppgifter för samtliga brukarekategorier gemensamt. I JEU är fastigheterna värderade till marknadsvärden men i kapitalundersökningarna till taxeringsvärden. Vid jämförelser mellan resultat från de två undersökningarna har dock uppräknig till marknadsvärden gjorts av kapitalundersökningarnas fastighetsvärden. Kapitalundersökningarnas resultat finns redovisade för storleksgrupperna 2—5, 5—10, 10—20, 20—30, 30—50 och 50—100 ha åker, medan i JEU endast ingår de fyra grupperna inom intervallet 5—50 ha åker. I några fall

har redovisning även gjorts efter de åtta produktionsområdena (för bas- resp. normjordbruk).

Kapitalundersökningarna redovisade (tab. II 2:1) för de sex behandlade storleksgrupperna följande balansoms slutningsbelopp år 1960 vid taxeringsvärdering av jordbruksfastigheterna (1 000-tal kr): självägande 43, 69, 105, 155, 219 och 358; arrendatorer 16, 23, 41, 57, 84 och 128; samtliga 40, 62, 92, 120, 163 och 254 tusental kronor. Vid marknadsvärdering av jordbruksfastigheterna ökas balansoms slutningen i gruppen »samtliga» med resp. 7, 11, 15, 20, 26 och 40 tusental kr. Den genomsnittliga skuldprocenten låg högre för självägande än för arrendatorer samt steg med åkerarealen. Detta gällde såväl 1952 som 1960, men tendensen kan sägas vara mer utpräglad för 1960 än för 1952 (tab. II 2:1). Balansoms slutningen ökade (speciellt för självägande) mer för småbruken än för de större gårdarna och detsamma gäller det egna kapitalet. I stort sett sjönk skuldprocenten för småbruken och steg den något för de större gårdarna. Även denna tendens var dock mindre märkbar beträffande arrendatorerna.

I tabell II 2:2 redovisas olika typer av tillgångar och skulder år 1960 samt dessas procentuella förändring under perioden 1952—60. Bland de skillnader i de relativa ökningstalen, som kan utläsas ur denna tabell, kan nämnas följande: Husdjurskapitalet ökade ungefär lika starkt för självägande som för arrendatorer, medan arrendatorerna genomgående uppvisade en kraftigare ökning av inventariet kapitalet. Den relativa ökningen av föreningsandelar och (för de flesta storleksgrupper) av bankmedel var större för självägande än för arrendatorer.

Skillnader mellan de olika storleksgrupperna beträffande den relativa ut-

vecklingen kan för gruppen »samtliga» noteras exempelvis för de taxerade fastighetsvärdena, som ökade starkast för småbruken och svagast för storbruken. Husdjurskapitalets relativa ökning var minst i storleksgruppen 5—10 ha. Ökningen av inventariet kapitalet var däremot minst i storleksgruppen 50—100 ha. Storleksgrupperna över 30 ha uppvisar en något mindre relativ ökning av skuldbeloppen än övriga storleksgrupper.

Tabell II 2:3 visar storleken av summa tillgångar, nettoförmögenhet och genomsnittlig skuldprocent för bas- och normjordbruk i de åtta produktionsområdena. Skuldprocenten var för självägande högst i Götalands södra slättbygder och Götalands mellanbygder samt i övre Norrland. Uppgifter om utvecklingen under tiden 1952—60 finns endast för Götaland och Svealand. Den största ökningen av skuldprocenten skedde i Svealand. För självägande noterades dock en kraftig ökning även i Götalands mellanbygder.

Tabell II 2:1 motsvaras för JEU-uppgifternas del av tabell II 2:4. Även vid jämförelser på samma fastighetsvärdesnivå (marknadsvärdering) visar JEU-gårdarna avsevärt högre såväl balansoms slutningar som innehav av eget kapital än kapitalundersökningens (brukarekategorins »samtliga») gårdar. Dessa skillnader förklaras delvis av olika värderingsprinciper beträffande husdjur och inventarier. Enligt JEU steg skuldprocenten för samtliga storleksgrupper från 1954 till 1960—61. För de fyra storleksgrupperna mellan 5 och 50 ha var den genomsnittliga skuldprocenten år 1960 (motsvarande procenttal efter omräkning av fastighetsvärdena till marknadsvärde för »samtliga» brukare i kapitalundersökningen inom parentes): 22 (18), 28 (25), 31 (29), 30 (30).

Tabell II 2:5, som visar olika typer

av tillgångar enligt JEU, kan jämföras med tabell II 2:2. JEU-gårdarna visar i jämförelse med kapitalundersökningarnas gårdar genomgående en kraftigare ökning av inventarietkapitalet och en svagare ökning av husdjurskapitalet.

En specialberäkning har för JEU-gårdarna gjorts av det genomsnittliga årliga värdet av vissa investeringar berörande fastigheterna åren 1954—61 (tab. II 2:6). Enligt dessa beräkningar var nettoinvesteringarna i byggnader negativa (dvs. de standardiserade byggnadskostnaderna översteg genomsnittligt de verkliga byggnadsutgifterna) under denna period. För underavverkningen av skog redovisas däremot positiva värden, vilket dock delvis innebär en över-skattning. Under den studerade perioden har vidare en nettoökning av de genomsnittliga taxeringsvärdena ägt rum, vilket främst torde bero på att arrendegårdar i JEU övergått till att bli självägande.

Från JEU kan även erhållas uppgifter om det årliga sparandet (inkomst minus konsumtion, varvid hänsyn ej tagits till kapitalvinster; tab. II 2:7). Detta var genomsnittligt för perioden 1954—61 positivt för grupperna 5—10 och 10—20 ha och negativt för de två större

grupperna. De återstående förmögenhetsförändringarna kan till något mer än hälften förklaras av uppskattade nettovärdeanpassningar (uppskattade som de årliga förändringarna i marknadsvärdena av jordbruksfastigheter med avdrag för nettoinvesteringar i byggnader, underavverkning av skog samt nettoökning av taxeringsvärde), medan återstoden kan sägas utgöra egentliga kapitalvinster samt kapitalöverföringar (arv o. dyl.).

Sparandets andel av den samlade familjeinkomsten exklusive kapitalvinster (före avdrag av skatt) var år 1954 6—7 procent för de två mindre storleksgrupperna och negativ för de två övriga (tab. II 2:8). För 1960 redovisas högre sparkvoter (utom för gruppen 30—50 ha) och för 1961 lägre sådana än för 1954.

Även enligt JEU (tab. II 2:9) redovisas den högsta relativa skuldsättningen för basjordbruken i Götalands mellanbygder och Götalands södra slättbygder samt i övre Norrland och för normjordbruken i Götalands södra och norra slättbygder samt i dess mellanbygder. Skuldprocenten har genomgående stigit från 1954 till 1960—61.

KAPITEL III

Lantbrukets nuvarande möjligheter till anskaffande av främmande kapital

1. Inledning

Storleken och den relativa betydelsen av de olika för lantbrukets investeringar och andra kapitalplaceringar förekommande finansieringsformerna har behandlats i föregående kapitel. I föreliggande kapitel ges en sammanfattning av de olika möjligheter, som lantbrukarna för närvarande har att anskaffa främmande kapital. Även här är framställningen i princip inriktad på kapitalförsörjningen för det av enskilda brukare drivna lantbruket.

Översikten behandlar först anskaffningen av främmande kapital och då främst lånemöjligheterna från olika kreditgivare. Härvid redogöres för förekomsten av olika lånetyper samt för olika lånevillkor (säkerhets- och räntevillkor osv.). Vidare har en sammanställning gjorts av bestämmelserna för sådana statliga lån och bidrag, som är av direkt betydelse för kapitalförsörjningen.

Långivarna kan indelas i tre kategorier, nämligen kreditinrättningar, staten samt leverantörer och privatpersoner.

Uppgifter om kreditinrättningarna som långivare till lantbruket har erhållits av resp. centralorganisation genom rundfråga november 1962 och februari 1963. Av kreditinrättningarna är hypoteksföreningarna och jordbrukskassorna nästan helt lantbruksinriktade i mot-

sats till sparbankerna, affärsbankerna och försäkringsbolagen. Några kvantitativa preciseringar beträffande lantbrukskrediternas fördelning på lånetyper etc. har ej åsyftats i detta avsnitt.

Staten uppträder ej endast som kreditgivare utan även som bidragsgivare och borgensman. Staten som borgensman, dvs. den statliga länegarantien, berörs i samband med kreditinrättningarna.

Här kan även nämnas lantbrukets leverantörer, som i samband med varuleveranser utövar en ganska omfattande kreditgivning.

Kreditgivning från privatpersoner är ej så väl känd beträffande lånevillkor m. m. I det avsnittet kommer reverslån och undantagsskulder att behandlas.

2. Olika kreditgivare

A. Hypoteksföreningarna

Hypoteksföreningarna har till uppgift att utlämna lån till fast ränta mot säkerhet i jordegendom (hypotekslån) samt lån mot statlig länegaranti för jordbruksändamål (garantilån).

Hypoteksföreningarna utlämnar endast långfristiga (12—20 års löptid) räntebundna reverslån. November 1963 gällde beträffande nya bottenlån en amorteringsplan på 26—48 år för amorteringslån och en löptid på 12 eller 20 år för stående lån. Beträffande amorteringsplanen gäller att vad som av lånet återstår

oamorterat efter 12 resp. 20 år på en gång förfaller till betalning. För nya bottenlån var utlåningsräntan 5,25 proc.¹ (november 1963).

Säkerhet för lån i hypoteksförening utgör sådan egendom som är taxerad som jordbruksfastighet. Det finns dock även vissa möjligheter att belåna egendom, som är taxerad som annan fastighet.

Primärlån kan beviljas till högst 60 procent av belåningsvärdet till den del detsamma avser egendom taxerad som jordbruksfastighet, och till högst 40 procent till den del detsamma avser egendom taxerad som annan fastighet. Belåningsvärdet grundas i det ojämförligt största antalet lånefall på taxeringsvärdet. I vissa fall kan dock särskild värdering ske enligt en fastställd värderingsstadga genom en platsvärdering (i fält) eller en styrelsevärdering.

Lånesäkerheten för primärlån utgöres av fastighetsinteckning med bästa förmånsrätt. För garantilånen skall i regel ställas säkerhet, som lantbruksnämnden finner tillfredsställande från det allmännas synpunkt (oftast fastighetsinteckning men i fråga om driftslån i regel borgen).

Vid hypoteksföreningarnas bottenlångivning förekommer ingen amorteringsfri tid för amorteringslån. I fråga om garantilån däremot lämnar vederbörande lantbruksnämnd föreskrifter om amorteringstidens längd (högst 30 år) samt i förekommande fall även om amorteringsfria år.

Lånen återbetalas enligt annuitetsprincipen, dvs. låntagaren erlägger en gång om året en fast, under hela lånetiden lika stor annuitet innefattande ränta och amortering.

Frågor rörande anstånd med amorteringarna handläggs av hypoteksföreningarna, varvid dessa i likhet med övriga kreditinrättningar i största möj-

liga utsträckning tar hänsyn till de tillfälliga och oförskyllda likviditetssvårigheter, som kan uppkomma för låntagarna, exempelvis på grund av felslagen skörd.

B. Sparbankerna

Sparbankernas kreditgivning till lantbruket omfattar reverslån och krediter i checkräkning. Beträffande reverslånen gäller att de så gott som uteslutande utgöres av uppsägningslån. Dessa är dock i verkligheten att betrakta som långfristiga. Formellt tidsbundna lån kan förekomma men förekommer praktiskt taget ej alls. Växellån förekommer ej men kan förmedlas genom Sparbankernas Bank. Sparbankerna beviljar även krediter i checkräkning, varvid kreditbeloppet dock är maximerat till 25 000 kr.

För dessa kredittyper förekommer olika former av säkerhet. Primärlån beviljas upp till 50 å 60 procent av belåningsvärdet. Belåningsvärdet utgöres i regel av taxeringsvärdet, men särskilda belåningsvärden kan förekomma. De särskilda belåningsvärdena, vilka oftast fastställs genom fältvärdering, ligger i allmänhet högre än taxeringsvärdena. Av sparbankernas totala jordbrukskrediter utgöres ca 75 å 80 procent av primärlån.

Sekundärlån kan beviljas mot enbart sekundärinteckning, som då ligger mellan 50 å 60 procent och 70 å 75 procent av belåningsvärdet. Sådana rena sekundärlån är vanliga. Däremot torde det knappast förekomma att lån beviljas mot enbart tertiärinteckning. Lån mot säkerhet i form av tertiärinteckning kombinerad med annan form av säkerhet är dock inte ovanliga och ut-

¹ Denna liksom övriga här lämnade räntesuppgifter avser läget hösten 1963 (efter höjningen av det officiella diskontot från 3½ till 4 procent den 14 juni 1963).

gör ca 5 procent av sparbankernas jordbrukskrediter. En något större andel — ca 8 procent — utgöres av lån mot statlig kreditgaranti.

Säkerhetsformen inteckning i jordbruksinventarier förekommer ej annat än tillsammans med kompletterande säkerhet. Panträtt i spannmål, spånadslin och hampa är speciella säkerhetsformer, som praktiskt taget aldrig förekommer. Av övriga utnyttjade former av säkerhet för lån är säkerhet av borgen vanligare än säkerhet av obligationer, aktier och livförsäkringsbrev.

Blancokrediter på upp till 5 000 kr kan beviljas men är mindre vanliga.

Lånens amorteringstid växlar med säkerhetens art. Amorteringsfria primärlån förekommer, men en amorteringstid på 100 år är vanlig, amorteringstiden för sekundärlån 25—30 år och för tertiärlån 10—15 år. I speciella fall ges möjlighet till anstånd med amorteringar. Beträffande garantilånen lämnar vederbörande lantbruksnämnd föreskrift om amorteringstidens längd och eventuell amorteringsfrihet.

Utlåningsräntorna ligger mellan 4,75—6,25 procent, varvid den lägsta räntan gäller för lån mot säkerhet i guldkantade obligationer, därefter mot boteninteckning och statsgaranti och den högsta för lån med säkerhet i börsnoterade aktier.

C. Jordbrukskassorna

Jordbrukskassornas kreditgivning omfattar reverslån, växellån och krediter i checkräkning. Reverslånen är dels uppsägningslån, dels lån på viss tid. För uppsägningslånen gäller formellt högst tre månaders uppsägningstid. I praktiken blir dessa lån i regel stående under längre tid utan amortering. Lån på viss tid beviljas på högst ett år. Omsättning beviljas i regel på ett år i sänder efter fastställd amorteringsplan

med slutbetalning inom skälig tid, i regel högst tio år. Såväl varu- som låneväxlar diskonteras på högst sex månader men som regel på tre månader. Omsättning av växel medgives. Därvid krävs skälig amortering, i regel med minst $\frac{1}{10}$ av växelns ursprungliga belopp.

Checkräkningskredit beviljas på högst ett år. I regel beviljas omsättning på ett år i sänder utan nedskrivning av kreditbeloppet. Även för byggnadskreditiv, som beviljas för tid som motsvarar den beräknade byggnadstiden (dock högst ett år), kan omsättning medgivas.

Primärlån beviljas till 60 procent av belåningsvärdet, som i regel grundas på taxeringsvärdet. Särskild värdering av fastighet förekommer dock, varvid taxeringsvärdet i de flesta fall överskrides. Vid särskild värdering företages fältvärdering. Av jordbrukskassornas utlåning till lantbruket utgöres ca 60 procent av primärlån.

Lån mot enbart sekundärinteckning kan beviljas mot inteckning i fastighet inom 70 procent och efter särskild värdering upp till 80 procent av belåningsvärdet. Även sekundärlån koordinerade med annan säkerhet förekommer. Sekundärlån med eller utan annan säkerhet utgör ca 5 procent av jordbrukskassornas utlåning. Lån mot säkerhet i form av tertiärinteckning kompletterad med annan form av säkerhet, förekommer också i viss utsträckning. Lån mot statlig kreditgaranti utgör ca 13 procent av utlåningen.

Inteckning i jordbruksinventarier är en säkerhetsform, som endast utnyttjas i kombination med annan säkerhet. Även de speciella säkerhetsformerna panträtt i spannmål, spånadslin och hampa förekommer. Vad slutligen övriga former av säkerhet beträffar är borgen den vanligaste av dessa och utgör säkerhet för knappt 20 procent av

krediterna. Säkerhet i obligationer, aktier, livförsäkringsbrev m. m. förekommer men i ytterst ringa omfattning. Lån utan säkerhet, s. k. blancokredit, förekommer ej men kan förmedlas genom Jordbrukets Bank.

Amorteringsvillkoren är beroende av säkerhetens art. Primärlånen är vanligen amorteringsfria. Rena sekundärlån har högst 20 års amorteringstid. Beträffande garantilånen bestämmes amorteringstidens längd enligt resp. lantbruksnämnds föreskrift. För övriga reverslån gäller att amorteringstiden kan vara högst 10 år. För vissa garantilån kan enligt lantbruksnämndernas föreskrifter amorteringsfria år beviljas. Uppskov med amortering kan endast beviljas efter framställning och i särskilda fall.

Utlåningsräntorna var i november 1963 5,0—7,0 procent. Lägsta räntan gäller för lån mot säkerhet i botteninteckning, medan den högsta räntan tillämpas vid omsättning av växellån.

D. Affärsbankerna

Affärsbankernas kreditformer är reverslån, växellån och krediter i checkräkning. Reverslånen, som är vanligast, är praktiskt taget alltid ställda på tid och är endast i sällsynta fall uppsägningslån. Lånen är i allmänhet formellt kortfristiga, tre à sex månader, men blir i praktiken ofta långfristiga genom upprepade förlängningar. Statsgaranterade lån är formellt långfristiga och kan ha löptid på upp till 20 år. Någon gång kan även andra långa lån än statsgaranterade förekomma, varvid löptiden varierar beroende på individuella omständigheter. Växellån är ej så vanliga som reverslån. Varuväxelkrediter direkt till jordbrukare är sällsynta, medan låneväxlar däremot förekommer. Löptiden är i allmänhet satt till tre à sex månader. Krediter i checkräkning är be-

loppsmässigt i regel större än växelkrediterna. De förekommer mest hos större jordbruk men har blivit vanligare även hos mindre jordbrukare. Rena byggnadskreditiv förekommer sällan.

Primärlån beviljas till 50—60 procent av belåningsvärdet, som oftast överensstämmer med taxeringsvärdet. I fråga om primärlån fastställs belåningsvärdet praktiskt taget alltid genom kontorsvärdering. Fältvärdering sker vid högre belägna lån, då belåningsvärdet ofta överstiger taxeringsvärdet. Primärlån är relativt sällan förekommande. Lån mot enbart sekundärinteckning beviljas och är oftare förekommande än primärlån. Sådana lån beviljas till 60 à 75 procent av belåningsvärdet. Om sekundärlånen sträcker sig utanför normala gränser, krävs också annan säkerhet. Kravet härpå beror på fastighetens kvalitet och läge.

Lån mot enbart tertiärinteckning beviljas ej. Tertiärlån förekommer dock kombinerade med annan säkerhet. Sådana lån är vanligare än rena sekundärlån och sekundärlån kombinerade med annan säkerhet.

Lån mot statlig garanti förekommer mindre ofta.

Inteckning i jordbruksinventarier förekommer undantagsvis som komplettering av annan säkerhet. Panträtt i spannmål, spånadslin och hampa kan utnyttjas men förekommer praktiskt taget ej.

Av övriga säkerhetsformer är borgen mycket vanlig, medan obligationer, aktier m. m. är sällan förekommande.

Enligt banklagen kan blancokrediter på upp till 75 000 kr beviljas, men sådana är ytterst sällan förekommande. Blancokrediter på upp till 15 000 kr (privatlån och liknande) är mer vanliga, särskilt i samband med dåligt skördeutfall.

Amorteringstiderna varierar starkt

men ligger i genomsnitt på sju å tio år. Amorteringsfria år kan förekomma bl. a. vid primärlån och garantilån. Annuitetslån förekommer praktiskt taget aldrig, eftersom affärsbankerna ej tillämpar bunden räntesättning. Möjligheter till anstånd med amorteringar finns och har under senare år kommit att utnyttjas oftare.

Utlåningsräntorna ligger mellan 4,25 och 7,0 procent. Den lägsta räntan gäller för lån med säkerhet i guldkantade obligationer, därefter i övriga obligationer. Högsta räntan gäller för växellån samt reverslån mot annan säkerhet än primär- och sekundärinteckning.

E. Försäkringsbolagen

Försäkringsbolagens direkta kreditgivning till lantbruket utgöres av lån mot inteckning i jordbruksfastighet. Lånen är bundna i tio års tid.

Inteckningslånen, som praktiskt taget uteslutande består av primärlån, beviljas i regel till 50 procent av taxeringsvärdet. Någon speciell värdering utföres i allmänhet ej, utan belåningsvärdet får ofta sammanfalla med taxeringsvärdet.

Även lån mot statlig kreditgaranti kan förekomma men är sällsynta. Inteckning i jordbruksinventarier m. m. förekommer ej. Lån mot inteckning i livförsäkringsbrev beviljas, medan lån utan säkerhet ej förekommer.

Viss amortering på dessa inteckningslån förekommer.

F. Statliga lån och bidrag

a. Det statliga kreditstödet till förvärv och drift av jordbruk.

Det statliga kreditstödet till förvärv och drift av jordbruk har till ändamål att underlätta för lantbrukare med otillräckligt eget kapital att förvärva eller arrendera jordbruk. Statlig kreditgaranti kan beviljas för lån till förvärv av

fastighet (jordförvärvslån) och för lån, som erfordras för anskaffande av driftsinventarier m. m. (driftslån). För garanti för jordförvärvslån erfordras att sökanden icke på annat sätt på rimliga villkor kan anskaffa erforderliga medel, att han i övrigt är lämplig, att brukningsenheten bedöms ha förutsättning att bestå som självständig enhet och att kostnaderna för förvärvet är skäligen. Stöd lämnas i regel endast till enhet, som ej är större än att den kan skötas av två män och deras familjer.

I samband med garanti för jordförvärvslån kan även garanti för driftslån beviljas. Garanti för driftslån kan också beviljas den som utan jordförvärvslån förvärvat eller arrenderar brukningsenhet men som ändå uppfyller förutsättningarna för sådant lån.

Under vissa förutsättningar kan lånegaranti för driftslån erhållas för anskaffande av ytterligare inventarier, som erfordras i samband med storleksrationalisering av mera väsentlig omfattning eller genomgripande produktionsomläggning.

Garanti beviljas ej för lån som kan erhållas som bottenlån.

b. Stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering

Statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering kan lämnas i form av statlig lånegaranti och statsbidrag.

Lånegaranti för yttre rationalisering kan beviljas till åtgärder som avser skapande av brukningsenheter, som i regel ej får vara större än att de kan skötas av två män och deras familjer. Lånegaranti för inre rationalisering kan däremot beviljas envar ägare eller brukare av jordbruksfastighet. Garanti beviljas ej för sådana lån, som kan erhållas som bottenlån. Beträffande garantilån gäller att amorteringen skall påbörjas senast under sjätte året efter första lyftnings-

dagen och att amorteringstiden ej bör överstiga 30 år. Lånen bör vidare som regel förräntas och amorteras genom jämna annuiteter.

Statsbidrag till yttre rationalisering kan utgå med belopp som avses täcka kostnaderna för anläggningar, som blir överflödiga vid sammanslagning av brukningsenheter (värdeutjämningsbidrag). Bidrag kan även utgå till täckande av förräntningskostnader m. m. i samband med genomförande av rationalisering. Gårdar större än tvåfamiljsjordbruk har i regel ingen möjlighet att få bidrag. Någon behovsprövning sker ej beträffande dessa bidrag.

Statsbidrag till inre rationalisering beviljas endast för åtgärder på brukningsenheter, som på lång sikt beräknas bestå som självständiga enheter. Bidrag kan dock i regel ej utgå i de fall, där brukarens eller om denne är gift makarnas sammanlagda förmögenhet överstiger 80 000 kr. Bidrag kan lämnas till uppförande eller förbättring av ekonomibyggnader eller andra fasta anläggningar liksom till täckdikning, torrläggning m. m. Bidrag utgår i regel med viss andel av den av lantbruksnämnden godkända kostnaden. Till ekonomibyggnader och andra fasta anläggningar kan bidrag i regel utgå med högst 25 procent av den godkända kostnaden upp till 5 000 (i samband med yttre rationalisering 10 000) kr och 15 procent av överstigande kostnad. Bidraget till en och samma brukningsenhet får dock normalt ej överstiga 8 000 kr. Till andra inre rationaliseringsåtgärder (täckdikning m. m.) kan bidrag i regel utgå med högst 25 procent av kostnaden. Då åtgärden föranledes av yttre rationalisering av mer väsentlig omfattning, kan bidrag till sådana åtgärder dock beviljas med högst 40 procent av kostnaden. Slutligen kan bidrag på intill 50 procent utgå till åtgärder nödvändiga för fastig-

hetsreglering av betydande allmänt intresse.

I detta sammanhang kan även nämnas att statsbidrag kan utgå till vissa lantmäteriförrättningar. Bidrag kan även beviljas till byggande och underhåll av byväg. Både bidrag och lånegaranti kan beviljas för anskaffande av väghållningsredskap m. m.

c. Bostads- och förbättringslån

Det statliga stödet för inre rationalisering omfattar ej uppförande och förbättring av bostäder. För sådana ändamål kan bostads- och förbättringslån erhållas. Sådana lån är förknippade med vissa villkor beträffande bl. a. lägenhetsytans storlek och lägenhetens standard. Bostadslånets storlek bestäms på grundval av ett av länsbostadsnämnden fastställt låneunderlag.

Enskild person får låna upp till 90 procent av låneunderlaget, varav i regel högst 20 procent som statligt bostadslån. Amorteringstiden är 30 (för ombyggnad högst 30) år och bostadslån löper november 1963 med 4 procents ränta. Staten kan lämna räntebidrag i de fall räntan å den underliggande primärkrediten överstiger 3,5 procent, dock med högst 350 (för tvåfamiljshus 520) kr. Bostadslån får ej beviljas med mindre vederbörande kommun åtagit sig att gentemot staten svara för ev. förlust på lånet inom tio år.

Förbättringslånen avser sådan förbättring, som ej är att hänföra till ombyggnad. Dessa lån är bland annat avsedda för äldre ålder på landsbygden. Förbättringslån kan vara helt räntefritt stående lån eller delvis räntebärande amorteringslån jämte räntefritt stående lån eller räntebärande amorteringslån. Räntefritt stående lån eller räntefri stående del av lån kan avskrivas efter tio år. För sådana lån gäller viss maxistorlek på den lånesökandes inkomst.

Ifrågavarande lån kan beviljas upp till i regel högst 4 000 kr (för pensionärer dock med högre belopp). Räntan å förbättringslån är i övrigt 4 procent och amorteringstiden får vara högst 25 år.

d. Lån och bidrag för landsbygdens elektrifiering

För landsbygdens elektrifiering kan de statliga stödåtgärderna omfatta lån ur vattenkraftslånefonden samt statlig kreditgaranti (ellånegaranti), nyanläggningsbidrag och upprustningsbidrag till elektriska distributionsföretag.

e. Lån och bidrag till gemensam maskinanvändning

Från jordbrukets maskinlånefond kan lån beviljas till enskild person eller sammanslutning för anskaffande av jordbruksmaskiner, som skall användas av flera jordbrukare (maskinlån) eller för uppförande, ombyggnad eller inköp av byggnad, som behövs för yrkesmässigt bedriven jordbruksmaskinhållning (byggnadslån). Sådana lån kan i regel beviljas till högst 80 procent av köpeskillingen eller byggnadskostnaden. Betyggande säkerhet fordras för lånet och amorteringstiden är i regel åtta resp. tio år.

Statsbidrag kan beviljas dels för återbetalning av maskinlån, dels som kontantbidrag men enbart för dyrbarare specialmaskin. Bidragets storlek är högst 25 procent av lånets ursprungliga kapitalbelopp resp. av anskaffningsvärdet.

f. Lån och bidrag för byggande av skogsvägar

Statsbidrag för byggande av skogsvägar kan utgå för samtliga skogar, som berörs av skogsvårdslagen, varvid för större skogsväg bidrag kan erhållas med högst 50 procent av kostnaden men för mindre skogsväg med högst 40 pro-

cent av densamma. Högre bidragsprocent kan dock beviljas efter särskild prövning. För byggande av skogsvägar kan även lån ur skogsväglånefonden erhållas. För sådant lån erfordras fullgod säkerhet.

g. Bidrag till skogsförbättringsåtgärder

Till vissa skogsförbättringsåtgärder kan statsbidrag från statens skogsförbättringslag beviljas för skogar under skogsvårdslagen med undantag av häradsallmänningar. Statsbidraget utgör för skogsdikning 25 procent och för övriga åtgärder högst 50 procent av kostnaden. Statsbidrag utgår i betydande omfattning även till skogsodlingsåtgärder på sämre jordbruksmark.

För ökad skogsproduktion i Norrland och delar av Kopparbergs län kan särskilda bidrag erhållas. Dessa bidrag lämnas endast till förbättring av skogsbeståndet inom s. k. skogsvårdsområden, som i kustlandsområdet omfattar minst 500 ha och då benämns samverkansområden. Bidragen avser förutom samma åtgärder som bidrag från skogsförbättrings- och skogsvägsanslagen även röjning i plant- och ungskog.

h. Särskilt stöd till produktionsfrämjande åtgärder i de fyra nordligaste länen

Statligt stöd till produktionsfrämjande åtgärder inom jordbruket i de fyra nordligaste länen kan utgå med upp till 60 procent av kostnaderna för inre rationalisering och driftsrationalisering vid de s. k. koncentrerade rationaliseringsinsatserna. Villkoren för sådant stöd är i princip liknande de, som gäller vid stöd enligt rationaliseringsanslaget.

G. Övriga kreditgivare

Bland de lantbrukskrediter, som lämnas av andra än kreditinrättningar och staten, måste främst nämnas de betydelse-

fulla privata lånen. Sådana lämnas till stor del av släktingar eller andra närstående. I samband med övertagande av fastighet förekommer ej sällan att förre ägaren mot inteckning beviljar lån för ogulden köpeskilling. De privata lånen beviljas i regel på jämförelsevis förmanliga villkor beträffande ränta, amorteringstid och säkerhet. En del andra reverslån från privata företag, fonder osv. till jordbrukare kan givetvis också förekomma.

Av stor betydelse för lantbrukets kreditförhållanden är även varukrediterna. Varukrediterna liksom i vissa fall förekommande förskottslikvider utgör kortfristiga skulder.

3. Olika låneformer

I detta avsnitt lämnas en översikt över olika låneformer enligt olika indelningsgrunder och med angivande av vilka kreditgivare, som erbjuder lån av olika slag.

Huvudindelningen av de olika kreditformerna är i reverslån, växellån och krediter i checkräkning.

Beträffande *reverslån* finns många olika typer och indelningsmöjligheter. En indelning är i räntebundna och icke räntebundna lån. De förra omfattar endast bottenlån. Hypoteksföreningarna utlämnar lån till fast ränta mot säkerhet i jordbruksfastighet. Lånen är formellt långfristiga och botteninteckningen ligger inom 60 procent av belåningsvärdet. Hypoteksföreningarnas bottenlån kan vara amorteringsfria eller amorteras inom 26—48 år. Även försäkringsbolagen beviljar räntebundna lån. Dessa lån är formellt långa och räntebundna i 10 års tid. Amorteringstiderna är 20—50 år.

Icke räntebundna lån är dock den vanligaste låneformen och kommer här att redovisas grupperade efter säkerhe-

tens art (panträtt, personsäkerhet, ingen säkerhet).

Bland lån mot panträtt är säkerhet i jordbruksfastighet den vanligaste säkerheten. Här skiljer man mellan bottenlån och lån mot högre inteckning. För bottenlånen gäller att de icke räntebundna lånen formellt är korta men ofta i praktiken blir långfristiga genom upprepade förlängningar. Bottenlånens kortfristighet är hos sparbankerna 3 månader, hos jordbrukskassorna 3 månader (även 1 år) och hos affärsbankerna 3 à 6 månader. Bottenlån beviljas mot inteckning inom 50—60 procent av belåningsvärdet hos sparbanker och affärsbanker samt inom 60 procent hos jordbrukskassor. Belåningsvärdet är i regel taxeringsvärdet. Amorteringstiden för sparbankernas bottenlån är 100 år och för affärsbankernas 20—30 år. Jordbrukskassornas bottenlån är i regel amorteringsfria.

Lån mot högre inteckning än botteninteckning är rena sekundärlån samt sekundärlån resp. tertiärlån kombinerade med annan säkerhet. Rena sekundärlån beviljas inom 50 à 60—70 à 75 procent av belåningsvärdet hos sparbankerna, inom maximalt 80 procent hos jordbrukskassorna samt inom 65—75 procent hos affärsbankerna. Amorteringstiden för dessa lån är 25—30 år hos sparbankerna, maximalt 20 år hos jordbrukskassorna och hos affärsbankerna mycket varierande, varför några angivelser av amorteringstidens normala eller mest typiska längd här ej synes kunna anges.

Sekundärlån kombinerade med annan form av säkerhet beviljas av jordbrukskassor och affärsbanker med en amorteringstid på högst 10 år.

Rena tertiärlån beviljas ej. Lån mot tertiärinteckning plus annan säkerhet lämnas av sparbanker och affärsbanker. Amorteringstiden är hos sparbankerna

10—15 år och hos affärsbankerna 7 å 10 år.

Övriga lån mot panträtt är bl. a. lån mot säkerhet i obligationer, aktier eller livförsäkringsbrev och förekommer i begränsad omfattning hos sparbanker, jordbrukskassor och affärsbanker. Lån mot säkerhet i livförsäkringsbrev beviljas även av försäkringsbolagen.

Lån mot panträtt i spannmål, spånadslin och hampa kan förekomma hos sparbanker, jordbrukskassor och affärsbanker men är mycket sällsynta.

Inteckning i jordbruksinventarier är en speciell säkerhetstyp, vilken ej innebär panträtt. Sådan inteckning förekommer hos jordbrukskassor och affärsbanker men endast i förening med annan säkerhet.

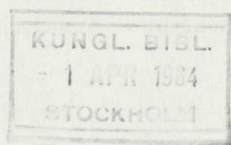
Till lån med personsäkerhet har i detta sammanhang förts ej endast lån med säkerhet av personlig borgen utan även lån med statlig kreditgaranti. Lån med säkerhet av borgen är mycket vanliga hos affärsbankerna och även hos sparbankerna och jordbrukskassorna. Amorteringstiden är hos jordbrukskassorna högst 10 år och hos affärsbankerna 7 å 10 år.

Lån med statlig kreditgaranti är vanliga hos hypoteksföreningar, sparbanker och jordbrukskassor, mindre vanliga hos affärsbanker och sällsynta hos försäkringsbolagen. Amorteringsfrihet under viss tid kan förekomma i affärsbanker, jordbrukskassor och försäkringsbolag.

Lån utan säkerhet, s. k. blancokrediter, beviljas av sparbanker och affärsbanker (samt förmedlas av jordbrukskassor). Sådana lån är mindre vanliga hos sparbankerna och beviljas för högst 5 000 kr. Hos affärsbankerna är lån av detta slag rätt vanliga. Beviljat belopp är i regel ej högre än 5 000 kr men kan vara mycket större.

Växellån, som omfattar såväl varusom låneväxlar, kan erhållas hos jordbrukskassor och affärsbanker. Växlar diskonteras på 3—6 månader. Sparbankerna kan förmedla växellån.

Krediter i checkräkning är en låneform, som förekommer hos sparbanker, jordbrukskassor och affärsbanker. Jordbrukskassorna beviljar sådana krediter på högst ett år. Omsättning beviljas i regel. Till denna låneform hör även byggnadskreditiv.

RÄTTELSER

I tabell II: 1:18 (sid. 48) har för 1961 felaktigt angetts 532; skall vara 521. I texten omedelbart under tabellen står talet 100 milj. kr; skall vara 90 milj. kr.

CONTENTS

1. Introduction 1
2. Theoretical background 2
3. Methodology 3
4. Results 4
5. Discussion 5
6. Conclusion 6

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

STATENS
OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1964

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen)

Socialdepartementet

Bättre åldringsvård. [5]

Finansdepartementet

Värdesäkringskommittén 1. Indexlån. Del I. [1]
2. Indexlån. Del II. [2]
Alkoholreklamen. [6]
Statens skogar och skogsindustrier. [7]

Jordbruksdepartementet

Kapitalutvecklingen i det svenska lantbruket. [8]

Handelsdepartementet

Effektivare konsumentupplysning. [4]

Inrikesdepartementet

Konsumtionsmönster på bostadsmarknaden. [3]

